

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Jens Schelderup Sneedorff.

Øllegaard Vilhelmine Sneedorff,
født Thestrup.

Frederik Snedorff.

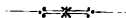
FREDERIK SNEEDORFF.

ET MINDESKRIFT

AF

FREDERIK NYGÅRD.

MED TRE BILLEDER.

KØBENHAVN.

KARL SCHØNBERGS FORLAG.

1893.

KØBENHAVN. — BIANCO LUNOS KGL. HOF-BOGTRYKKERI (F. DREYER)

Indhold.

	Side
Barndomshjemmet	1.
Studenteraarene	18.
Forste Udenlandsrejse (1783—86)	81.
Frederik Sneedorffs historiske Forelæsninger paa Uni- versitetet i Kobenhavn (1787—90)	129.
Sidste Udenlandsrejse (1791—92)	183.

Barn-domshjæmmet.

Ret i en yndefuld og dansk Natur ligger det minderige Sorø. Og atter har det ridderlige Akademi her faaet den kønneste Plads helt nede ved Bredden af den skovkranste Sø.

Det var i Aaret 1623, at den oplyste Kong Kristian den Fjerde havde oprettet det adelige Akademi i Sorø for at hindre den danske Adels Rejser til fremmede Universiteter. Kongen udgav ligefrem det Bud, at ingen Adelig maatte rejse udenlands fra sit 19de Aar. Uagtet Kristian den fjerde selv lod tre af sine Sønner, blandt hvilke Frederik den Tredie var, studere i Sorø¹, lykkedes det ham dog ikke at skaffe Akademiet den Opkomst, som han ønskede. Dette var dog ikke til at undres over, thi ikke blot blev den meste Lærkraft hentet fra Udlandet, men saa lille en Agtelse havde man for det danske Modersmaal, at Lærerne maatte ikke bruge dette, men skulde foredrage alt paa Tysk eller Latin. Derfor er Kristian den Fjerdes adelige Akademi ogsaa med Rette bleven

kaldet „et utidigt Foster, der kun fik Navn i Moders Liv og kom til at hvile som et dødfødt Barn i sin kongelige Faders Arm“².

I Aaret 1665 sank Akademiet ned til at blive en latinsk Drengeskole. Men 1747 oprettedes det paa ny af Kong Frederik den femte, idet Holberg, som havde vakt Modersmaalets Genius af Dvale, skænkede Akademiet sit Friherreskab, ærligt fortjent ved munter Skrift paa Modersmaalet. Holbergs Gave i Jordegods og Penge anslaaes efter Datidens Værdi til en Sum af 140,000 Kroner.

Efter Planen for det ny oprettede Akademi skulde der her meddeles den unge Adel en til Tiden svarende Dannelse. Og der skulde „særdeles lægges Vind paa vort Lands eget Sprog“³.

Dog blev der ogsaa holdt Øvelse med de Unge i det latinske, tyske eller franske Sprog. Ogsaa Tyskere blev ansatte som Lærere ved det danske Akademi.

Særligt mærkeligt er det, at en Mand som Hamburgeren Johan Bernhard Basedow kunde finde Ansættelse som Professor i Moralen og de skønne Videnskaber i Sorø (1753—1761). Vel er han bleven kaldet „Pædagogikens Mirabeau“; men Raahed, Halvdannelse og forargerligt Levned er nok det mest fremtrædende hos ham. Da den fromme Grev Frederik Danne-

skjold-Samsø blev Overhofmester for Akademiet, fik Basedow da ogsaa sin Afsked.

Naar det ny Akademi i Sorø alligevel en Tid lang blev en Planteskole for Modersmaalet („en patriotisk Højskole“⁴), da maa vi søge Grunden hertil deri, at man havde Lykken med sig til at faa nogle af den daværende danske Litteraturs Ypperste til Lærere i Sorø. I 1757 naaede Elevantallet paa Akademiet sin største Højde. Det var rigtignok kun tyve Akademister foruden deres Hovmestre⁵.

De bedste Lærerkrafter fik Skolen i Trekløveret Jens Schelderup Sneedorff, som var en Sællænder, Jens Kraft, der var halv Nordmand og halv Jyde, og Andreas Schytte, som var en Fynbo.

J. S. Sneedorffs særlige Studium var det danske Sprog og dets Litteratur, J. Krafts Matematik og Filosofi, og A. Schyttes Historien. Men fælles for dem alle tre var Kærlighed til det danske Modersmaal og dets Brug i Mund som i Pen, om de end som Sneedorff kunde lægge forskellig Vægt enten paa Skønhedssiden ved Modersmaalet eller paa dets Grundighed.

Den, der af hine tre aabenbart kom til at faa den største Indflydelse ved sin Virksomhed for det danske Modersmaal, var Jens Schelderup Sneedorff.

Dennes Bedstefader var Smed i Sønderjylland. Han er den første i Slægten, som vi ved Navn paa^{6.a}. Smeden havde en Søn, Hans (Jens) Sneedorff født 1690 antagelig i Sønderjylland. Han var den sidste Rektor ved Latinskolen i Sorø, inden den blev omdannet til et Akademi. Gennem Iver Rosenkrans fik han udvirket et kongeligt Reskript af 20de Februar 1733, der tillader ham, at han maa indlade sig i Ægteskab, skøndt det er imod Fundatsen for Skolen; dog at han vedbliver at spise med Disciplene, dels for at have Opsyn med deres Bordskik, dels for at paase, at de faa saadan Spise, som de bør have^{6.b}. Han blev gift 1724 med Anne Margrethe Schjelderup († 1756), Datter af Provst i Sorø M. Jens Schelderup og Thale Susanne født Wandal. Rektoren døde 1742 og efterlod sig en Søn. Denne var Professorens Jens Schelderup Sneedorff⁷.

Efterat Jens Schelderup S. havde studeret ved Universiteterne i København og Göttingen, blev han ansat som prof. juris et politicae ved Sorø Akademi*).

Nu var hans nærmeste Virksomhed vel Lærergerningen blandt de unge danske Adelsmænd,

*) Suhm angiver mindre nøjagtigt J. S. S.' Stilling i Sorø som „Professor i Historien og Veltalenhed“ jvf. Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. XXXV.

som samledes her. Men ved Siden heraf begyndte han snart et Arbejde, som strakte sig i videre Krese.

Han udgav nemlig Skrifter paa Modersmaalet i den bestemte Hensigt at faa Folk til at ombytte deres Læsning af fremmed Litteratur med den hjæmlige danske.

Ved Midten af det attende Hundredaar gaves der nemlig i Danmark kun faa Yndere af danske Skrifter, endnu færre Købere og næsten ingen Forlæggere. Den ældre Litteratur var saa godt som lagt paa Hylden. Og Ludvig Holberg var med sit gode og danske Skriveri paa Modersmaalet omtrent en enlig Svale i den første Halvdel af Hundredaaret.

Naar dansk Læsning imidlertid ikke er uddød i Danmark, men tvertimod har faaet en rig Fremvækst, da skyldes dette væsenlig den lille danske Planteskole paa Sorø Akademi, hvor Jens Schelderup Sneedorff gik i Spidsen som „Danskens ivrige Talsmand“⁸.

Den største Betydning blandt dennes danske Skrifter fik Ugebladet „den patriotiske Tilskuer“ (1761—63). Heri gennemgaaer han, ikke sjældent med Skæmt og Vid, forskellige sædelige, almennyttige, videnskabelige og æstetiske Spørgsmaal. Især anbefaler han den store Forandring, som nu skulde ske ved at lade den gamle Studere-

maade afløses af de levende Sprog og de skønne Videnskaber.

Det danske Modersmaal i J. S. Sneedorffs og enkelte andres Skrifter kommer til at danne som et nyt Grundlag for det danske Skriftsprog. En Mangel bliver det dog hos Sneedorff, at han ikke var i Stand til at finde noget i den gamle danske Litteratur, som var en Genfødelse værd. Sneedorffs Modersmaal er bleven kaldet det fransk-danske, fordi han baade i sin Nydannelse af Vendinger og af Stil i Sproget lod sig paavirke en Del af det Franske. Paa den anden Side peger J. S. S. med stor Overbevisning fremad mod en Forening af de nordiske Sprog. Han bliver saaledes en Forkynder af Skandinavismen. Med alle sine Skrøbeligheder bliver altsaa Jens Schelderup Sneedorff desuagtet „den nuværende Litteraturs første veltalende Talsmand“⁹.

Han var ikke blot en dygtig og frugtbringende Skribent, men tillige et ædelt og alvorligt Menneske. Ved sin „patriotiske Tilskuer“ søgte han at give den jordiske Tankegang en alvorligere Retning og at gøre den Nyhedssyge latterlig, som væmmedes ved den gamle Kristendom og alt, hvad der var ældre end igaar¹⁰.

Ved at drage den tyveaarige Johannes Evald med hans første danske Digtning frem for Offenheden gav J. S. Sneedorff ogsaa til

Kende, at han havde et opladt Øje for ægte Poesi. Da Johannes Evald nemlig havde skrevet „Lykkens Tempel“, viste han dette sit første Arbejde til Præsten Hr. Paulsen i Gentoft. Paulsen sendte det til Sneedorffs Omdømme. Og Johannes Evald skriver: „det var Sneedorff, der lærte mig at sætte Pris paa mit Arbejde ved en Opmuntring, der langt overgik mit Haab“¹¹. Evald fulgte Sneedorffs Raad, at sende „Lykkens Tempel“ til Selskabet for de skønne Videnskaber, der ogsaa lod det trykke i sine Skrifers tredje Stykke (Sorø 1764 Side 49—90). Evalds Billedfortælling vakte stor Opmærksomhed og blev, efter hans egen Dom, Moder til alle hans øvrige Digtinger.

Jens Schelderup Sneedorff var første Gang gift med Inger Marie Lous 1752. Hun døde barnløs. Anden Gang giftede han sig den 8de Juni 1757 med Øllegaard Wilhelmine Thestrup. Hun var født den 28de Juni 1739 og var Datter af Etatsraad, Professor Christian Thestrup ved Københavns Universitet og Karen Larsdatter Fogh.

De var gift i 7 Aar og avlede fire Sønner sammen, nemlig Hans Christian (født 22de Maj 1759), Frederik, Christian (f. 10de April 1763 † paa Kap Okt. 1786, Sekondløjtnant i Marinen) og Frantz Sneedorff (f. 1764 † 1776).

Frederik Sneedorff saa Dagens Lys første Gang 1ste September 1760, altsaa fire Aar før

sin berømmelige Faders Død. Hans Vugge stod paa Ridderakademiet i Sorø.

Mandagen den 8de September 1760 blev den danske Professors Søn døbt og kaldet Frederik. Madam Hammer bar ham. Fru Basedow stod hos. Faddere vare; Hr. Professor Kraft, Hr. Hofjunker Løvenørn, Hr. von Reedtz, Hr. von Preusser, Hr. von Smith. Der har vistnok været stor Fadderstads paa Akademiet hin 8de September.

Blandt de mange Faddere kende vi bedst Professor Jens Kraft. Det var først Aaret efter, at hans Fejde om Modersmaalet brød ud med den, der i Dag var Vært i Huset. Om Fru Basedow, en Hustru til ovenomtalte Moralprofessor ved vi, at hun idetmindste ikke i alt delte sin Mands forstyrrede Ideer. Thi da de en Gang skulde have en Datter i Kirke, maatte hun i Forbindelse med Præsten gøre alt for at faa Manden fra at lade Barnet døbe med Navnet Prænume-rantia Elementaria Philantropia. — Frederik Sneedorffs Gudmoder, Madam Hammer, var muligvis Hustru til Præsten i Herlufmagle i Sælland, Edvard Sneedorff Hammer, der hørte med til de theologiske og økonomiske Forfattere i Slutningen af det 18de Hundredaar. — De øvrige Faddere vare rimeligvis unge Akademister i Sorø.

Frederik Sneedorff var kun et Barn paa fire Aar, da hans Fader døde. Men dels var han

den af Sønnerne, som tog den største aandelige Arvepart af sin Faders danske, historiske Natur, dels fik han under sin Opvækst Mindet om sin Fader og hans ædle Arbejde i Fædrelandets Tjeneste saaledes indplantet i sit Sind, at dette upaatviveligt har bidraget til, at han dreves til at fortsætte paa den Bane, hvorpaa Faderen var begyndt.

Frederik Sneedorff har i nogle efterladte Betragtninger over sig selv skrevet¹²:

„Læser jeg lærerige Breve fra en Fader til en Søn, saa hopper mit Hjerte af Glæde over at have saa herlig en Fader. Og i denne behagelige Drøm søger jeg at indrette mine Handlinger efter hans Formaninger, i Haab om som en god Søn at nyde saa kær en Faders Velbehag“. — Frederik Sneedorff har aabenbart læst sin Faders Skrifter med sønlig Kærlighed. Og de har haft deres opdragende Indflydelse paa ham. Da han 1789 holdt sine Forelæsninger over de danske Staters Forfatning og i dem kom ind paa det danske Sprogs Forbedring i Datiden, maatte han ogsaa nævne sin Faders Fortjeneste af Modersmaalet. Men han gør dette vistnok altfor beskedent i følgende korte Udtryk: „nogen Fortjeneste af Sproget tildømmer man og „den patriotiske Tilskuer““.

Frederik Sneedorff saavel som hans eet Aar ældre Broder Hans Christian og de to yngre blev

efter Faderens Død i København opdragne af deres Moder.

Øllegaard Wilhelmine Thestrup, som kun atten Aar gammel havde ægtet Professor Jens S. Sneedorff, var nu en Enke paa 25 Aar. Det var en vanskelig Opgave, der laa for denne unge Kvinde i hendes fire Sønners Opdragelse.

Men hun var en sjælsstærk, ædel og forstandig Kvinde samt en god og trofast Moder. Suhm giver hende det Lov, at hun gjorde alt, hvad hun formaaede, forat opklække i sine Sønner duelige Mænd for Fædrelandet.

Til Belysning af den Alvor, der var over Frederik Sneedorffs Moder skal her meddeles et lille Brev¹³, som hun skrev fra sit Hjem i København til sin ældste Søn Hans Christian, da han 13 Aar gammel var flyttet op paa Akademiet. Hun tiltaler ham ved Efternavn og ikke ved Fornavn. Maaske hun derigennem vil minde Sønnen om, at han allerede havde taget Faderens Navn i Arv, og at han derigennem var forpligtet til fra Ungdommen af at træde i dennes ædle Fodspor.

Kjøbenhavn. May 1772.

„Kiære Sneedorff.

Du er mig nu vel af Øye, men ikke af Sind. Mine Ønsker følge Dig, at Du ofte maa erindre Dig, hvad Du har lovet mig: At Gudsfrygt og

Orden maatte være din Hovedsag. Dette Sidste vil koste Dig Møye, men det lønner sig i Tiden rigelig som all haft Møye for gode Ting.

Ikke uden Frygt har jeg ladet Dig denne første Gang gaae ud fra mig, da jeg frygter Din Ungdoms Munterhed og de mange Fristelser Du er underkastet, men jeg befaler Dig den Høyeste, som visselig vil være din Ungdoms Leder, naar Du kun betror Dig ham og vandrer forsigteligen. Gid dette allene være dit Øyemærke, som Du med alle Gierninger sigter til: at blive een god Christen og nyttig Borger.

Tilsidst, min Elskelige, lad mig endnu bede Dig, at Lystighed ikke for meget bemestrer Dig og at smaae Modgange ikke nedtrykker Dig, thi som oftest er det Sidste os nyttigere end det første og ingen i Verden er derfor fri.

Far nu vel, min kiære, min ældste Søn, strøb at gaae i en retsindig Faders Fodspor og blive et got Exempel for dine Brødre, saa skal Du til de sildigste Tider glæde Dig ved at erindre Dig en velført Ungdom, ligesom Du derved inderlig glæder din

tendre Moder

Ø. W. Thestrup

I. S. Sneedorffs.“

Om denne sin Moder skriver Hans Christian Sneedorff^{14a} mange Aar senere: „Jeg takker Himlen

for en fin, herlig Kvinde, jeg havde til Moder, og jeg takker min Fader for, at han havde *bon sens* nok til at lade hende beholde sin Uafhængighed. Thi kun den independente Kone er capabel til at gøre sig i højeste Maade elskelig og kun den Mand, der er gift med en saadan Kvinde, kan være stolt af hende. Naar hun ikke kender anden Afhængighed end af sin egen Moralitet og sin egen Klogskab, da først kommer disse fine Kvinde Egenskaber til at udvikle sig“.

Medens Hans Christian fik Plads paa Søkadet-Akademiet, bode Frederik Sneedorff til sit femtende Aar hjemme hos sin Moder. Han kom i Latinskolen i København. Men Moderen har vist ikke næret saa store Forhaabninger til denne Søns Fremtid som til sin ældste Søns.

Frederik Sneedorff hørte nemlig til de Børn, som ere vanskelige at blive kloge paa i Barnealderen.

Han fortæller selv, at han i sine Barneaar og første Ungdomstid blev anset for dum og uskikket til de fleste Ting. I Strøbemærkningerne over sig selv, med Overskriften „mine Fejl“, søger han at forklare denne Gaade ved følgende Selvbetragtning^{14b}:

„En naturlig Frygt for at fejle, endog i smaa Ting, som jeg alle mine Bestræbelser uagtet ikke har kunnet overvinde, har hindret mig i mange Henseender fra at forbedre min Forstand. I min

Barndom og første Ungdom hørte jeg som oftest kun halv, hvad man sagde mig; jeg var imidlertid kun halv beskæftiget med at høre, hvad mig blev sagt, og halv med mig selv. Hver Forandring i dens Mine og Adfærd, som tiltalte mig, var mig imidlertid et Tegn paa, om Personen kunde lide mig eller ikke, og satte straks min naturlige Egenkærlighed i Bevægelse.

Uden at høre, hvad mig blev sagt i Sammenhæng, var jeg dog for frygtsom og maaske for stolt til at spørge igen. Af enkelte Ord sluttede jeg mig da til det Hele og fejlede som oftest. Det voldte mig mangen Fortræd, gjorde, at jeg blev anset for dum, uskikket til de fleste Ting.

Jeg blev sjelden eller aldrig brugt til de smaa Ting, hvortil man plejer at bruge Børn i Begyndelsen af den modne Alder, og som ingen anden Nytte have end at de holde Sjælen i den fornødne Virksomhed.

Jeg begyndte mere og mere at fatte Mistillid til mig selv uden at tabe min Egenkærlighed som andre udvortes Omstændigheder bestandig opflammede — et synderlig Miskmask.“

En Mands Skrifter, det være sig nu Digt, Historie, Breve eller anden Skrift, kan stundom være smaa Ruder, hvorigennem vi kan faa et Indblik i Vedkommendes Hjerte og Sjæl og hele indre Menneske. Jo mere aaben og ærlig af

Naturen et Menneske er, desto klarere bliver selvfølgelig disse smaa Ruder.

Det hørte med til Frederik Sneedorffs Naturanlæg, at han vanskelig kunde anstille sig anderledes, end han var. Naar vi derfor til hans Levnedsskildring væsenlig maa hente Bidragene fra hans egne Skrifter, tør vi paa Forhaand stole paa, at vi øser af en ren Kilde.

Men idet vi af ham selv høre ovennævnte Udtalelse om hans Barndom og første Ungdomstid, maa vi ikke glemme — hvad ogsaa hans egen Overskrift minder os paa — at det er nærmest Vrangsidens ved hans skjulte Liv, som han heri aabenbarer.

Efter den kendte Erfaring, at hvor et Menneske har sin Styrke, der har han ogsaa sin Svaghed, tør vi nok i hin Betragtning af Frederik Sneedorff se et Vidnesbyrd fra ham selv om, at han allerede i sine Barneaar var i Besiddelse af en stærk Personligheds Følelse.

Frygten for at tage fejl eller vel rettere for at krænke Sandheden udvirkede, at han alt som Barn stillede sig iagttagende og prøvende ikke blot over for Personer og Forhold uden for sig, men ogsaa over for sig selv. Derved maatte ganske vist en vis Mistænksomhed overfor andre og en vis Mistillid til sig selv fremavles hos ham. Der maatte blive noget indesluttet ved ham. Han

kunde let staa Fare for at blive afsondret fra Omverdenen. Men naar denne Tilbageholdenhed og Usikkerhed dog til syvende og sidst galdt det rette personlige Forhold til Sandheden, hvis Erkendelse er stykkevis, saa maatte hans indadvendte Barneliv, fremmet ved hans Omgivelsers delvise Misforstaaelse, hjælpe til at udklække den Spire til en sand Videnskabsmand, som skjultes i hans Barnehjerte.

Naar nu hertil kom, at 'F. S.' højsindede, alvorlige Moder naturligvis var den, der i sin Kærlighed bedst forstod Drengen og tog sig af ham, maa vi tilstaa, at han i sit Barndomshjem havde gode og gunstige Vilkaar at vokse under.

Enkeprofessorinde Ø. W. Sneedorff døde den 11te November 1775, 36 Aar gammel. Hans Christian, som paa den Tid var bleven Kadetunderofficer og som nu kun var sytten Aar gammel, skrev et Sørgedigt ved Moderens Død. Rahbek fortæller herom.

Som Gæst paa det nergaardske Kaffehus havde Hans Chr. Sneedorff stiftet Bekendtskab med Rahbek i dennes Rusaar. Fælles Begejstring for Johannes Evald forenede de to pur unge Mennesker i Venskab med hinanden. Det var derfor ikke saa underligt, at Rahbek tog hjertelig Dei i Sorgen over sin Vens Moder. Han fortæller, at hun blev almindelig begrædt, ligesom at Hans

Christians Sørgevers gjorde særdeles Opsigt og bebudede „en Efterligner af Evald“.

Med Overskriften: „Tanker ved en Moders Grav“ havde H. C. S. ladet Digtet trykke i „Adresse-avisen“ 1775 (Nr. 184). Det skaffede imidlertid den unge Forfatter ikke blot varme Beundrere, men tillige bitre Dadlere for sin „Evaldismus“ Skyld¹⁵.

Sørgeverset er ogsaa upaatvivleligt meget umodent og ikke saa lidt højtt travende. Alene Begyndelsen vidner tilstrækkeligt herom. naar det deri hedder:

„Saa hyl. min trætte Aand
i rædselssvangre Huler“

Tankerne ved Sneedorffernes Moders Grav faar dog Betydning for os, efterdi de skænker os et kønt lille Billede af hende, naar det midt i de højtt travende Vers hedder:

„Fra spæde Aar Din Flid vort Hjerter Dyden lærte
og dannede vor Sjæl.
Dit Suk steg daglig op til Tronen og begærte
kun idel vores Vel.
Ej Trusler, Smile kun, som Hjertet villig lyder.
har gjort os lykkelig,
og Spæde haged vi frem efter strænge Dyrer
blot for at tækkes Dig.
Hvor sød og høj og vis og stille var Din Lære.
hvor langt Din Sjæl fra Svig?“

Den unge taknemmelige Søns Digt var ikke det eneste, der kom til at lyde over Moderens Grav.

Enevold de Falsen (siden bekendt som „Dragedukken“s Digter og Justitiarius i Overretten i Kristiania) skrev et Digt, der gjorde megen Opsigt, fordi han var kommen til at sige om den Afdøde, at hun var „som Sapho*) dydig“. Han søgte siden at gøre dette Udtryk til en Trykfejl.¹⁶

Der var ogsaa en Unavngiven, som havde skrevet et Digt til den Afdødes Pris. Rahbek gætter paa Peder Harbo Friman, hvis korte Digtervirksomhed just faldt sammen med Aaret 1775. P. Friman blev nemlig snart hængende i Diplommatien. I sit Sørgedigt kalder han den Afdøde en sleben Ædelsten, hvis knuste Støv enhver bedrøvet ser. Til Slutning udbryder han:

„Men hvis Du elsker Dyd,
rejs Marmorminder, o Kongestad!
En Ærekrans, I fromme Barder, nu omhyggeligen binder;
bind hver især en Krans.“

Sneedorffernes Moder fortjener visselig ogsaa et ærefuldt Minde blandt sine Landsmænd.

*) De senere græske Komikere beskyldte nemlig den græske Digterinde Sapho (omtr. 600 Aar f. Kr.) for Usædelighed paa Grund af den Aabenhed, hvormed hun udtaler sine Følelser for en unævnt elsket Yngling.

Studenter-Aarene.

Efter sin Moders Død kom Frederik Sneedorff i Huset hos sin Onkel, Professor Paul Egede, der paa den Tid var Præst ved Vartov Hospitalskirke. Denne Hans Egedes Søn, Paul, var fire Aar i forvejen bleven gift tredje Gang med en Søster til Frederik Sneedorffs Moder. I sit andet Ægteskab havde han været gift med en anden af Søstrene.

I Aaret 1778 deponerede Frederik Sneedorff. Ved samme Lejlighed tog hans eet Aar yngre Ven Friedrich Münter (senere kendt som kirkehistorisk Professor) Studentereksamen. De blev begge to indkaldte og maatte hver — efter Datidens Skik — som Aarets to mest udmærkede Studenter holde en latinsk Tale, da den hæderlige Omtale (honores) blev dem tildelt.¹⁷

I Anledning af denne Udmærkelse tilskrev Hans Christian Sneedorff sin „lærde Broder Fritz“, som Brødrene kaldte ham, et Lykønskings Brev.¹⁸ Det er dateret Tybjerg paa Sælland den 14. September 1778. Hans Christian skriver heri: „Hvor-

med har jeg fortient den store Velsignelse at have en saadan Broder? Min aller elskeligste, jeg kan i dette oprørte Øjeblik ikke sige dig, hvad jeg skylder dig.

Du allerbedste Fader i Himlen, maatte jeg værdig kunne takke Dig, maatte jeg bodfærdig og rensset kunne bringe Dig en uforfalsket Lovsang for din uendelige Miskundhed.

Melankolske have Dagene været mig, inden jeg fik dit Brev, nu kom det og mit hele Legeme zitter af Glæde. Nu kiende Folk Dig som Sneedorffs Søn, Du har skiænket mig den kostbareste Glæde i mit Liv, jeg velsigner dig i mit Inderste og jeg skal takke Dig, saalænge jeg lever, thi Du har ladet mig føle Dydens Virkning og Belønning.

Hvor uværdig er jeg dog ikke til den uudsigelige Glæde, jeg føler, en Glæde, der er sendt fra den almægtige Gud.

Tak ogsaa de gode Egeder. Hvor deres Brev er følsomt om Dig. Jeg stod just og skulde ride ud, men dit Brev holdt mig tilbage, nu tager jeg et Bud til Ringsted med dette. Stor Glæde har din besynderlige gode Opførsel opvakt hos alle her.“

Frederik Sneedorff havde ingen timelige Midler arvet efter sine Forældre. Han oplyser selv om,²¹ at naar han desuagtet kunde fortsætte sine Studeringer og ikke vidste, hvad Mangel var, da var

det Arveprins Frederiks Skyld, hvis Naade han havde arvet. Professor Jens S. Sneedorff havde nemlig i sine sidste Leveaar været Prinsens Lærer. Og Prinsens Agtelse for sin store Læremester var saaledes gaaet over til Velvilje for Sønnen.

Samtidigt med sin Studentereksamen fik Fr. S. Klosteret (Kommunitetet) og Regensen. Dette Beneficium udgjorde paa den Tid fire Mark om Ugen og fri Bolig.

Frederik Sneedorffs Kloster og Regenstid falder sammen med Begyndelsen paa den ny og mærkelige Ordning, som disse to Stiftelser havde faaet ved Fundasen af 25. Juni 1777.

Denne betragtedes som en Genfødelse paa ny. Der holdtes derfor ogsaa en højtidelig Indvielsesfest af disse den 31. Januar 1778.¹⁹

Faderen til den ny Ordning var Jyden Ove Høegh-Guldberg, hvis Navn den ogsaa kom til at bære.²⁰

De engelske Kollegiers Indretning var Mønstreret for den ny guldbergske Ordning af Klosteret og Regensen.

Alumnerne maatte underkaste sig en bestemt Studieplan, som søgtes overholdt gennem et omhyggeligt Tilsyn. Foruden tvungen Kirkegang og Forpligtelse til under Strafansvar daglig at høre mindst to forud opgivne Universitets Læreres Forelæsninger, var der særlig Spørgsmaal om Del-

tagelse i en Række Øvelser. Deres Indretning stod i Forgrunden af Reformen.

Med Hensyn til disse Øvelser var Alumnerne fordelte saaledes mellem de 12 Borde paa Klosteret, at der til hvert, ved hvilket en Dekan førte Forsædet, hørte 13 Alumner, med Undtagelse af det øverste, hvor Provsten præsiderede for 14.

Der var saaledes 12 Dekaner (Provsten deri iberegnet). Af disse skulde de seks være i Besiddelse af en vis Grundighed i Theologien, de to i Retsvidenskaben, een i Lægevidenskaben, to i Naturlære og Matematik og een i Historie. Ingen maatte antages til Dekan under 23 Aars Alderen og uden Bevis for sædelig Vandel. Han skulde mindst have bestaaet den filosofiske og filologiske Prøve med „god Karakter“, og ved Valget maatte der særlig tages Hensyn til Kommunitetets Alumner eller Hørerne i de lærde Skoler.

I Vederlag skulde hver af Dekanerne have 100 Rdl. aarlig samt fri Bolig paa Regensen, bestaaende af to Kamre.

Det var disse Dekaner, som daglig skulde føre det nøjeste Tilsyn med Alumnernes Flid og Opførsel, anmelde for Provsten ethvert Pligt Brud, men iøvrigt antage sig dem som „sine bedste Venner“. Alumnerne skulde til Gengæld „ære og elske“ Dekanen som „deres Forstander og Lærer“.

Han skulde besøge hver af Alumnerne mindst

en Gang ugenlig og være hjemme en bestemt Tid hver Aften for at tage imod dem, hvis de ønskede at indhente hans Raad og Vejledning. Om Lørdagen skulde han indføre sin Censur i to dertil bestemte Bøger, en privat og en officiel. Disse Bøger maatte ugenlig forevises Provsten og den inspicerende Professor.

Foruden Provstens og Dekanernes daglige Tilsyn paalaa det hvert af det theologiske Fakultets Medlemmer en Gang hver anden Uge og en Kommission paa syv Medlemmer med Sællands Biskop i Spidsen en Gang om Maaneden personlig at overvære Klosterøvelserne og gennemse Protokollerne m. m.

Øvelserne afholdtes i den store Sal i Kommunitets Bygningen, den nuværende Kvæstur Bygning ud mod Nørregade. De begyndte og sluttede med en Bøn. De fandt Sted hver Søndags Formiddag fra Kl. 11 til 12¹/₄. Udeblivelse uden Tilladelse eller for sildigt Møde straffedes med en Bøde paa to Mark.

Hovedgenstanden for Øvelserne i de tre første Aar, hvori Beneficiet blev nydt, udgjorde de Discipliner, i hvilke der eksamineredes ved den filologiske Prøve eller de gamle Sprog, Historie, Geografi, Mytologi og Antiquiteter. Det skulde strængt paases, at hver Alumnus i Løbet af hine tre Aar kom til at gennemgaa et Kursus deri.

Alumnerne var bundne til Brugen af bestemte Lære- og Haandbøger. I dette Øjemed oprettedes en særlig Bogsamling, som fik sin Plads i Regenskirken.

I de ovennævnte Fag, hvortil de tre første Ugedage anvendtes, virkede vedkommende Dekan ligefrem som Lærer. For hvert gennemlæst Værk skulde Alumnerne for deres Dekan godtgøre, at de virkelig havde forstaaet det læste, „enten ved at give en Plan af et mærkværdigt Stykke i den forehavende Autor eller Poet, eller ved at udkaste Hovedanlægget til en Oration efter de derudi befundne Talekunstens Regler eller gøre Reflektion over de Tiders Tænke- og Levemaades Forskelighed fra vore Tider.“

Som Meddelelses Middel ved Øvelserne var der intet til Hinder for at bruge Modersmaalet. Det latinske Sprog skulde nemlig kun bruges, naar Lejlighed og Omstændighed det tillade.

Med det fjerde Aar fritoges Alumnerne for yderligere Øvelser i de filologiske Fag, for at de udelukkende kunde anvende Tid og Kræfter paa det af hver især valgte Hovedstudium. Til dette var forresten ogsaa bestemte Bøger anordnede. Det latinske Sprog skulde hertil bruges af alle undtagen af de juridisk Studerende. Først i det sidste Halvaar af Stipendietiden tillodes det Alum-

nerne „som de, der da vide, hvorom de grundigen og værdigen kan tvivle“ at disputere.

Endelig paalaa det enhver Alumnus i den sidste Maaned, hvori han nød Stipendiet, at udarbejde en større Afhandling og offentlig at forsvare den i Regenskirken.

Disse Hovedtræk af den ny guldbergske Ordning bære Vidnesbyrd til os om eet Fremskridt, nemlig den delvise Hævdelse af Modersmaalets Brug.

Men trods det danske Sindelag og den gode Vilje, som den ny Ordning var præget af, fik den kun et stakket Levnetsløb.

Dersom Tiden havde ejet dygtige, aandfulde Lærere, der som Dekaner ved det mundtlige Ords Myndighed og i Frihed havde kunnet oplyse og vejlede de Unge under deres Studeringer, da vilde den ny Ordning sikkert have baaret rige Frugter. Men, nu var netop den sidste Menneskealder i det attende Hundredaar særlig fattig paa den Slags Personligheder.

Det ny Kloster blev da ogsaa kun en storartet Manuduktions Anstalt, hvor Lærerne i Reglen savnede den nødvendige Dygtighed og hvor Studenterne i Reglen forvandlede til lektielæsende Skoledisiple. Man begyndte ogsaa snart at tale om en ny Reform af Øvelserne. Denne kom imidlertid aldrig istand, idet den store Ildebrand i København 1795 for stedse standsede Øvelserne.

Naar vi desuagtet har dvælet noget nærmere ved den guldbergske Kommunitetsindretning, er Grunden dertil den, at der særligt i dens allerførste Begyndelse var enkelte Undtagelser blandt de unge Studerende, som fik godt af den. Og blandt disse var navnlig Frederik Sneedorff.

Fra sit attende til sit et og tyvende Aar laa Sneedorff paa Regensen (1778—1781).

Som en begavet Yngling med videnskabelige Anlæg og historisk Sans maatte han aabenbart høste nogen Frugt af den Syssel med Sprogvidenskab og Historie, som de fire første Aars Klosterøvelse nu gav Anledning til. Sikkert fik det ogsaa Betydning for ham, Sønnen af „Danskens ivrige Talsmand i Sorø“, at han ved disse Øvelser fik Lejlighed til at øve sig og udtrykke sine Tanker paa det danske Modersmaal.

Den Tvang, som det indviklede Tilsyn paa Klosteret ellers kunde øve paa de Unge, trykkede ikke synderligt Frederik Sneedorff, da det laa i hans Naturs fri Lyst at anvende saa at sige al sin Tid paa Videnskaberne og Indsamling af Kundskaber.

Suhm giver ham det Lov, at han altid viste sig meget flittig og ordenlig. Og en af hans Ungdoms Venner fortæller, at ved de Prøver, som Universitetets Love paalægge Musernes Sønner, udmærkede han sig paa den fordelagtigste Maade.²¹

Et interessant Bidrag til Oplysning om F. Sneedorffs Studenteraar findes i et Haandskrift fra hans egen Haand*).

Haandskriftet er en stift heftet Bog i Kvart af Bikubepapir, 260 Sider stor. De sidste 244 Sider ere paginerede. De første 16 indeholde en alfabetisk Indholdsfortegnelse. Fr. Sneedorff har givet Bogen to Titler. Paa første Side har han skrevet: „Excerptbog Nr. 2“. Den forudsætter altsaa en lignende Forgænger, til hvilken der ogsaa et Par Steder henvises. Paa tredje Side har han skrevet: Mine — Tanker. — 1780. 1. Jan.“

Bogen indeholder paa den ene Side en Rigdom af Uddrag af Bøger, som Sneedorff har læst, og paa den anden Side oprindelige Tanker, som han har syslet med.

Optegnelserne stamme fra Begyndelsen af 1780, altsaa fra Sneedorffs to sidste Regensaar. Men de strække sig dernæst ud over hans følgende Studieaar paa Borchs Kollegium. Enkelte af Optegnelserne stamme endog fra hans første Ophold i Tyskland. Ved flere af disse Optegnelser er det umuligt at se, fra hvilken af disse tre Tider de hidrøre. Men for nogles Vedkommende har han selv angivet Datum og Aar.

*) Dette Haandskrift har været laant mig til Afbenyttelse af den daværende Ejer. nu afdøde Kommandør G. Sneedorff i Helsingør.

Dette Haandskrift giver os et godt Indblik i, hvorledes der allerede hos Ungersvenden arbejdedes selvstændigt og grundigt i Tankernes skjulte Værksted. Ogsaa faa vi derigennem Oplysning om, at alt i hans tidlige Ungdom Historien tiltrak sig hans særlige Opmærksomhed.

Mærkeligt nok begynder (Side 1) den nitten-aarige Ungersvend med: „Tanker om Verdens Ende, 1780, 1. Januar“. Han drømmer sig Verden herligere og herligere. Men hvert Rige har sin Tid, ligesom hver Verdensdel sin. Nu fryder sig Europa ved sine Rigdomme og sin Lærdom, dog mon det ej for et Sekulum siden havde mere Aarsag til at fryde sig og altsaa naaet Spidsen af dets Velstand. Det skal dø og falde. Amerika begynder at blomstre, det faar sin store Tid og sin Tid, da det falder og saa videre. Saa vandrer Æren og Rigdommene om blandt alle vor Jordele med deres Højhed og tillige med deres Fald. Mon da ej, naar Æren har gennemvandret alle Delene og er faldet i dem alle, den da skal stige over hele vor Jordklode lige saa hastigt som den er faldet?“

Begyndelsen af „mine Tanker“ indeholder mest smaa Undersøgelser af Tanke-Begreber og psykologiske Betragtninger, som mer eller mindre aabenbare den vordende Videnskabsmand.

Som Vidnesbyrd om, at Fr. Sneedorff tidlig

betragtede klare Tanker for en god Skat, maa følgende af hans smaa Optegnelser tjene:

„Undersøg hvert Vink, din Forstand og dit Hjerte giver dig — de ere alle i Begyndelsen dunkle — ved Forsken blive de tydelige, og du vil som oftest finde, at det var dem, som ledte dig paa Vej til den Helligdom, hvorfra Lyksalighedens rene Kilder udvælder.“²²

„Ligesom den fortærende Lue i stadig større Cirkler udbreder sig, saa tænder den første klare og sin Genstand helt omskuende Tanke et Lys, der gennemborer Dunkelheden. Sjælen glæder sig; thi Lys er Sjælens Lyst, og ligesaa sjældent som Luen uforstyrret forlader sit Rov, vender Tanken tilbage fra disse engang smagte Elyceets Egne. Nu maa Skove renses, Taager hæves, Dunkelhed adspredes, og hvert Skridt mod Sandheds Tempel er al den Løn, vor Aand fordrer. Ikke bestandig at søge at forbedre sin Forstand er at søge at fordærve den.“²³

Hvor fribaaren den unge Mands Tankegang var, vidner følgende Optegnelse om: „En stor Fejl er det i Verden, at den ene altid vil, at den anden skal tænke ligesom han. Saaledes vil den Gamle, at den Unge altid skal tænke lige saa alvorligt som han — den Unge derimod, at den Gamle skal tænke lige saa munter som han. Bedst derfor at kunne sætte sig ind i enhver Tid

og Alder — hvilket er lettest for den Gamle, der véd, hvad det er at være ung.“²⁴

Modersmaalet, Historien og Staten er Begreber, som han tit lukker inde i sin Tanke.

Han skriver saaledes:²⁵ „Historie og Sprogene er Grunden til al vor Kundskab i Verden. Filosofi er den, som gør disse tvende anvendte paa vort Levned, Vandel og Lyksalighed i Verden.“

„Sproget er den Pensel, som Digteren bruger — ligesom Penselens Beskaffenhed har megen Indflydelse paa Malerens Arbejde, saa er og Sprogets Ufuldkommenhed en ikke liden Hindring endog for den bedste Digter.“²⁶

„Mon ikke Folk af forskellige Sprog tænker forskellig og at det Folk, hvis Sprog bestaar af lange Ord som Grønlændernes tænker langsommere; thi da man med Tankerne forbinder Ord, maa jo de lange Ord forhindre en i at tænke saa hastig som en anden i et andet Sprog, hvor Ordene ere korte. (6. Januar 1780).“²⁷

„At lede efter sirlige Ord at udtrykke en Ide i, som endnu er dunkel for os, er ligesom om en vil søge efter en Skal passende til en Kærne, som han kun i Tankerne har set. Skallen vil vist blive for stor eller for liden. — Han søger blot at gøre Ideen klar, og det bedste Udtryk, Sproget ejer, vil altid associere sig med hans Ide; thi hvert Skridt, Ideen gør i Klarhed, indser det en Mangel

hos dets forrige Tegn eller unyttig Overflødighed, som bevæger det til at søge et bedre. Har Ideen opnaaet sin hele Tydelighed, bliver et dermed associeret passende Udtryk altid en nødvendig Følge.“²⁸

Statens Begreb er et af dem, den unge Sneedorff sysler mest med.

Det er „en demokratisk Stat“ og „en monarkisk Stat“, han gentagende sammenligner. Den sidste maa han give Prisen, eftersom „enhver Stats første Begyndelse mest har nærmet sig til det Monarkiske og mindst til det Demokratiske,“²⁹ og eftersom han for vist tror, at „en varig demokratisk Stat in rerum natura er en Kimære.“³⁰ Naar Fr. Sneedorff her taler om demokratisk Stat, mener han Republik.

„Ve det Land, hvor Uenighed har bygget sit Sæde paa Retfærdigheds Ruiner.“³¹

Morsomt er det at lægge Mærke til følgende Strøtanke af den flittige Klosterstudent:

„Nogle eje Bøger, men læse dem ej — andre læse dem uden at forstaa dem, andre forstaa dem, men uden at anvende dem til deres eget og Menneskers Gavn — sjelden er den, som forenede det alt.“³²

Den tørre Kundskab var ikke hans Lyst, men Kundskaben kun forsaavidt den kunde finde praktisk Anvendelse for Menneskelivet. Men hvor

langt overvejende Forstands- og Tankesiden var udviklet hos ham i hans unge Aar, derom vidner „mine Tanker 1780“ næsten paa hver Side. Kun et ganske enkelt Sted faar Fantasien Lov til at spile sine Vinger, som i følgende Optegnelse:

„Hvis Forsynet tilstod mig Evner til at fare 300 Mile lang paa en Gang, da vilde jeg gaa hen midt i Norge og der erfare Naturens forunderlige Scener — den forfærdelige Lyd af de mangfoldige fra Bjærgene nedrullende Kaskader, — gruelige Masser af revnede Klipper med Torden at styrte frem — den evige Banken i Minerne — og de uhyre Snemassers dundrende Fald fra Bjærgene — dette vilde maaske frembringe en talende Harmoni i mit Øre, som Naturen ellers ej gav Gehør til den kunstige Strengelæg.“³³

Et andet Sted skriver han: „besynderligt er det, at jeg ikke er for at høre Musik, i hvor meget jeg end ynder den, saasom min Sjæl derved kommer i en forfærdelig Gæring. Mit Blod flyder urolig ved den mindste Arie, jeg hører synges — og jeg er i samme Øjeblik ikke langt fra at blive Sværmer og Entusiast.“³⁴

Der findes ikke faa Betragtninger over forskellige religiøse Spørgsmaal i „mine Tanker“.

I sit tyvende Aar delte Frederik Sneedorff sin Tids herskende Vantro. Men knapt to Aar der-

efter var han atter lykkeligt vendt tilbage til sine kristelige Fædres Tro.

Under Tids Angivelsen 1. August 1780 har han en Optegnelse, hvori han erklærer sig enig med Cerints Lærdom om Kristi Fødsel, at „Kristus er født ved naturlig Forbindelse mellem Josef og Maria“ o. s. v. Men ved Siden af dette Stykke har han tilføjet: „denne Mening frafalder jeg ganske 2. Maj 1782.“³⁵ Og den 14. Juni 1782 hævder han Kristi guddommelige Natur ud af Joh. 12, 44.³⁶

„Ekscerpbog N. 2“ indeholder endvidere enkelte kirkehistoriske Opgaver,³⁷ rimeligvis fra hans Regenstid, og Planer til Afhandlinger som „en Sammenligning mellem Sokrates og Kristus.“³⁸ Ogsaa indeslutter den Begyndelsen til en Samling „gamle danske Ord“, alfabetisk ordnede.³⁹

Det er kun uegentlig, han har givet disse Sider hin Overskrift, da der lige saa fuldt afhandles fremmede Ord i Modersmaalet som f. Eks.: Køter — dette Skældsord har vi nok faaet fra Tyskens Køder ∴ Orme eller Madding, som sættes paa Fiskekrogen (Fisch Köder).“ . . . „Kappe kommer vist af det franske chape ∴ en lang og vid Præstekappe — en Messesærk — dette Ord var brugeligt før Korstogene. Fra Frankrig er det kommet til Tyskland og derfra til os.“ . . . „Landsquenet, lansquenet — Landsknegt, Soldat, er vist et Ord,

som Franzoserne enten har faaet fra Tyskerne eller som er bevaret fra Normannernes Tider.

Naturligvis omtaler han ogsaa danske Ord. Vi ville lægge Mærke til følgende tre: „Friste. Schytte*) har i den politiske Forfatning Pag. 336 brugt dette Ord saaledes: „som, den Hunger, de fristede“; saaledes tror jeg ej, det kan bruges. Jeg kan sige: Hungeren frister mig, men ej: jeg frister Hungeren.“ — „Hurøe ∴ Sindsro (vid. Laur. Petersens Oversættelse af cant. cantic. i dedicat).“ — „Uskønsom har min Fader brugt til at udtrykke Begrebet af Mangel paa Skarp-sindighed, f. Eks. en uskønsom Afhandling. Vid. Fortalen af Breve fra Døde til de Levende, Pag. 242, 9. D.“

„Ekscerpbog Nr. 2“ bestaar endelig af en Mængde Citater af fremmede Forfattere. Her er smaa Uddrag af Lessings Miss Sara Sampson, Mendelsohns Character des Sokrates, Shakspeares Julius Cæsar, Lear og Macbeth, Wielands Oberon, den gamle Rabelais' Vie de Gargantua (1532), Boileau's Art poetique, Edward Youngs night-thoughts o. s. v.

Det er en Selvfølge, at vi i mange af disse Citater kan opdage Tanker, der særligt tiltalte

*) A. Schytte: Danmarks og Norges naturlige og politiske Forfatning (Kobenh. 1777. Første Del).

Fr. Sneedorff, fordi de var beslægtede med hans. Vi vil kun anføre et Citat som dette af „Spectator“: „Nie bin ich weniger allein als wenn ich allein bin.“ (Aldrig er jeg mindre alene, end naar jeg er alene).⁴⁰

Som Yngling elskede Fr. S. Ensomheden. Sjeldent var han oplagt til at søge sine Jævnaldrendes Selskab. Han holdt mest af at sidde paa sit Studerekammer. Ganske vist bidrog en Del hertil det svage Helbred og det dermed følgende følsomme Nervesystem, som var hans Lod allerede i Ungdommens første Alder.⁴¹

Men en langt dybere Grund hos ham til at søge det ensomme Liv var hans tidligt vaagnende Kærlighed til Videnskaben. Ikke kunde han nøjes med en død, mekanisk Tilegnelse af Professorernes og Kloster Dekanernes Lærdomme. Det gik ham nemlig, som han havde læst i ovennævnte Bog, at han aldrig følte sig mindre alene end, naar han var alene, et Selskab af Tanker gæstede ham Dag efter Dag. De spurgte, og han skulde selv svare. De store Spørgsmaal om hvorfra og hvorhen og de smaa i samme Retning meldte sig hos ham. Der maatte granskes for at finde Svarene.

Saa begyndte hans fri Studium, idet han spurgte Historien og Sprogene til Raads, disse Kilder til „al vor Kundskab i Verden“, som han selv udtrykte det. Ikke mindst syslede han med

Grækerfolkets Historie og det græske Sprog. I det hele taget tiltrak de gamle Sprog sig hans Opmærksomhed, fordi „de koster os meget mere Møje end de nyere og de fordre meget mere Eftertanke end disse.“⁴²

Fr. Sneedorffs fri Studium i hans Ensomhed spredte sig dog henover for mange Omraader, saa at det maatte mærkes af det Overfladiske. Det faldt forresten i det hele taget selv for de Bedste i hans Samtid vanskeligt at søge sin Styrke og Støtte i sin rette Begrænsning.

Saa travlt havde den unge Student med sit Tankearbejde, at han knap undte sig Frihed til den nødvendige Legemsbevægelse ved Spaserture i det Fri.⁴³

Denne Lyst til den stille Studerecelle fulgte ham ogsaa siden hen. Det var fem Aar efter, da studerede Fr. Sneedorff paa Universitetet i Gøttingen. I et Brev til Hjemmet priste han dette Universitet paa følgende Maade:⁴⁴ „Hvo der ved, hvad 2 à 3 Aars uafbrudt og ordenlig Flid i de Aar, som almindelig anvendes paa Universiteterne kan virke til Forstandens og Karakterens Forbedring, vil vist give det Universitet Fortrin, hvor en større Ensomhed hjælper til at befæste Smag paa Videnskaber og Dyder, og hvor Adspredelser sjælden forhindre den gode Sæd at fremspire.“

En Drivfjeder har der muligvis endnu været

til, at Fr. Sneedorff trods pur ung af Aar lukkede sig saa meget ude fra Verden og saa meget inde paa sit Studerekammer, hvor han søgte Lærdom „ved Omgang med sig selv og med sine Bøger.“⁴⁵

Der findes nemlig i hans Manuskript et Par smaa Optegnelser, der nok kunde tyde paa, at han som ganske ung har haft en ubesvaret Kærlighed til en Kvinde.

Side 13 i „mine Tanker“ har han efterladt et Stykke af et Kærlighedsbrev, hvis Begyndelse lyder: „O, blot for en Funke af din Elskov, min — —, gaar jeg en hel Verden hen, om det var min Lod.“ ... Men paa den følgende Side har han nedtegnet disse Verslinjer:

„Fly grumme kære Lyst.
den saarer dog mit Hjærte
med sildig følte Stik.
Bag denne skønne Dragt
den skjulte Dolk du bær,
Fornuften tro mig lærte:
Du ingen Rose gavst.
hvori ej Braad var lagt.“

Paa den samme Side har han efterladt et aftørret Rosenblad.

Det vilde være en fejl Forestilling, at Fr. Sneedorff i sine Studenteraar var fuldstændig afspærret fra Omgang med andre Mennesker som en Eneboer i sin Ørken. Tvertimod fandt han Vej til

en Vennekres af ligesindede, hvem Kærlighed til Videnskaberne havde samlet.

Hertil havde den Guldbergske Klosterreform sikkert bidraget sit.

Der var i Klosterdekanernes Tal en ung theologisk Kandidat, som med en levende Interesse for, hvad der er menneskeligt godt forbandt en sjælden Dygtighed i de klassiske Sprog. Han samlede efterhaanden en lille Kres af unge Studerende om sig i et privat Lag, hvis Formand han blev. Denne unge Mand var Oluf Worm.

Worm var tre Aar ældre end Fr. Sneedorff (f. 22. Oktober 1757).⁴⁶ Hans egenlige Navn var Oluf Bagge. Worm Navnet tog han i Arv efter sin lærde Morbroder, Rektoren i Aarhus, Jens Worm. I dennes Hjem og Skole havde han faaet sin Opdragelse.

Saa store Forventninger havde Oluf Worm allerede vakt i sine Studenteraar, at, da han tog theologisk Eksamen den 20. April 1779, var Guldberg og Luxdorff tilstede, indbudte dertil af Fakultetet som til en akademisk Fest. Næste Aar den 26. Maj tog han den filologiske Eksamen, thi „humaniora“ og særlig den klassiske Filologi var hans egenlige Yndlingsstudium.

Der var noget forunderligt trofast, sindigt og jævnt udbredt over O. Worms Personlighed.

Uden Afbrydelser opholdt han sig ved Kø-

benhavns Universitet til 1788. Han levede der for at berige sine Kundskaber, og han levede af at manuducere til theologisk Eksamen.

I December 1788 blev Worm udnævnt til Rektor for den lærde Skole i Horsens. Her blev han trofast paa sin Post til sin Død den 12. September 1830, uagtet Tilbud om en Professorplads ved Universitetet vinkede ad ham. Den danske og lærde Jakob Baden⁴⁷ (Rektor i Helsingør 1766—1780, dernæst Professor ved Universitetet i København) var aabenbart Datidens dygtigste latinske Skolemand. Nu blev Oluf Worm den navnkundigste.

Blandt de kæreste Dicile, som opdroges af den ny horsenske Rektor kom Grækenlandsfareren, Professor P. O. Brøndsted og den kristelige Frihedsmand Assessor Spandet⁴⁸ til at høre.

Betegnende for Oluf Worm er det ogsaa, at han blev en af de ivrigste Beundrere af Grundtvigs Fordanskelse af Saxo og Snorre. Han skriver: „jeg anser den for et Mesterstykke.“⁴⁹

Som anført var det den 20. April 1779, at den to og tyveaarige Oluf Worm tog theologisk Eksamen. Samme Aar valgtes han til Dekanus ved „det andet theologiske Bord paa Kommunitetet.“ Efter den guldbergske Ordning var Regensprovsten selvskreven til at føre Forsædet ved det

første Bord. Den Plads, som den unge Worm straks fik, var altsaa en udmærket Plads.

Han skuffede heller ikke de Forventninger, som man nærede til ham. Thi det viste sig snart at alle de flinke theologiske Studenter trængte sig hen til Worms Bord, eftersom han med sjelden Indsigt ledede sine yngre Medstuderendes Øvelser.⁵⁰

I deres Tal var ogsaa den nittenaarige Frederik Sneedorff, hvis Fagstudium netop var Theologien.⁵¹

Om Rasmus Nyerup ved vi bestemt, at han i de Aar havde Plads ved det andet theologiske Bord. Det udmærkede akademiske Skudsmaal, som han efter endt Kommunitets Tid modtog af den øverste Kommissions syv Medlemmer, vidner herom.⁵²

Men Oluf Worm samlede ogsaa udenfor Klosterbygningen en Kres af unge lærde Venner om sig.

Som Dekanus havde han fri Bolig paa Regensen. Her var hans Kammer Nr. 8 paa 4. Gang. Hans sædvanlige Plads var for Enden af Bordet i en enarmet Lænestol.⁵³

Dels paa dette Kammer og dels i den landøkonomiske Forfatters, Professor Rybergs Gaard⁵⁴ samledes den udvalgte Vennekres i et societas philologica.⁵⁵

Oluf Worm var Oldermænd i Laget. Saavel

hans Alder som hans grundige Lærdom hjemlede ham denne Plads.

Frederik Sneedorff var blandt de yngste Medlemmer.

Blandt andre Deltagere i dette lærde Samfund, som vi véd Navn paa, var den fynske Bondesøn, Rasmus Nyerup, sin Tids største Literaturhistoriker og Bogkender. Han var et Aar ældre end Fr. Sneedorff. 1778 var han bleven Amanuensis hos Bibliotekaren ved det kongelige Bibliotek I. H. Schlegel. Denne gav ham al Ting frit i sit Hus og lod ham dele Værelse med sin Søn I. F. V. Schlegel. Sidstnævnte, som sidenhen vandt sig et Navn som juridisk Professor, hørte ogsaa med i det lille societas philologica.⁵⁶

Saa var der Andreas Birch⁵⁷ († 1829 som Biskop i Aarhus). Han var to Aar ældre end Fr. Sneedorff. Men da han fra 1779 til 1783 var i Udlandet, først i Göttingen, dernæst i Rom, var det kun en forholdsvis kort Tid af Frederik Sneedorffs Studenteraar, de havde med hinanden at gøre. Dog knyttedes der et Venskabsbaand imellem dem, som varede til Døden. At Birch ogsaa paa sine ældre Dage, da han var bleven Lollands Biskop, mindedes Ungdoms Vennen, derom vidner det, at han gav sin Søn, født 1. Marts 1805, Navnet Frederik Sneedorff Birch.

Den næste i Rækken, som vi ville nævne, er

Kristian Horneman.⁵⁸ Han var et Aar ældre end Fr. Sneedorff. Siden hen holdt han en kort Tid Forelæsninger over den kantiske Filosofi, men døde Aaret efter, 1793, med det Lov paa sig, at han var en elskværdig Mand og en grundig Tænkter.

Jens Bindsbøl († 1830 som Præst i Lidøje i Sælland) stod denne nær og hørte med til Kresen. Han skrev da ogsaa foran i Hornemans „*etter ladte filosofiske Skrifter*“ en Karakteristik af Ungdoms Vennen. I denne fremhæver han særligt hans lyse Blik paa sine Medmennesker og hans opofrende Hjærtelag for sine Venner. „I sine Venners Kres var han som i Himlen, der glemte han alt andet,“ skriver Biografen.⁵⁹

A. C. Hwiid deltog ogsaa i Samfundslivet i den rybergske Gaard. Han er bekendt ved en Dagbog fra en Udenlandsrejse 1777—1780, hvori han ved sine uforbeholdne Meddelelser af og til giver et ret godt Indblik i Samtidens Tilstande. Medens han paa den ene Side gør hyppige Udfald mod Tysken, priser han paa den anden Side Frederik den anden af Preussen som „Historiens Mirakel“, „vort Seculi største Filosof“ og „Menneskeslægtens Ære og et Mønster for alle Konger.“⁶⁰ 1781 blev Hwiid Provst paa Regensen, men døde allerede 1788.

Dernæst var der den for sine Almueviser bekendte H. C. Bunkeflod og J. L. Schydtz (siden

Assessor i Hof- og Stadsretten), en Moth(?) og H. V. Riber (Oversætter, Kritiker, Poet og Lærer ved Skolelærer-Seminariet paa Blaagaard).

Endelig nævnes Trekløveret Kierulf, Rahbek og Samsø.

Jørgen Kierulf, der var jævnaldrende med Worm, blev 1791 Professor i Historie ved Universitetet og skaffede sig et Navn som en jævn, sindig Mand med megen klassisk Dannelse.⁶¹ Men i sine Studenteraar sværmede Kierulf sammen med Rahbek, der var Frederik Sneedorffs Jævnaldrende og med Ole Samsø, som var Nyerups Jævnaldrende, mest for Teater og Skuespil. Det var derfor vistnok kun faa Besøg, disse sidste tre af lagde i societas philologica. Oftere samledes de i Skindergaden i det lille Selskab, „Plejaden“, paa syv Medlemmer, som de havde stiftet „for at dyrke Smagen og vejlede hinanden med venskabelig Kritik.“⁶²

Vi véd altsaa Navn paa femten af societas philologica's Medlemmer. Maaske var der heller ikke flere.

Medens Rahbek, Samsø og Kierulf særligt droges til hinanden af overvejende æstetiske og poetiske Interesser, saa knyttedes der paa Grund af en dybere gaaende videnskabelig fælles Interesse et snevrere Venskabsbaand mellem Worm, Nyerup og Fr. Sneedorff.

Fr. Sneedorff blev Dusbroder baade med Worm og Nyerup. De fleste Breve fra hans første Udenlandsrejse har til Overskrift „kæreste Worm“, han taler om deres nøje Venskab og den Usvigelighed, hvormed han véd, at Worm holder sine Løfter, og kalder ham sin lærde og alvorlige Ven.⁶³ Ogsaa Nyerup nævner han i disse sine første Breve „kæreste“ og „min gamle ærlige Ven“. Og i et af Brevene afmaler han sig selv siddende midt imellem disse to nærmeste Venner hos Barfreds (maaske Værten i den Rybergske Gaard). Selv er han iført „blaa Fraque“, medens Nyerup har „den grønne Frak“ og Worm „den hviide Frak“ paa.⁶⁴

Et Steds omtaler Sneedorff et langt udførligt Brev, han har faaet fra Oluf Worm. „Det er, siger han, skrevet fuldkommen med samme Aand og i samme Tone, hvori Du ved Dine lærerige Samtaler saa ofte forøgede min Agtelse for Dit Hjærte og Dine Kundskaber.“

I Rybergs Gaard samledes de Unge under Oluf Worms Forsæde dels til Samtaler dels for at øve sig i at holde Foredrag og skrive Taler og Afhandlinger.⁶⁵

Medens Universitetets Undervisning hovedsagelig meddeltes paa Latin, og medens Disputatserne, som den ny Kommunitets Ordning krævede, trods sin Hævdelse af Modersmaalet skulde

gaa for sig paa Latin, saa var det danske Foredrag, man prøvede at indøve i den lille Vennekres. To af de Smaastykker, som Rasmus Nyerup oplæste i Rybergs Gaard, lod han i Efteraaret 1781 trykke. Det ene var en Lovtale over Vinteren, det andet en filosofisk Afhandling om Fornøjelse.

Samtale-Emnerne hentedes fra Politiken, Theologien og de skønne Videnskaber.⁶⁶

Naar saa et eller andet Spørgsmaal skulde klares, blev det i Reglen O. Worm, som maatte slaa Hovedet paa Sømmet. Han betragtedes ogsaa i Vennelaget, som et Lys („lumen“), og „hans Udsagn gjaldt fast som et Orakel.“

Faldt Talen paa religiøse Spørgsmaal, da kendtes den rationalistiske Paavirkning stærkt hos dem alle. Frederik Sneedorff var vistnok den første af disse Unge, der — som ovenfor oplyst — lykkeligst slap bort fra Rationalismens Skær. Rimeligt nok er det, at dette fra 1782 kendtes ogsaa i hans Samtaler med sine bedste Ungdoms Venner. Oluf Worm forlod først Fornuft Kristendommen, da han var bleven Rektor. Han blev efterhaanden en ydmyg Hjærtেকristen. Rasmus Nyerup var den sidste af de tre til at vende Rationalismen Ryggen.

Naar Frederik Sneedorff besøgte det lille Vennelag, mødte han ikke som en stum Tilhører, der intet havde selv at fremføre. Andreas Birch

fortæller tvert imod, at i fortrolig Vennekres var Fr. Sneedorff munter, forstod den Kunst at holde Samtalen varm, og naar han havde paataget sig at forsvare en Sag, vidste han at understøtte sin Mening med Grunde, der vidnede om hans Skarp-sindighed. Dog var han saa langt fra at være paastaaende, at kan villig tilstod sin Modstander at have Ret, naar dennes Mening virkelig var grundet. Lidenskab blandede sig aldrig i hans Disputer. Det var ham kun om at gøre at søge og finde Sandhed. Troede han, at have fundet den, frafaldt han gerne sin Paastand for at antage en bedre Overbevisning.⁶⁷

Af egen Erfaring slutter Andreas Birch, at der var faa, som bedre end Fr. Sneedorff forstod at gøre de Timer, som var helligede til venskabelig Omgang, nyttige og lærerige for begge. De to havde nemlig for Skik flere Aar daglig at samles en eller flere Timer. For største Delen anvendtes disse til Læsning af nogle af de berømteste gamle og nyere Skribenter. Ofte afbrød de Læsningen for at gøre Bemærkninger over det læste. Hvor den ene fandt Dunkelheder, søgte den anden at tjene ham med sin Kundskab. Et Yndlingsskrift, som de i Fællesskab læste og kommenterede, idet de søgte at skille det ægte fra det falske deri, var Greven af Chesterfields „Breve til sin Søn“, fra Hundredaarets Midte. Ved den Lejlighed lovede

de ærlig at ville tilstaa hverandre sine Fejl og opfordrede hinanden til at rette den ene den anden, hvor han fandt sin Ven at glemme sig selv.⁶⁸

I ovennævnte Udtalelse maa Birch vist nok tillige tage Hensyn til sin Omgang med Fr. Sneedorff efter dennes Hjemkomst fra sin første Udenlandsrejse. Birch var nemlig selv i Udlandet fra 1779—83.

I „store Selskaber“ var Fr. Sneedorff gerne taus. De, der ikke kendte ham nøje, kunde let mistyde denne Taushed som Kulde eller Ulyst til at tage Del i Selskabets Samtaler.⁶⁹

Hvorfor han var saa taus i de store Selskaber, navnlig „naar der er Fruentimmer tilstede“, forklarer han os selv saaledes:

„De, jeg ikke kender, anser jeg bestandig som agtende paa hvert Ord, hver Mine, anseende dette Ræsonement for ufornuftigt, dette for ubilligt, stødende sig over dette og beleende hint. Da jeg ikke har saa megen Tillid til mig selv at tro, at jeg skulde være mindre udsat for Kritik end andre, og jeg ikke heller besidder Styrke nok for at sætte mig ud over slige Domme, saa tier jeg.“⁷⁰

Naar Sneedorff kom sammen med sine Jævnaldrende i sine første Studenteraar, traf han undertiden tit at støde en og anden af de Unge fra sig enten ved sine vittige Bemærkninger eller ved sin Afklædning af Vedkommendes Uvidenhed.

Suhm siger os, at Fr. Sneedorff havde et godt Hoved og derfor ogsaa som unge vittige Folk nogen Hang til Satire. Men tidligt aflagde han dog denne, da han indsaa, at det ej var Vejen til at gøre sig elsket.⁷¹ Og A. Birch oplyser os om, at Fr. Sneedorffs Hjærte ved Hjemkomsten fra hans første Udenlandsrejse var det samme som forhen, ufordærvet ligesom hans Sæder. Men han vidste nu at iagttage en vis Forsigtighed i sin Omgang med andre, hvilket vidnede om, at han havde lært at kende Mennesket i Erfaringens Skole.⁷²

Han besad en tidlig udviklet Sandhedsfølelse, der gjorde det umuligt for ham at smigre nogen. End ikke naar han stod overfor en overlegen dygtig Personlighed, kunde han faa den beundrende Ros over sine Læber. Det var hans Hjærte imod.

Men i hans Mine kunde Vedkommende alligevel tydeligt læse, hvilke Følelser hans Hjærte nærrede for En.⁷³ Dette galdt saaledes i særlig Grad hans Venskabs Forhold til Oluf Worm, vel ogsaa til Rasmus Nyerup, J. F. Schlegel og Kristian Horneman.

Derimod ser det ud til, at den unge Student Knud Lyne Rahbek i de Aar var bleven stødt bort fra Fr. Sneedorff.

Rahbek fortæller, at da han 1783 laa i Kiel

for at studere, traf han Fr. Sneedorff der paa dennes Gennemrejse til Tyskland. Rahbek skøttede imidlertid ikke videre om dette Møde, thi dels havde Fr. Sneedorff „ikke egenlig hørt til min indre Vennekres“, dels kom Sneedorff i de Dage, han opholdt sig i Kiel „i ubehagelige Berørrelser, næsten med os alle.“⁷⁴ — Ved Sneedorffs Død skrev Rahbek dog et lille Mindeord om ham, hvori han blandt andet siger: Næsten fra vor Barndom af have vi været Venner. Og i den modnere Alder forøgedes dette Venskab hos ham, fordi der enhver ædel Følelse voksede stedse — hos mig, fordi jeg stedse mere og mere lærte at kende og højagte hans Værd.⁷⁵

Det er meget forstaaeligt, at to saa modsatte Naturer som Frederik Sneedorff og Knud Lyne Rahbek ikke kunde komme til at falde sammen i deres unge Aar.

Den ene var ivrigt og dygtigt sysselsat med ad Tankens Vej at klare sit skjulte Menneske, som om det kunde være en midaldrende Mand. Den anden flagrede uafsladeligt paa let og flygtig Sommerfugls Vis fra det ene Sted til det andet i Æstetikens Drømmehaver.

Snart var den unge Rahbek sysselsat med at skrive Skuespil, snart med selv at optræde som Skuespiller. Nu var han med til at stifte det Selskab, nu med til at danne den Klub. Nu i Færd

med at læse Skønliteratur, i næste Øjeblik beskæftiget med selv at skrive Viser, som om Aftenen skulde synges ved Klubbens selskabelige Sammenkomst. Aldrig havde han nogen Stadighed paa sig. Med de videnskabelige Studier gik det derfor, som det kunde. I Aar studiosus theologiæ, næste Aar stud. juris og næste Aar ingen Ting.

Det var derfor en stor Fristelse for Fr. Sneedorff, naar de samledes i det unge lærde Lag, at vælge den letbenede Ungersvends Overfladiskhed som Skive for sin Satire. Og vi forstaar det godt, at Rahbek istedetfor at være Maal for Satirens Pile hellere vilde samles i „Plejaden“ med „den indre Vennekres“, Kierulf, Digteren O. Samsø og de andre, som delte hans Interesse for Skuespil, Skønliteratur og Klublivet. Men Knud Lyne Rahbek med sin milde Tankegang maatte dog tilsidst — som tidligere belyst — faa Øje for Frederik Sneedorffs store Værd.

Idet vi noget udførligt har dvælet ved Fr. Sneedorffs Forhold til sine Medstuderende og Ungdoms Venner, vil vi gøre opmærksom paa, at han har faaet det Vidnesbyrd, at den, hvem han gav sit Venskab, kunde være sikker paa hans Oprigtighed, Hengivenhed og tro Opfyldelse af enhver af Venskabs Fordringer. For at tjene sin Ven paatog han sig villig enhver Møje. Havde en fornærmet hans Ven, havde han ogsaa for-

nærmet ham. Og han kunde ikke holde sig fra ved given Lejlighed at ytre sin Fortrydelse og vise sig kold og tilbageholdende overfor Fornærmeren.

Birch fortæller, at Fr. Sneedorff engang sagde til ham: „Det er ude mellem mig og...“ — Hvorfor, spurgte Birch. — „Han har talt ilde om min Ven . . . i et offentligt Selskab. Jeg foreholdt ham dette. Han blev forlegen, vilde først nægte og forsøgte derpaa at forsvare sig.“ Og fra den Dag besøgte Sneedorff ham ikke mere.⁷⁶

Han yndede ikke løse Bekendtskaber og siger os hvorfor:

„Vidtløftigt Bekendtskab, endog det bedste er farligt. Du indlader Dig derved i en Mængde Forbindelser, hvilke, jeg vil tilstaa, for en vis Tid kunne være behagelige. Saa snart Embeds Forretninger hindre Dig fra at fortsætte dem, blive de en Byrde, som Du vanskelig vil kunne afkaste. Jo mere almindelig Agtelse Du kan erhverve Dig, jo større Din Indflydelse bliver, jo mere vil Du føle dette Aag. Ligesaa mange Bekendtskaber, Du nu nødes at afbryde, ligesaa mange Fjendskaber.“⁷⁷

I Klublivet deltog Frederik Sneedorff vist nok slet ikke i sine Studenter Aar, saadan som f. Eks. hans Broder Hans Christian, Rahbek, Samsø, Kierulf og mange Unge med dem gjorde.

I „mine Tanker“ har han nedskrevet følgende lille Betragtning:

„Et Mandfolk, som ikke gør andet end løbe paa Kaffehuse og i Klubs, er for mig ligesaa væmmelig som et Fruentimmer, der bestandig sidder for Spejlet og Natbordet.“ ⁷⁸

Koncerterne, som Klubberne stundom lod opføre, var han ikke for, da han overhovedet ikke brød sig om Musik. Og Kortspillet, som gennem de talrige Klubber vandt stærk Udbredelse i de Dage, agtede han ringe. I „mine Tanker“ ytrer han i Anledning af et Stykke, han har læst i „tysk Musæum“ om Kortspil som den største Hindring for den gode Smags Udbredelse i vore Selskaber: „dette er vist og en stor Sandhed — thi i Almindelighed ere vore saakaldte honette Selskaber i Stedet for at være virkelige Dyds- og Opmunt-rings-Skoler forvandlede til aabenbare Spillehuse. Den, for hvem Kortspil er ganske uundværligt vil vist anse disse Tanker for Sentenser tagen ud af Chrysostomi eller Augustins Homilier og alsaar for noget urimeligt, som ej passer sig til vore Tider. Den derimod, som en god Sang og Folkefilosofi er angelegen, indser vist, hvor meget i vore Selskaber, hvor begge Køn, Gamle og Unge ere forsamlede, Dyd og gode Sæder kunde udbredes og hvor meget Kortspil heri er til Hinder.“ ⁷⁹

Naar Frederik Sneedorff tælles med blandt Medlemmerne⁸⁰ i „Drejers Klub“, da maa vi lægge Mærke til, at det var først i hans senere Aar, han lod sig optage. Dernæst maa vi erindre, at det netop var i denne Klub, at det vaagnende borgerlige danske Frihedsliv havde nogle af sine bedste Talsmænd. — Her samledes Tyge Rothe, Ove Malling, den „apostolisk ærværdige“ Egede, Edvard Storm, Thomas Thaarup m. fl.

Af det danske Literatur Selskab var Frederik Sneedorff Medlem.⁸¹ Dette Selskab var jo stiftet for at værne om Johannes Evald og hans Poesi. Som i en Forudfølelse af, at det ikke selv kunde holde længe ud, havde Literatur Selskabet i Tide forsynet sig med Fremtidskræfter ved at optage fire Auskultanter: C. Kraft, en Søn af Sorø Professoren, A. B. Rothe, en Søn af Tyge Rothe, Fr. Münter og Frederik Sneedorff. Det var som saadan Sneedorffs Navn nævnes i et af Moltkes Breve blandt de Venner, der en Aften skulde samles hos Johannes Evald om hans morsomme Fortællinger ud af hans eget Liv. Men allerede i Sommeren 1781 hensov det danske Literatur Selskab som af sig selv.

At Ungdoms Naturen ogsaa kunde gaa over Optugtelsen hos Fr. Sneedorff og give sig Udtryk i en kaad Streg vidner en lille Fortælling om,

meddelt af Henrik Steffens fra Snedorffs første Kandidat Aar.⁸²

Det var i „Werther-Feberens“ Periode. Da der anmeldtes en dansk Oversættelse af Goethes „Leiden des jungen Werthers“, blev den forbudt af Regeringen. Men Læsningen af Originalen kunde man ikke forbyde. Naturligvis blev der nu talt mere om dette Skrift og om Hensigtsmæssigheden af Regeringens Forbud.

I de Dage havde en ung theologisk Kandidat Cr., der langt ude var beslægtet med Henrik Steffens, faaet Plads paa et af Kollegierne. Han skyldte udelukkende en indflydelsesrig Slægtning denne Gunst. Thi C. selv „udmærkede sig paa Universitetet ved sin Uvidenhed og grænseløse Aandssvaghed.“ Hans Udnævnelse vakte derfor de andre Alumners Uvilje, og man gjorde Løjer med ham. Saaledes bildte man da den stakkels enfoldige Cr. ind, at en Søn af den tyske Skribent Jerusalem († 1789) havde myrdet sig selv. Uagtet alle ellers vidste, at Jerusalem var Prædikant i Wolfenbüttel i Tyskland, kunde man dog faa Cr. til at tro, at han havde været Professor i København og nu nylig var død af Sorg over sin Søns Selvmord. Han havde efterladt sig, sagde man, en dybt nedbøjet Enke. Det vilde derfor være passende, om der blev digtet et latinsk Sørgedigt, som i de Studerendes Navn kunde overrækkes

Enken. Man havde udset Cr. til at være Ordfører og Overbringer af dette Digt. Der blev da ogsaa lavet sammen et saadan latinsk Sørgedigt, fuldt af Sprog-Bommerter. Det blev trykt og Cr.'s Navn sat nedenunder. Frederik Sneedorff, som var lille og spinkel af Vækst, med et jomfrueligt Ansigt, blev udset til at spille Jerusalems Enke. Han var klædt i sort Sørgedragt og modtog „bleg og badet i Taarer“ Deputationen for Kollegiets Medlemmer. Cr. overleverede ganske rigtigt det latinske Digt og tolkede som Ordfører de Studerendes dybe Deltagelse. Ved denne Lejlighed skal Fr. Sneedorff have udført sin Rolle mesterligt. — J. P. Mynster stadfæster Sandheden af denne Fortælling.⁸³

I Forordningen af 11. Maj 1775 var der bleven bestemt, hvad der skulde kræves af den, som vilde være candidatus eller magister filologiae. Den hidtil brugte Bacalaureigrad afskaffedes imod at de Rettigheder, som havde været forbundne dermed, blev dem til Del, som tog denne ny filologiske Eksamen.

De første, der aflagde denne Prøve 1777, var P. A. Heiberg og K. L. Rahbek.

Den 22. Maj 1780 tog Frederik Sneedorff og Fr. Münter den, og fire Dage derefter Oluf Worm.⁸⁴

Som tidligere meddelt var Theologien Frederik Sneedorffs Fagstudium. Han havde derfor

en Forpligtelse til at høre de theologiske Professorers Forelæsninger. Men Sneedorff fortæller os, at medens det Lidet, som han kan, har han lært ved Omgang med sig selv og med Bøger, har Forelæsninger og private Timer været ham til liden Nytte.⁵⁵ „Jeg kan sige med Sandhed, at jeg endnu aldrig er gaaet fra en Professors Kollegia, hvor jeg havde hørt alt, hvad han havde sagt. I hver Forelæsning fandt jeg enten noget af, hvad Docenten sagde eller og andetsteds fra noget, som syntes min Opmærksomhed værdig, hvilket i Besynderlighed drog mine Tanker bort fra det følgende og lod mig saaledes sjelden holde Kæden af min Lærers Ideer.“

De theologiske Professorer paa den Tid var foruden Sællands Biskop Ludvig Harbo, som foredrog Kirkehistorien, Nikolaj Edinger Balle, Hektor Frederik Janson og Claus Friis Hornemann.

Balle havde studeret i Leipzig og Göttingen og var der en kort Tid bleven anfægtet af Rationalismen, men vendte dog hjem som en alvorlig Ven af ortodoks Kristendom. O. H. Guldberg udnævnte ham til Professor i Theologien. 1777 var han bleven Fakultetets første Lærer (primarius). Som saadan udfoldede han en rig Lærervirksomhed. Balle holdt Forelæsning over aile de brugelige theologiske Discipliner paa gammel Testamentes Fortolkning og naturlig Theologi nær.

Hans Hovedfag var Dogmatiken. 1776 udgav han: *Theses theologicæ cum observationibus et corollariis*. Det var den sidste latinske Dogmatik, som fremkom i Danmark. Den blev lagt til Grund for Forelæsningerne.⁸⁶

Balle stod allerede som Professor paa det strænge, men noget stive Retroenhedens Stade, hvorfra han siden hen som Sællands Biskop modigt og trofast søgte at forsvare Kristi Kirke mod den fremstormende Vantro.

Anderledes forholdt det sig med C. F. Hornemann. Han stak allerede dengang dybt i den saakaldte Vulgærrationalisme. Hornemann havde studeret i Göttingen ligesom Balle, men var i Modsætning til denne bleven en fuldblods Discipel af Johan David Michaelis, Rationalismens daværende Bannerfører. Men som Professor overgik Hornemann langt sin Lærefader i letfærdig, stundom spottende Behandling af det ny Testamentes Skrifter.

H. F. Janson hørte med til det tyske Islæt, som Universitetet i København i de Aaringer fik. Han besad en ikke ringe Dygtighed uden at vi tør bestemme, i hvilken Retning hans Lærdom gik.

N. E. Balles alvorlige og bestemte Forsvar af Kirkens Dogmer har uden Tvivl været en Hjælp for Frederik Sneedorf, hvis religiøse Selvstudier jo i Begyndelsen var gaaet den fri Tankes Vej.

Vi kan i Sneedorffs „Ekserp-Bog Nr. 2“ finde et enkelt Citat af Balle, hvori han forresten erklærer sig uenig med denne.⁸⁷ Det er Balles Definition af „Dyden“, som den unge Student, der alt havde faaet den græske Oldtid kær, ikke kan forlige sig med. Balle definerer Dyden (virtus) som „en mægtig Stræben efter at afpasse hele sin Sjæl og alle dens Handlinger efter den guddommelige Lovs Norm“ (Studium prævalens totum animum omnesque actiones suas ad normam legis divinæ componendi.“) Hertil bemærker Fr. Sneedorff „mig synes at efter denne Definition Hedningerne nægtes Besiddelse af Dyden. Thi da de ikke efter Guds Lov (da de ikke kender den), men efter en indvortes Drift maa indrette deres Handlinger — synes mig dog ikke, at Dyden kan nægtes dem, fordi Guds Ord er nægtet dem. Hvo nægter en Sokrates Navn af dydig.“

„Ekserp-Bog Nr. 2“ udviser, at Fr. Sneedorff ogsaa har hørt Jansons Forelæsninger. 3. Januar 1781 har han optegnet Jansons Forklaring af τ και πως i Math. 10, 19, som han søger at gendrive.⁸⁸

Derimod er der intet Spor til, at han har hørt Hornemanns Forelæsninger. Maaske han nøjedes med de to nævnte Professorer. Dertil hjemlede i det mindste den ny Kommunitets Ordning ham Ret.

Balle havde 1774 faaet en ny Indretning af theologisk Embeds-Eksamen i Stand. Ifølge denne kunde Kandidaterne opgive forskellige Pensa, alt eftersom de ønskede at faa første, anden eller tredie Karakter. Den videnskabelige Æresfølelse, som var vaagen hos Sneedorff, har vistnok drevet ham til at stile efter den bedste Karakter.

1781 var Fr. Sneedorffs Regentid udløben. Rimeligvis har han det Aar taget theologisk Eksamen uden at vi kan gøre nøjere rede derfor. Derimod véd vi, at han 1781, kun ét og tyve Aar gammel, udgav sin første Bog i Trykken. Det paalaa ham nemlig i den sidste Maaned af hans Klostertid at udarbejde en større Afhandling paa Latin og offentlig at forsvare den i Regenskirken.

Sneedorffs Disputats drejede sig om: „Hvorvidt Christi Sædelære har Fortrin for de Gamles Filosofi.“ (Dispp. Qvanto doctrina morum Christi præstiterit philosophiæ veterum gentilium Havn. 1781. 8.). — Vi kender kun Titlen paa den.

I Sommeren 1781 fik Fr. Sneedorff Borchs Kollegium. Rasmus Nyerup havde søgt Pladsen samme Gang, men havde ingen af Bestyrelsens Stemmer faaet. — Balle og Hornemann havde nemlig givet Magister E. Boye (senere Rektor i Kongsberg) deres Stemme. Baden og Kallerne havde hver stemt paa sin Kandidat. De øvrige stemte paa Frederik Sneedorff, som fik Pladsen.⁸⁹

Nyerup kom dog allerede i Oktober samme Aar ind paa Borchs Kollegium. Og det begyndte Venskab mellem ham og Sneedorff og Worm, som endnu boede paa 4. Gang i „den røde Gaard“ kunde saaledes fortsættes paa nært Hold.

Som Alumnus paa collegium Mediceum blev Fr. Sneedorff ved med at høre Forelæsninger paa Universitetet. Men det var nu Historien, som særlig tiltrak sig hans Opmærksomhed. Heri havde Abraham Kalls Forelæsninger deres Skyld. Sneedorff hørte til disses første Tilhørere.⁹⁰

Abraham Kall var just i Aaret 1781 bleven Professor i Historie ved Universitetet. Han var dertil bleven udnævnt af Ove Høegh-Guldberg, som havde stor Kærlighed til Historien, og som selv havde skrevet Begyndelsen til en større Verdenshistorie.

A. Kall havde tidligere beklædt Lærerposten i Græsk. Dog havde han 1777 udgivet sin almindelige Verdenshistorie, der indførtes i Latinskolerne. Medens N. M. Petersen som Discipel i Odense Latinskole var nærvædet at fortvivle over denne Bog, som han maatte lære ordret udenad og som han fandt forskrækkelig tør,⁹¹ læste N. F. S. Grundtvig den som Barn i sine Forældres Hjem med stor Fornøjelse.

„Kall jeg grumme morsom fandt.
 I hans Bog var mangen Ting
 sagt med saadant artigt Sving,
 at jeg kunde ret fornemme,
 noget Sjælen gennemfo'r.
 Jeg var bange for at glemme
 af den Tale mindste Ord,
 tit jeg inde i min Sjæl
 højt dem læste for mig selv.“

Derfor synger Grundtvig:

„Hav da Tak, Du kære Bog!
 Megen Fryd Du mig har givet,
 og igennem hele Livet
 vil det kendes, at Dit Sprog
 har min første Stil mig givet.“

Men han føjer dog til:

„Til en Bog om hele Tiden
 var Du sagtens lidt for liden.“⁹²

Ved Abraham Kalls Død (1821) blev det ytret, at man kan sige, vort Fædrelands traditionelle Historie i det attende Hundrebaar bevaredes i Kalls Hoved og gik i Graven med det.

Denne jævne og muntre, lærde og mindefyldte Professor blev alsaar Frederik Sneedorffs første Historielærer i hans Ungdomstid.

Samtidigt med Studiet af Historien syslede Sneedorff under sit Ophold paa Borchs Kollegium med den græske Filosofi.

Et Vidnesbyrd herom er en lille Afhandling, 31 Sider stor, som han udgav 1782 paa Latin.

Titelbladet udviser, at han har underkastet Afhandlingen offentlig Undersøgelse paa collegii Medicei auditorium i ommeldte Aar Til Dagens Angivelse staar der aaben Plads. Bogen, (som findes paa det kongelige Bibliotek), har følgende Titel: „demonstratio defectus veræ cognitionis de Deo et immortalitate animæ in antiquis mysteriis ex Platone deducta, cujus particulam primam publico opponentium examini submittit Fridericus Sneedorff in auditorio collegii medicei.“

Denne sin Afhandling tilegner han „den særdeles udmærkede og berømmelige Herrens Tjener Ove Høegh de Guldberg.

I „mine Tanker“⁹³ har Fr. Sneedorff efterladt en Optegnelse paa Latin flere Sider stor med Overskriften „om de Gamles Mysterier“. Heri angiver han Leland, Valch og Varburton som sine Kilder. I det Hele taget bærer denne Optegnelse Præg af at være Kladen til ovennævnte Afhandling.

Det er en Fremstilling af Platos Lære om Gud og Sjælen, som Sneedorff i denne sin lille Disputats hovedsagelig giver en Fremstilling af.

Resultatet samler han i følgende mærkelige Slutningsord:

„Kommer hid, I Verdens falske Genier, — om I end nok saa meget vil bære Kristennavn,

bestaar dog alt Eders Arbejde deri, at I vil omstyrte Religionens evige Støtter, I, for hvem det fuldkomneste Væsen er intet andet end en ørkesløs Tilskuer, I som i Selvtillid til Eders Sjælsstyrke holder det for unyttigt, ja endogsaa afsindigt at opspore Dydens Kilder og Lykkens Ophav andre Steder end i Naturen, kommer hid og skuer Oldtidens ypperlige og guddommelige Geni, hvordan han tvivlraadig maa stanse midt i Undersøgelsen og Bevisførelsen for den Sandhed, uden hvis sande og visse Erkendelse al vor Lykke forsvinder som Avner for Vinden. Kommer hid og begræder i ham Naturens Virkninger, og drager deraf en Slutning, der er Filosofen værdig.“ —

Medens Slægten i Danmark i det attende Hundredaar i det hele taget fik mere og mere travlt med Arbejdet for, hvad der hører Øjeblikket til, havde nogle Enkelte travt med at hobe sammen i store Dynger Fortidens saavel Oldtidens som Middelalderens historiske Levninger.

Denne rastløse Samlen af Folkets historiske Ejendom i smaat og stort var som et Vidnesbyrd om, at det tusind Aar gamle danske Folk nu mente at staa paa Gravens Bred. I Følelsen deraf vilde det saa skrive sit Testamente, for saaledes at overlade Godset, som det ikke længer selv kunde bruge, til en kommende Slægt.

Ser vi paa de storartede historiske Samlinger, som de enkelte Mænd fra Midten af det attende Hundredaar med stor Flid fik skaffet tilveje, og lægger vi Mærke til den Iver, hvormed de talte Historiens Sag, og til de store Ofre, som blev bragt for at fremme Historiens Dyrkning, da vidner alt dette om, at den historiske Kjærligheds Kilde i Danmark var langt fra udtørret i de Dage, men strømmede tvertimod med en saadan Kraft,

at vi i vor Tid paa mange Maader gjøres til Skamme af hine Enkeltmænds Kjærlighed til Historien.

Men tager vi fremdeles hin Tids historiske Arbejde nøjere i Øjesyn, opdager vi snart, at medens det paa den ene Side langt fra er ubrugbart eller ubetydeligt, lider det dog paa den anden Side ikke alene af den Ufuldkommenhed, der er alt menneskeligt Arbejdes Fødselsmærke, men tillige af Tidsalderens mangehaande Sygdomme.

Sagerne ligger nemlig mangan Gang hulter til bulter i hin Tids vældige historiske Bogkiste. Værdiløse Ting fra Fortiden af er stundom komne med, medens virkelige Skatte ere glemte. Det levende Overblik savnes altfor meget. Derfor er en Del af dette Arbejde temmelig ufrugtbart.

Men samtidigt er det varme Hjærtelag for Fædrelandet kendeligt nok i disse Mænds Ofre i Historiens Tjeneste. Og derfor skal deres Navne være Danmark dyrebare, saa længe Kjærlighed til Fædrelandets Historie ikke er helt uddød herinde⁹⁴.

Det var særligt ved Begyndelsen af Hundredaarets sidste Menneskealder, at det travle Arbejde paa Indsamlinger til Danmarks og Norges Historie tog fart.

I Spidsen for dette Arbejde staar et Treklover af Mænd, hvis Navne maa være os ufor-

glemmelige; nemlig Jyden Jakob Langebek, Sællænderen Peter Friderich Suhm og Nordmanden Gerhard Schønning. De to Førstnævnte viede Danmarkshistorien, den Sidste Norgeshistorien sine store Kræfter.

Ved Venskabsbaand var Suhm knyttet baade til Langebek og Schønning. Vel stod han saavel i Begavelse som Dygtighed en Del tilbage for begge disse. Men til Gengæld var hans Hjærtelag saa stort og hans Offervillighed til at faa historisk Oplysning udbredt saa overordentlig, at han for saa vidt blev den Ypperste i sin Samtid. Fra sin tidlige Ungdom lod han Hjærtet raade. Derved blev hans Liv saa bevæget og i mange Maader forskelligt fra, hvad der hørte hans fornemme Stand og hans fornuftige Samtid til.

Da P. F. Suhms Hjærtelighed ogsaa særligt kom Frederik Sneedorff til Gode, vil vi en Stund dvæle ved Mindet om Suhms Hjem.

I Aaret 1752 havde den fattige danske Adelsmand og Videnskabsmand Peter Friderich Suhm ægtet den rige norske Købmandsdatter Karen Angell. Hun var fire Aar yngre end Suhm. De første tretten Aar af deres Ægteskab tilbragte de i Trondhjem. I Juli 1765 rejste de til København med deres eneste Barn, en Søn paa tre Aar.

I Hovedstaden købte Suhm sig en stor Gaard i Pustervig. Den lille Gadé kaldtes siden hen Suhmsgade.

Her førte Danmarkshistorikeren med sin praktisk anlagte Hustru et gæstfrit Hus, der snart blev ligesom et Foreningspunkt for al Lærdom, Videnskab og Vittighed, som fostredes i Hovedstaden og udgik fra den⁹⁵.

Karen Angell var sin Mand en stor Støtte. Endskønt hun selv havde et noget tungt Sind, som hun nærrede ved ivrig Læsning af gudelige og moralske Bøger, glemte hun dog ikke at hygge om Hjemmet for at forsøde sin Mands Liv. Selv sørgede hun for alle Ting i Huset, endogsaa naar Bygninger skulde opføres. Ogsaa havde hun en væsentlig Indflydelse paa Styrelsen af deres Formue, at den kunde slaa til. Jævn som hun var i sin hele Optræden, gjorde hun ikke brillante, standsmessige Gæstebud med Snese af Retter Mad. Men for at glæde sin Mand bad hun hyppigt saadanne Gæster sammen, som hun vidste, han satte Pris paa.

Holberg og Pontoppidan var døde. Men i de Ældres Kres, som stadig gæstede det Suhmske Hus, maa vi allerførst nævne Jakob Langebek. Næst efter Schønning var denne „Cæsar i Kundskab“ Suhms fortroligste Ven og Aandsfælle. Endvidere kan vi nævne Historikeren

og Legatstifteren Hjelmstjerne, for hvem Suhm nærede ømt Venskab. 1780 mistede Suhm baade denne Ven og Gerhard Schønning. Mindst et Par Gange om Ugen saaes Suhm og Luxdorph, dette Mønster paa en fint dannet Embedsmand, sindrig, lærd, godmodig, elskelig og sine Venner hengiven indtil Døden. Luxdorph døde 1788. Blandt stadige Gæster i Suhms Dagligstue kan vi tilføje den theologiske Professor, Præsten ved Garnisonskirken, Treschow, Heraldikeren Klevenfeldt, Professoren i Lovkynighed Kofod-Anker, Professoren i de østerlandske Sprog F. C. Kall, Filosofen, Gehejmeraad Henrik Stampe, Suhms gamle Lærer Grove, Digteren Edvard Storm, der endog til en Tid fik en aarlig Understøttelse paa 400 Kroner af Suhms egen Lomme, dernæst Digteren Plum, Visedigteren, Søofficer Hans Christian Sneedorff, Juristen og Landboreformatoren Colbjørnsen, den unge lærde Islænder Grim Thorkelin, som senere udgav Bjowulfs drapen, Sandvig, den første Oversætter af Eddabogen, Regensprovsten Professor Hvid o. s. v. En høj Stjerne hos Suhm havde Rasmus Nyerup. Som Alumnus paa Borchs Collegium havde Nyerup holdt en Række Disputatser over sjeldne Bøger, som han samlede og udgav 1783. De tiltrak sig stor Opmærksomhed. Og da Aaret

efter Hertugen af Würtemberg var paa Besøg i København, fik Nyerup Bud fra Universitetet om, at han offentlig skulde forsvare hine Athandlinger for Magistergraden, for at Hertugen kunde faa Lejlighed til at overvære en Disputationsakt. Suhm var i Særdeleshed bleven indtaget i disse Nyerups lærde Undersøgelser og knyttede ham til sig⁹⁶.

Den, der imidlertid kom til at staa Suhm aller nærmest af alle hans yngre Venner, var Frederik Sneedorff. Allerede det, at han var en Søn af Jens Schelderup Sneedorff, maa have hjulpet den unge Mand til en god Modtagelse i Suhms Hus.

Frederik Sneedorff maa have været godt en Snes Aar, da han begyndte at komme i Gaarden i Pustervig. Det var Suhms kostelige Bibliotek, som førte ham paa denne Gang.

Ved sin store Bogsamling var Suhm ganske særligt bleven til Hjælp for mange Studerende. Efterhaanden blev denne Samling bragt op til c. 100,000 Bind. Paa en Tid, da det store kongelige Bibliotek var utilgængeligt for Publikum, aabnede Suhm 1775 i Pustervig sit Bibliotek, som han beskedent kaldte „Forraad af nogle Bøger“. Aarligt anvendte han paa sin Bogsamling 8 à 10,000 Kroner, medens Kongen af Danmark kun ofrede 1400 Kroner om Aaret paa

Nationalbibliotekets Udvidelse. Denne Suhms Rundhaandethed kom mange til Gode; idet han af ægte Frisind laante ud, uden Hensyn til hvilken Borgerklasse, Køn eller Alder den Laanende tilhørte.

Suhm lagde Mærke til, hvorledes Frederik Sneedorff læste mer end almindeligt⁹⁷. Og der indleddedes et Bekendtskab mellem den Ældre og den Yngre, som lidt efter lidt gik over til det inderligste Venskab.

Suhm var ikke blind for det Skarpe og Kantede, som fulgte af Ungersvendens Vid. Han har sikkert snart faaet en kjærlig Indflydelse paa Sneedorff i saa Henseende. Men Suhm havde tillige fra Begyndelsen af et aabent Øje for den unge Mands store Begavelse, historiske Anlæg og Flid. Og han har opmuntret hans Lyst til Historien, Arven efter Faderen, som saa smaat var begyndt at tages i Brug i Ungdoms Vennelaget hos Oluf Vorm og Rasmus Nyerup og enkelte andre af det lærde Lag, og som fik sin første Vækkelse paa Abraham Kalls historiske Forelæsninger. Suhm overdrog da ogsaa snart Frederik Sneedorff at forfatte en Katalog over de Bøger i Kirkehistorien, som fandtes i hans Bibliotek.

Naar Suhms Hjem blev Sneedorffs andet Hjem og naar Suhm blev ham som hans anden

Fader, da laa det tillige i, at der var ligesom bleven en Plads ledig som Søn i dette Hjem.

Karen Angells og Peter Friderich Suhms eneste Barn, Sønnen Ulrich Frederik Suhm, døde nemlig i sin tidligste Ungdom den 3die Januar 1778, kun 16 Aar og 6 Uger gammel. Først efter ni Aars Ægteskab var denne Søn bleven født dem i Trondhjem 21de November 1761, altsaa Aaret efter Frederik Sneedorffs Fødsel.

Det var Suhms glade Haab, at denne Søn ret skulde faa Held til at nytte det store Bogforraad og gjøre det frugtbart for mange. Han havde opdraget ham fra Lille af med en næsten kvindelig Kærlighed og Omhu. Han havde selv lært ham at kende Bogstaverne. Ved Hjælp af Billeder gjorde Suhm Drengen bekendt med de bibelske Historier. Paa samme Maade lærte han ham, inden han var fire Aar, baade de danske og latinske Navne paa Fugle, Dyr og Planter. Da Drengen voksede til, sparede Faderen intet paa hans Uddannelse. Ulrich havde aabenbart arvet Suhms rige Hjærtelag.

De to var uadskillelige. Ofte spadserede de ud sammen. Mødte Drengen saa en Betlers udstrakte Haand, blev han lidt tilbage. Hans ømme Hjærte kunde ikke taale at gaa den Bønfaldende forbi uden at række ham en Skærv.

Det var en stor Hjertesorg, Forældrene fristede ved at miste denne deres Eneste.

En, som var tilstede ved Dødslejet, giver i Adresseavisen en i den Tids noget opstyltede Tone holdt Skildring af Dødsscenen. Heraf fremgaar det, at den Døende i sine store Lidelser vilde dølge disse for de Omstaaende, hvis ikke Smerterne havde berøvet ham Bevidstheden. Suhm er urolig og hæftig i sin Sorg. Han gaar tavs fra og til Sygelejet. Men hans Hustru sidder der uafbrudt. Hun „indpresser sin Sorg i Hjertet og smiler Mod til den Kæmpende“. Hun slutter Sønnen i sine Arme, som om hun vil fravriste Døden dens Bytte. Men snart er alt Haab forbi. Det sidste Suk er draget. „Vældig kommer da Sorgen ind paa den til Døden bedrøvede Fader“. Moderen fortæres stille af hjertenagende Bedrøvelse, men har Sindsstyrke nok til at hæmme dens voldsomme Udbrud“. — Dødsrygtet gaar snart ud blandt Folk, og Vennerne søge Huset for at bringe Trøst og udtale sand Deltagelse. — Tabet anses som offentligt.

Den unge Suhm „var yndet af alle og blev begrædt af alle“. Det bedste Bevis for den almindelige Deltagelse, som hans Død vakte, vil man finde i Københavns Adresseavis for disse Dage. Den vrimler af Udtalelser paa Dansk,

Tysk og Latin. De røbe alle den varmeste Deltagelse for Suhm og hans Hustru.

Paa Begravelsesdagen, som blev trukket ud til Onsdagen den 21de Januar, aabnes Adresseavisen med en „Gravskrift“, som udtaler: „Kærlighed, Gudsfrygt og Flittighed glædede hans Forældre. Lærvillighed og Agt for det Store og Gode gav Haab om en retskaffen Borger. Men ham og dette havde Gud saa tidlig bestemt for Aandernes Verden.“ Det er undertegnet O. H. G. og er vel ingen ringere end Ove Høegh Guldberg. — Derefter følger et Digt, som muligens er af Johannes Evald. Det hedder heri:

„Abraham adlød din Dom,
Mamre hørte Saras Klage,
og du smilte og han kom
ved sin Isaks Arm tilbage.
Ak for os var Naaden døv,
al vor Lyst, vort Haab er Støv“⁹⁶.

Længe efter Sønnens Død var Suhm fuld af Suk og Klager over „den rædselsfulde Nat, da hans Livs Lys udslukkedes“. Han lod præge en Medalje for Sønnen. Paa dens Bagside staar der en Søjle med en Urne paa, hvis Indskrift er: unico (for den Eneste).

Rasmus Nyerup, som har skrevet P. F. Suhms Levned, siger, idet han minder om Ulrich Suhms

Død: „Han havde i den senere Tid ligesom udkaaret sig Frederik Sneedorff i Søns Sted.“ Dermed er vistnok sagt, at en saa hjertelig Natur, som Suhm har, da han lærte den unge begavede Sneedorff at kende, der jo var jævnaldrende med hans afdøde Søn, set paa ham med næsten faderlige Øjne.

Suhm selv har i sine „blandede Tanker“ (fra 1793) skrevet følgende:

„Frederik Sneedorff var i de sidste Tider en af mine faa rette Venner, som jeg havde megen Omgang med. Han holdt sig til mig som en Søn til sin Fader“⁹⁹.

Som daglig Gæst i Suhms Hjem har Sneedorff aabenbart i mange Maader nydt Godt af Samlivet med Husets Herre. Denne har givet den unge søgende Videnskabsmand mange Oplysninger og Vink. Ved sin rige og store Belæsthed særligt i Danmarkshistorien var Suhm jo sat istand dertil. Suhms mange Haandskrifter og Bøger stod selvfølgelig til Sneedorffs Raadighed. Samtalerne mellem den gamle og den unge Lærde maa ogsaa have baaret deres Frugt, tilmed da Fr. Sneedorff var langt fra bange for at sige sin Mening.

Rigtignok skriver Suhm: „Det eneste, vi var af forskellig Mening i, var, at jeg paastod, at jo mere man nærmede sig til Apathi eller i det

mindste æqva mens, jo mere var mañ Filosof, og at alle de gamle Filosofer havde tænkt saa. Frederik Sneedorf nægtede det, thi han havde megen Ambition, da han endnu var ung, mente og, at det var umuligt at naa nær sligt, og ej heller godt, saasom man da ingen Fornøjelse havde.“¹⁰⁰

Men dette Vidnesbyrd om Sneedorffs faste Karakter bidrager jo ogsaa sit til at oplyse om den Fordel, han maatte have ved Omgangen med den bløde, hjærtelige Suhm.

Ogsaa maatte Samlivet i Suhms Hus med de forskellige begavede Gæsteverner berige den unge Mands aandelige Syn og Tankeliv. Vel var af den ældre Vennekres nærmest Luxdorff tilbage, da Sneedorff fik Adgang til den danske Mæcenat Bolig. Men saa var der desto flere af yngre Videnskabsmænd.

Medens Gæsterne om Vinteren samledes i Gaarden i Pustervig, mødtes de om Sommeren paa Suhms Lyststed i Øverrød midt i den dejlige Egn, hvor forskellige af Suhms Omgang ogsaa havde Sommerboliger. Saaledes boede Luxdorff paa Ørholm, Treschow og Kofod-Anker i Søllerød, Colbjørnsen og Hofapoteker Beckers i Nærum, Hjelmstjerne paa Springforbi og Kall i Holte.

Af flere Breve, som er efterladte os fra Fre-

derik Sneedorffs Haand til Suhm, kan vi se, hvorledes han næsten med en Søns Fortrolighed tager Del i Husets Glæder og Sorger. Og dog glemmer han aldrig at fremhæve sin dybe Taknemlighedsgæld og store Højagtelse, som han skyldte Suhm, hvem han i Almindelighed titulerer „Mæcenas“.

Frederik Sneedorff maa have taget Del i den store Sorg, som Suhm fristede i Sommeren 1788, da hans trofaste Hustru døde.

Karen Angell havde aldrig forvundet sin Søns Død. Musik og Skuespil, som hun tidligere havde fundet meget Behag i, tabte hun al Lysten til. Hun gik sjelden ud, ja endogsaa paa Landet havde hun ikke Lyst til Bevægelse, hvad der var usundt for hende og medførte for megen Fedme.

I de sidste tre Aar, hun levede, havde hun stærke Smerter, blandt andet af Stengrus. Men efter hendes Mands Vidnesbyrd bar hun sine Plager med en beundringsværdig Taalmodighed, uden at klage, og med en fuldkommen Hengivenhed i Guds Vilje. Disse Plager hindrede hende ikke fra med den største Nøjagtighed at besørge alle Ting i Husholdningen, at opskrive og antegne alle Ting, at tale med eller at spørge om alt. — Tre Uger laa hun tilsengs i en hidsig Feber, ledsaget af Trøske, Madlede, fuldkommen

Søvnløshed og megen Tørst. Fredag den 11te Juli 1788 udaandede hun paa Landstedet i Øverød. Samme Dag satte „hendes bedrøvede Ægte-
mand“ hende en Gravskrift i Adresseavisen. Her roses hun som „den bedste Moder og Ægtefælle, øm, omhyggelig, klog og gudsfrygtig, taalmodig uden Mage, sit Køns Zirath, sine Venners trofaste Veninde, de Fattiges Husvalerske, de Bedrøvedes Trøst, ingens Fjende.“

Samme Dag Karen Angell døde, skrev han et Testament, hvis væsenligste Bestemmelser lyde saaledes:

„Mit Bibliotek skænker jeg til offentligt Brug og henlægger hertil en Fond af 100,000 Rdl., saaledes at aarligen deraf anvendes 3000 Rdl. til at købe og indbinde Bøger for, og de øvrige 1000 Rdl. anvendes til aarlig Løn for tvende Bibliotekarier, saa at den ene faar 600 Rdl. aarlig og den anden 400 Rdl. Jeg haaber, at Hs. Maje-stæt allernaadigst forunder dem og Eftermænd Navn af Professorer. De skulle have fri Bolig i min Gaard i Pustervig. . . . Til de to Bibliotekarier udnævner jeg først Magister Sneedorff og dernæst Magister Nyerup. — Disse to skulle ugenlig læse 6 Timer, 2 Timer i tre Dage, over Bogkundskab, over Fædrelandets Historie og Antikviteter.“

Dette Testamente blev imidlertid ikke virke-

liggjort. Dels bragtes nemlig det kongelige Bibliotek i saa stærkt Opsving ved Suhms Eksempel, at det snart blev dobbelt saa stort som hans og nu blev aabnet for Publikum. Dels giftede Kammerherre Suhm sig igen.

Hans Brud blev Hofapoteker Beckers Datter Kristiane. Suhm var dengang 60 Aar. Kristiane Becker derimod kun 24 Aar gammel. Hun kaldes paa Datidens Sprog „en af Daniens yndigste Piger“. Hun var den yngste af de tre Søstre, „som med saa stor Rette kaldes Søstre i Skjønhed, Vittighed og Dyd.“

Dagen efter Forlovelsen, den 12te September 1788 synes der om Formiddagen at have været en Mængde Gratulanter i Hofapotekerens Hjem. Og om Middagen var der foruden Suhm Frederik Sneedorff, de to gifte Døtre med deres Mænd, den østerrigske Generalkonsul Rozenhard og Legationsraad Andreas Høyer. — Bryllupet stod paa Suhms Fødselsdag den 18de Oktober 1788. Til anden Dags Bryllupet i Brudens Hjem var der 29 Personer. Blandt disse nævnes: Gehejmeraad Bülow med Frue og Datter, Gehejmeraad Carstens og Etatsraad Tyge Rothe med Datter og Søn samt Frederik Sneedorff.

Der er ingen Tvivl om, at den unge Fru Suhm ved sin kærlige Omgængelse og ved sin fint og ædelt formede Dannelse forsødede Suhms

gamle Dage. Paa hendes Ligsten staar der, at hun var hans Alderdoms Trøst og Glæde og levede med ham i det kærligste Ægteskab.

Hun maatte gerne læse højt for Suhm. I et Brev, som Frederik Sneedorff har skrevet fra Udlandet 1791 til Suhm, aabenbarer han sin Fortrolighed med Dagligstuen i Pustervig. Efter at have meddelt en Rejsebeskrivelse, ender han saaledes: „Ja, det er en Rejse, som De udstrakt paa Deres Sofa, naar Tekedlen snurrer og Diana sover, vil høre Kammerherreinden læse med Fornøjelse.“ Men han tilføjer tillige: „En anden Bog, som jeg tvivler paa, deres ædle Lektrice vil befatte sig med, og som dog fortjener at læses, er: „Historische Nachrichten und politische Betrachtungen über die französische Revolution von C. Girtonner“¹⁰¹.

Sneedorff synes gerne at ville gøre hende delagtig i sine private Udtalelser for Suhm, thi han skriver: „De vil, bedste Mæcenat, behage at anse mine følgende Breve som en Fortsættelse af de fortrolige Samtaler, hvormed de mundtlig beærede mig, saa er jeg ugenert, saa læser Kammerherreinden dem, og saa udslettes jeg ikke saa let af deres Erindring.“

Paa Suhms Fødselsdag den 18de Oktober manglede selvfølgelig heller ikke Fr. Sneedorffs Lykønskning. Ogsaa naar han var paa Rejse i

Udlandet, mindedes han denne „de danske Musers Fsteddag“, som han i et Brev til Suhm kalder den¹⁰². Han „vilde gerne drikke paa Festbarnets Sundhed i Mindet om de mange glade Timer, han havde havt i den bedste Mands Nærværelse.“

Til yderligere Oplysning om, hvad Suhms Hjem var for Fr. Sneedorff, ville vi meddele et Brudstykke af et Brev, som denne paa en Rejse 1789 skrev til Suhm¹⁰³.

„Mæcenat!

Af alle de mange Velgerninger, min Mæcenat, som jeg gennem en Række af Aar har nydt af dem, anser jeg den, at jeg daglig har nydt nogle Retter Mad ved Deres Bord for den aller mindste; men den, at De værdigede mig Deres udmærkede Yndest, at jeg daglig lærte ved Deres Omgang, at jeg ved den befæstede min Kærlighed, min Agtelse for mit elskede Kald, og at jeg med alt dette ikke en eneste Gang har følt det, som synes at være uadskillelig fra den store Afstand, der er mellem Dem og mig, ikke en eneste Gang har følt Gene. — Alt dette er vel værdt at ønske sig et Liv for af tusinde Aar. De ere de Roser, hvormed Forsynet strøede min Vej gennem Livet. Har De kun en Gang over tænkt det Gode. jeg har nydt af Dem, alt det, jeg har

lært og vundet ved Deres Omgang, saa vil De finde, at dette er et fuldt Hjærtes taknemlige Tilstaaelse, der aldrig kendte Smiger, aldrig søgte Venner ved Kunst, og der intet haaber, intet ønsker af Dem, som det ikke har, intet, uden at de skønne Roser, jeg plukker, aldrig maa visne.

Saa tænkte jeg, bedste Mæcenas, saa følte jeg tusinde Gange som i dette Øjeblik, jeg skriver dette. Men overbevist om, at hos Mænd beviser intet mindre end Ord, intet mindre end skrevne Ord, saa brugte jeg højst sjælden denne Maade at udtrykke mig paa“

Alt som Frederik Sneedorffs Studeringer tiltog, kom ogsaa Lysten hos ham til at gæste fremmede Universiteter og Biblioteker.

Han søgte da og fik offentlich Rejsestipendium i en Alder af tre og tyve Aar. At Suhm har hjulpet ham til Rette hermed, støttet og anbefalet ham er vistnok uden Tvivl.

Første Udenlandsrejse (1783—1786).

Som det i den studerende Verden endnu er Tilfældet, at de enkelte udmærkede unge Studerende en Tid iforvejen fremhæves som bestemte til Professorpladser og Udenlandsrejser, saaledes gik det ogsaa Frederik Sneedorff i hans Kammeraters Kres. Han og Friderich Münter var i nogle Aar prædestinerede til at rejse udenlands paa offentlig Bekostning.

Det var ikke fri for, at den unge Rahbek var lidt misundelig herover og saa med skævt Blik hertil. Han syntes, at saa maatte han, som var ældre filologisk Kandidat, ogsaa have Udsigt til at faa offentlig Rejseunderstøttelse. Rahbek, der 1781 var bleven Frimurer, var vistnok Arving til en Formue paa 24,000 Kroner. Men hans Tante Lyne skulde først dø, inden han kunde faa Kapitalen. Han søgte da 1782 Rejsestipendium. Der blev først et saadant ledigt om et Par Aar. Men da Guldberg lovede ham, at han ved sin Hjemkomst skulde faa Pengene,

naar Stipendiet blev ledigt, saa holdt Rahbek et muntert Afskedsgilde med de tolv, der nu udgjorde hans æstetiske Omgangskreds. Det var dette Gilde, hvorfra bl. a. Skuespilleren Rosing listede sig hjem med udslaaet Paraply, uagtet det var klart Maaneskin¹⁰⁴.

I Slutningen af Juli 1782 tiltraadte den to og tyveaarige Rahbek sin Rejse, om hvilken det med Rette er bleven sagt, at den har ikke stor Betydning for vor Literatur¹⁰⁵.

Rejsens første Maal var Universitetet i Kiel. Herhen var nogle Dage iforvejen hans bedste Ven paa den Tid Ole J. Samsø (senere Dyvekes Digter) ankommen. Medens det var de let flagrende Vinger, der nu havde ført den unge Rahbek ud i den vide Verden, saa havde Samsø, som jo ogsaa hørte med til Fr. Sneedorffs videste Omgangskres, ladet sig drive fra Hjemmet af voldsommere Sindslidelser, der i høj Grad var ham til Pine. Han vilde undfly sig selv¹⁰⁶.

I Kiel delte de to Venner Kammer, Seng, Bord og Pengekasse sammen. Men Samlivet imellem dem vilde ikke rigtigt lykkes og truede med et Brud. Rahbek kedede sig mere og mere. Der var ingen Skuespil i Kiel, og han savnede det muntre københavnske Ungdomslag. Og Samsø blev stedse mere menneskesky og vranten og lukkede sig inde. Den græske Literatur, Plu-

tarks Levnedbeskrivelser, som han særligt syslede med, vilde ikke fordrive hans Tungsind. Han pakkede derfor sin Kuffert i Foraaret 1783 for at rejse til Leipzig. Men inden han og Rahbek skiltes ad, kom det først til en Forklaring mellem dem, hvorved Broderskabets og Fortrolighedens Baand paany knyttedes. Og Rahbek mindedes ikke siden hen i sit Liv at have været saa nedbøjet som i det Øjeblik, da den bortrullende Postvogn forsvandt med Samsø for hans Øjne.

Straks efter, altsaa i Foraaret 1783, kom Frederik Sneedorff fra København. Paa Gennemrejsen var han nogle Dage sammen med Rahbek og hans Venner i Kiel. Men at idetmindste for Rahbek disse Samlingsdage med hans jævnaldrende Landsmand ikke var til synderlig Glæde, derom fortæller han os selv, idet han skriver: „Dels havde Fr. Sneedorff ikke egenlig hørt til min indre Vennekres og bragte mig altsaa heller intet fra denne, dels kom han i de Dage, han opholdt sig i Kiel, i ubehagelige Berørelser næsten med os alle. Imidlertid færdedes vi dog, medens han var der, en hel Del med ham, saa de Dage gik.“

Vi skal ikke her forsøge at oprede, hvor megen Ret Rahbek havde i sin Klage, vi vil kun henvise til, hvad vi ovenfor har peget paa, hvor

diametralt modsatte disse to Ungersvende var i deres Naturanlæg og hele Udvikling.

Morsomt nok er det imidlertid, at de skiltes ad som Venner. Rahbek havde nemlig Lyst til at more sig. Hans øvrige Venner rejste fra ham i de Dage. Selv skulde han saa sidde og kukkelure i den utaalelige Ensomhed. Hans egen Pengekasse var paa den Tid „endnu noget tomere end tom“, og han turde ikke trække flere Veksler paa sin Gæsteven, Købmand Iselin i Kiel. Da tilbød Fr. Sneedorff ham „uventet“ at forstrække ham med Penge til en Altonarejse. De fulgtes da ad til den livlige By, hvorfra de atter efter nogle Dages venskabelige Samliv bød hinanden Farvel¹⁰⁷.

Det store og væsenligste Maal for Fr. Sneedorffs Rejse var Universitetet i Göttingen.

Denne lærde Højskole stod endnu paa den Tid i Ry for at være den bedste Højskole ikke blot i Tyskland, men næsten i hele Europa. Herhen skulde unge Videnskabsmænd, om de ret vilde finde Lejlighed til at øse af de nyeste Kilder.

Grundtvig har i sit „Kirkespejl“¹⁰⁸ i følgende træffende Ord karakteriseret det gøttingske Universitets Betydning:

„Da i Tyskland en ny Højskole synes at være et nødvendigt Vilkaar for ethvert mærkeligt

Omsving i Tankegangen, saa maa vi lægge Mærke til, at i Hannover, hvis Kurfyrste var blevet Konge i England, stiftede Georg den anden 1734 en ny Højskole i Göttingen, som nød godt af den engelske Literaturs Frihed og Gavnildhed og snart fik et stort Ry ogsaa i vort Norden og fremstiller som et Spejl Overgangen fra den lutherske til den rationalistiske Theologi.“ ...

Allerede i sin Ungdom havde Højskolen i Göttingen ogsaa i de Danskes Øjne fordunklet sine ældre Søstre. Danmarkshistorikeren Gram viste sine udenlandsrejsende Landsmænd derhen.¹⁰⁹

I Göttingen havde Nikolaj Edinger Balle og hans senere Kolleger i det theologiske Fakultet, Lorenz Ancher, Claus Hornemann og Herman Treschow studeret i deres yngre Aar. Det er disse, Grundtvig tænker paa, naar han i sit Kirkespejl¹¹⁰ taler om Guldbergs Forsøg paa at styrke Højskolen i København med dygtige Theologer af den gøttingske Art. Som ovenfor berørt havde ogsaa Frederik Sneedorffs Fader, Jens Schelderup, studeret i Göttingen.

Den unge Frederik Sneedorff fulgte da paa en vis Maade Strømmen, idet han valgte den lærde Højskole i Göttingen til sit første Opholdssted. Hvad han egentlig skulde i den berømte Universitetsstad, har han vel ikke haft nogen rigtig

Forestilling om, før han tog fra Hjemmet. I det mindste skulde Professorernes Raad ikke hjælpe ham stort.

Der fortælles,¹¹¹ at da han inden sin Afrejse var paa Afskedsbesøg hos Professor Janson, gav denne ham i Samtalens Løb det Raad at studere Theologi paa det bedste. „Men, sagde han, det ny Testamentes Kritik er Manien i disse Dage.“ Og ved denne, sagde Janson, skulde han ikke gøre meget. Dagen efter var Sneedorff hos **** (det skal vist være Claus Hornemann). Denne vilde da ogsaa give ham Raad angaaende hans Studeringer. — „Véd De, hvad der er Manien nu-omstunder,“ spurgte han. „Det ny Testamentes Kritik“, svarede Sneedorff efter Janson. „Ih, bevar os! Nej, Manien er belles lettres.“ —

Da Fr. Sneedorff havde opholdt sig nogen Tid i Göttingen, blev han snart klar paa, at det var hverken det ny Testamentes Kritik eller belles lettres, han der skulde studere.

Hans Studenterkammerat Friderich Münter, der fra Efteraaret 1781 havde studeret i Göttingen, var heller ikke bleven tiltalt af det ny Testamentes derværende Kritiker, J. D. Michaelis, men ofrede sin meste Tid paa Studiet af Kirkehistorien og Verdenshistorien, navnlig under Professorerne Walchs og Spittlers Veiledning. En Frugt af disse Studier blev F. Münters første Skrift:

„Om Hierarchiets Fremgang under Pave Innocens den Tredie. København 1784.“¹¹²

Frederik Sneedorff har selv givet os den fyldeste Skildring af denne sin første Udenlandsfærd og, hvad han indhentede paa den, i en Række Breve, livligt og interessant skrevne. Han lod dem siden indrykke i Rahbeks Ugeskrift Minerva 1787.

Disse Breve vandt meget Bifald og kunne endnu læses med Fornøjelse.

De fleste af dem ere skrevne til Oluf Worm, hans kære Ven, der som en Hjemmemand sad fast i Hovedstaden, hvor han kunde faa Bøger nok til at omgaas med i sin Ensomhed. De andre af disse Breve ere skrevne til hans anden kære Ven, Rasmus Nyerup, der ogsaa som en Hjemmemand havde nok at tage vare paa i København med Selvstudier og Styrelsen af Suhms Bogsamling. Begge to fulgte de Fr. Sneedorff i Tankerne med varm Deltagelse paa hans lærde Udenlandsfærd og opmuntrede ham stadigt til at sende sig gode Meddelelser hjem til Fædrelandet.

Et af de første Breve i Rækken er vistnok et senere offentliggjort:

„Til Hr. Nyerup.

Da man ofte paa en liden Seddel kan skrive temmelig meget og paa en stor temmelig lidet, og da det tillige og mere kommer an paa Ordenes

Mængde end paa Papirets Størrelse, saa tænkte jeg og haabede, at Du nok tilgav mig — — etc.

Du taledes stundom om, mens vi havde communia bona sammen*), at Din Agt og Hu stod til at rejse; jeg gad meget gerne vidst, hvorledes det for nærværende Tid er beskaffen med Dig i denne Henseende, thi sandt at sige, saa gør jeg her ligesom Præsten paa Samsø og beder i mine Bønner, at Skæbnen stundom vilde lade nogle danske Venner strande paa Gøttingens Grund.

Dog, min Ven, inden Du begynder at tænke paa denne Rejse, har jeg noget at sige Dig, som Du endelig maa tage i Betragtning og overveje saa filosofisk og med saa koldt Blod, som Dit Temperament og Sagens Natur vil taale det.

At ethvert Land har sine Behageligheder, men og sine Uangenemheder, det er en Sandhed, som Du for længe siden vidste, men i visse Dele tror jeg, intet Sted under Solen har saa stor en Mangel som Germaniens Gøttingen, ja en Mangel, som jeg aldrig tror, at Din Sjæl udholder. — Nej, min Ven, jeg blev vist nødt til tvende Dage efter Din Ankomst her at gøre din Gravskrift saaledes lydende:

*) Her tænkes paa Borchs Kollegium.

Du, som Smør og Fløde kender,
 Læser! gaa fra denne Sten,
 Du ellers Taare-Strømme sender
 ned paa Rasmus Nyerups Ben.
 Thi just var det Mangel paa Fløde,
 hvoraf at Rasmus han døde.

Ja, min Ven, her er min Sjæl ikke en Draabe Fløde i hele Göttingen, den blotte Mælk maa erstatte dette, og jeg, som véd, hvor meget Du elskede Naturens Gaver, meddeler Dig dette af Kærlighed til Dit sande Gavn. -- Dette Bevis paa mit specielle Venskab for Dig haaber jeg, Du gengælder med et Par Linier, det er at sige: med et helt Brev, og hvis Du ikke gør dette, da vil jeg ønske med slg. Hans Holk, at

16ten Matroser Dig afplukte Haaret,
 det monne Dig ske 6 Gange om Aaret.

Hvorledes jeg lever? O! ret godt, sidder hjemme paa min Rumpe og læser Latin og Græsk, saa jeg snart tænker at kunne holde en lille Bataille ud med Djævlen selv paa Latin, studerer Diplomantik og Historie — skriver Breve — længes efter mine Venner i mit Fædreland — er melankolsk og fornøjet — og hvad det bedste er, og hvorover jeg er færdig at krepere af Glæde, snakker Tysk wie ein gebohrner deutscher Mann.

Nu dog, inden jeg slutter, ogsaa et lidet Propos:

Omendskønt her er ingen Fløde, saa kan Du dog, bevæbnet med alle mulige Preservativer mod denne Mangel, gerne leve her — pin og tryk Worm til, at han søger Rejsestipendium, hans vetor satis kan jeg ikke finde nogen Grund udi — tvertimod, jeg finder saa mange Grunde, hvorfor just han, frem for alle andre, burde rejse. — I rejse da sammen“ ¹¹³

Den Længsel efter sine nærmeste danske Venner, som Sneedorff i dette Brev paa en spøgefuld Maade udtaler, gentager han i et følgende Brev til Nyerup af 8. December 1783. Først forestiller han sig denne sin Ven i følgende lille Maleri: „Det længe omtalte, alvorlige og vigtige Brev er nu her — og vil jeg meget bede Dig, først at klæde Dig af i Din Magelighed, tage Din gamle brune Frakke paa med det Fløjls Slag (som jeg havde den Ære at gøre Bekendtskab med længe førend med dig selv), Din røde Safoys Nathue samt tilhørende Tøfler, derpaa vandre Du ind til Cathrine, bestille Dig en god Sopken af det respektable Finchel-Jochum, og naar Du da mærker, Din Sjæl har sat alle sine Kræfter i de behørig Positioner, da læse Du med behørig Agtsomhed de følgende Linier, og opskrive alle de Grunde, som under Læsningen pro et contra maatte Dig indfalde, og disse Liggendefæ fortøve Du ikke jo før jo hellere at sende mig.“

Til Slutning i dette Brev skriver han: „Jeg har givet min Broder (NB. ham med de rødmusede Kinder) en lang Hilsen til Dig og Worm, sig mig, om han har udført den -- hvis ikke, da sig ham, naar du ser ham hos Barfreds, at Du er den omtalte Bibliotekar med den grønne Frak — og Worm den omtalte Dekanus med den hvide Frak, og at han straks herefter, som jeg fordem, skal sætte sig imellem Eder tvende hos Barfreds og udgøre den 3die blaa Frak — skulde han gøre Modstand, da tag ham paa gevorben Fod.

Jeg er færdig at krepere af Ærgrelse, at jeg ikke har en ærlig Landsmand her, som jeg kan tale fornuftig med paa Dansk — hvorfor vil Du ikke komme hertil? Worm er undskyldt, leider! men Du! tænk dette herlige Bibliotek! de mange store Mænd! denne fortryllende Rolighed! den Orden, man her kan give sine Ideer, uden at forstyrres af Ninette eller (?) Cour etc. — Medium Ævum holder ... *) Reus over, ligesom Hübner over Statsforfatning, det er at sige: pro forma; han læser slet ikke, beskæftiger sig blot med Biblioteket. —

Kan du beholde Din Løn fra Biblioteket for ét Aar og dog være her — og da alene faa

*) Utydeligt.

100 Daler af Kongen eller andetsteds fra til, da gør det; Du véd, hvor brændende min Kærlighed er til mit Fædreland, Du vil alsaå tro, at min Kærlighed til Gøttingen i denne Henseende grunder sig paa Overbevisningen — er Du først kommet her, faar Du altid Tillæg til — og hvad jeg har tilovers nu, skal jeg broderlig dele med Dig og enhver af mine fordums elskede Landsmænd, som komme hertil. Betænk, hvad vi samlede her ikke kunde tage os for — tænk dette rigtig over! Som Bibliotekar er det dog nødvendigt for Dig at have beset de bedste Biblioteker. — Kommer Du, da gøre vi samlede som tvende Hyrder en Rejse sammen til Wien — og smeltende vore Liggendefæ sammen betragte vi os begge som én Person — Betænk, hvad Titus sagde til sine Soldater: Vejen til Ære gaar igennem Møje — og jeg lægger til: gaar kun igennem Møje — jeg tror, jeg døde næsten af Glæde, om jeg saa én af Eder, mine gamle Stalbrødre, her — nu har jeg ikke een, ved Gud ikke een, som jeg kan tale med efter min Sjæls Lyst.“ . . .

Frederik Sneedorff maatte imidlertid nøjes med fra det fremmede Land skriftligt engang imellem at underholde sig med disse sine to danske Venner, og da navnlig med Worm.

Af det første Brev til Oluf Worm i den trykte Samling faar vi at vide, at Fr. Sneedorff iforvejen

har skrevet flere Breve til denne Ven, hvori han blot har været beskæftiget med at besvare literære Spørgsmaal.¹¹⁴ Naar disse Breve ikke er bleven offentliggjorte tillige med de øvrige til Worm, er den mulige Grund dertil den, at de har været skreven paa Latin.

I Ekcerpbog Nr. 2, som er os efterladt i Haandskrift fra Fr. Sneedorff, og som han maa have haft med sig i Göttingen, træffer vi nemlig paa Kladen til et Brev til Worm, der berører Begivenheder, som er indtrufne før de trykte Breves Afsluttelse. Og dette Brev er skrevet paa Latin, ligesom det ogsaa omhandler literære Spørgsmaal.¹¹⁵ Det maa være skrevet Aaret efter at Fr. Sneedorff kom til Göttingen 1784; thi i Slutningen omtaler han Professor i Kirkehistorien Walchs Død, der netop indtraf i det Aar, som nylig sket.

Som en Mundsmag af dette latinske Brev aftrykke vi her de Linier i Manuskriptet, hvori hin Begivenhed omtales. Sneedorff skriver: „Præsertim ut vento pernicioso ad te perveniat fama de morte cel. Walchii, qvem heri ictu apoplexiæ mors nobis ademit hora V ad VI post meridiem in schola sua præsens fuit, sic sanus, ut alius non magis, hora vero peracta una cum familia aqvam theæ potabat et fumabat . . . ad genua filiæ mortuus procumbit — pax circa umbram ejus, fuit vir

bonus et multis ille flebilis occidit.“ (Vistnok vil hurtigere end Vinden, Rygtet naa Dig om den berømmelige Walchs Bortgang, hvem Døden igaar ved et apoplektisk Slag berøvede os. Klokken 5 til 6 om Eftermiddagen var han tilstede i sin Skole saa frisk, saa ingen kunde være det mere; men efter at han havde tilbragt en Timestid hos sin Familie, drukket Te og røget Tobak, styrtede han død om paa sin Datters Knæ — Fred være med hans Støv. Han var en god Mand og hans Bortgang vil blive beklaget af mange). —

Den ædruelige Oluf Worm havde i et af sine Breve foreholdt sin unge Ven, hvorledes mange Danske, der havde rejst i Udlandet, ikke vendte hjem berigede med Erfaring og nyttige Kundskaber, men derimod fyldte med Indbildninger, Anekdoter og Fordringer, hvorved de udsatte sig for deres forrige Venners Medlidenhed og Foragt.

Til Beroligelse for Worm, skriver Sneedorff:

„Det er en Sandhed, kæreste Worm, at intet er lettere og tillige behageligere end at rejse fra København til Paris, fra Paris til Rom og tilbage, og intet besynderligere end at Rejsende blot paa Grund heraf turde ville hæve dem op over andre. I gamle Dage kunde man tilgive en Rejsende, om han ved sin Hjemkomst paa Grund af sine Rejser fordrede en mer end almindelig Agt af sine Medborgere. Mangel af ordenlige Landeveje, af Værts-

huse med Tilbehør, Kaffe, Te, Skinke, Rhinskvin, smuk, opredt Seng, Mangel af Postvogne og Dili-gencer, hvor den Rejsende nu ofte sidder bedækket for Slud og Storm, tilligemed Savn af mange andre Bekvemmeligheder, udsatte ham for Besvær-ligheder, hvis modige Overvindelse gav ham en grundet Ret til sine Medborgeres Agtelse. Men vore nuværende Rejsende, som blot besøge kulti-verede Lande i Evropa, hvor kunne de vel sætte en Fortjeneste i den blotte Rejsen? Er der en eller anden, som gør det, da fortjener han neppe at tages i Betragtning. Og hvad den største Del angaar, som Din bebrejdende Anmærkning mer eller mindre maatte passe paa, da tiltror jeg den dog for megen sund Fornuft til, at jeg ikke til den Forandring, som er foregaaet hos dem, skulde angive en anden Grund, som er lige saa sand, som den er mere undskyldelig“¹¹⁶

Frederik Sneedorffs treaarige Ophold i Göttingen anvendtes da heller ikke til at indsamle tomme Indbildninger eller løse Anekdoter, men blev derimod — som han selv i et Brev til Nyerup udtrykker det — helliget til den græske og historiske Muse.¹¹⁷

Göttingen var ogsaa ganske særlig skikket til at være en saadan Musernes Helligdom. Her var et ypperligt Bibliotek, udmærkede Lærerkræfter og en Kres af unge Lærde fra næsten hele Evropa.

Frederik Sneedorff var ikke den iblandt dem, der havde de mindste Forudsætninger til at kunne drage Fordel af det fremmede Universitet. Ikke blot havde han en vaagen Lyst til at fordybe sig i Historien og de gamle Klassikere, særlig Grækenlands. Han besad allerede et usædvanligt rigt Forraad af Forkundskaber. Og den Færdighed i det tyske Sprog, som han bragte med sig fra Danmark, maatte særlig lette ham Opholdet i Göttingen.¹¹⁸

Vi meddele her Brudstykker af Frederik Sneedorffs Breve om den lærde Højskole i Göttingen. Disse Breve har særlig Betydning, fordi de er Udtalelser af et paalideligt Øjensvidne.

Til Worm skriver han:¹¹⁹

„I en Beskrivelse over det gøttingske Universitet holder jeg for, man bør begynde med dets Bogsamling; thi den er Hovedhjulet, der driver den hele Maskine. Det er den, der gør Göttingen til en udmærket Samlingsplads for alt, hvad der er tænkt og skrevet i enhver Videnskab. Den meddeler de unge Studerende et højt og majestætisk Begreb om Videnskaberne, lærer dem Flid og indskærper dem den gyldne Sandhed: *ars longa, vita brevis* (Livet er kort, men Kunsten lang). Den vedligeholder indbyrdes en almindelig literarisk Geist og gør det modsatte heraf undskyldeligt. Thi hvo tør klage over Tørst, naar

han ligger tæt ved Kilden. Den sparer enhver dér bosiddende Lærd for Omkostninger, som han ellers aarlig maatte anvende paa at samle de nødvendigste Bøger.

Antallet paa Volumina er omtrent 140000. Iblandt disse findes ingen Manuskripter, faa Palæotyper og overhovedet intet af, hvad man kalder blotte literariske Ornamenters. Dette udgør i mine Tanker ved et Universitets Bibliotek en Hovedfuldkommenhed.

Hver Professor er forbunden til aarligen at indgive en Fortegnelse paa de nødvendigste Bøger i sin Videnskab. Her er ingen bestemt Fond, og efter de forskellige Professorers Fortegnelser anskaffes de nødvendigste Bøger uden at der i nogen Maade ses paa Omkostningerne.

Betænker Du nu tillige, at Heyne er Overbibliotekar, da vil baade det vidtløftige Antal og den beundringsværdige Orden, som her findes, kun lidet forundre Dig. Denne berømte Lærde plejer det saa faderligt, som den bestandige Udlaanen nødvendig fordrer. Foruden ham ere fire Bibliotekarer og en Sekretær, hvilke alle ere Professorer

Disse Bibliotekarer ere den største Del af Dagen paa Biblioteket for at holde Bibliotek og Katalog i Orden, saa at de have kun liden Tid til at arbejde for dem selv og at læse Kollegia.

Onsdag og Lørdag fra 3 til 5 og de øvrige Dage fra 2 til 3 er Biblioteket aabent for enhver. De, som vil have Bøger hjem med sig, maa forsyne deres Bevis med en Professors Underskrift og levere en særskilt Seddel paa hver enkelt Bog, de forlange.

Jeg, som var saa lykkelig at blive anbefalet af vor berømte Kofod-Ancher til Heyne, har Tilladelse at besøge Biblioteket, naar jeg vil, selv om Formiddagen, da ellers ingen indlades uden Bibliotekarerne. Og Du kan tro, jeg benytter mig ikke lidet heraf, saa meget mere, som jeg finder Bibliotekarerne altid yderst høflige, og jeg har Lejlighed til her i Rolighed at gøre mig bekendt med de vigtigste Værker, besynderlig i Arkæologien og den gamle Historie.

Det er Skade, at dette vigtige Bibliotek er indesluttet i saa ubetydelig en Bygning. Den udgør en Kvadrat, der indeslutter en Gaard af samme Form, og bestaar af tvende Etager. I den ene Side af underste Etage er Museum, som først for nogle Aar siden er anlagt, og besidder foruden en vigtig Samling af Mærkværdigheder fra Sydsø-øerne ogsaa en anselig Samling af Dyr i Spiritus. I den modsatte Side findes Kirkehistorien og en anselig Bibelsamling tilligemed et Værelse med Kakkelovn for Bibliotekarerne, der opholde sig her om Vinteren. Den tredie Side

indeholder den nyere Literærhistorie. Og den fjerde, som før var et auditorium publicum, er nu af Mangel paa Plads bleven indtaget til Biblioteket. I anden Etage ere alle fire Sider, der udgøre lige saa mange store Sale, opfyldte med Bøger. De ere sirede med adskillige fortræffelig formede Gibsstatuer, Laokoon, Apollo i Belvedere o. s. v.

Du ser lettelig, hvor ufordelagtig Bøgerne her ere opstillede for Øjet, og hvor lidet de ere i Stand til at gøre den Virkning, som paa det kongelige Bibliotek i København eller som i Wolfenbyttel, hvor man straks paa en Gang er i Stand til at overse det hele.

Foruden det Rum, de have vundet ved Auditorium, har dog det bestandig stigende Antal af Bøger nødte dem til at begynde paa en Udbygning, som baade koster meget og vil vansire Grundbygningen, og dog om nogle Aar ikke vil forslaa til det stigende Antal. Biblioteket har fire Kataloger, en, hvori Bøgerne indskrives i samme Orden, som de købes, en, hvori de ere ordnede efter deres Indhold, en alfabetisk til enhvers Brug og endelig en Universal-Katalog, hvorpaa der nu arbejdes. Den er alfabetisk og kommer, da der ikke skrives mere end to eller tre Bøger paa hver Side til at bestaa af henvend 100 Folianter. At beskrive dette Bibliotek vilde være det samme som at beskrive den vigtigste Del af Literaturen.

Og denne Beskrivelse lader sig ikke godt indskrænke til et eller ti Breve.“

Om Universitetslivet i det hele taget i Gøttingen udtaler Fr. Sneedorff sig saaledes:¹²⁰ „Flid er en Egenskab, som næsten alle gøttingske Lærere besidde i en høj Grad og viser sig besynderlig i deres Forelæsninger. Den er bleven saa meget herskende blandt de Studerende, som det vel er muligt blandt saa stor en Samling af unge Mennesker. Grunden hertil ligger paa de Studerendes Side fornemlig i den store Mangel af Adspredelse og i den Orden, Iver og Behagelighed, hvormed saa mange fortræffelige Lærere her stemple deres Forelæsninger; paa Professorernes Side i den Skik, at deres Kollegier altid blive dem forud betalte, og i det anselige Antal af Tilhørere, for hvilke en flittig Lærer altid tør gøre Regning paa at vise sine Talenter. Hvad den almindelig indførte Skik angaar at betale Kollegierne forud, da anser jeg den for en af de vigtigste Aarsager til de mange ypperlige Forelæsninger, der holdes.

Hvo véd ikke, at Penge er den store Drivfjeder i alt, og at en Arbejder, lad ham forene nok saa megen ædel Iver med Patriotisme, dog savner en af de vigtigste Drivfjedre, naar han bestandig maa arbejde i Uvished om sin Løn. Skulde det Baand, som Ærekærhed lægger paa en Lærer, ved Forudbetaling ikke være stærkt nok

til at binde ham til sine Pligter, da vil det vist knyttes af Frygt for i det tilkommende at tabe baade sin Anseelse og sine Indkomster. Det er saa langt fra, at den Studerende kan tabe herved, at han meget mere bør anse alt, hvad der paa saa let en Maade skærper Lærerens Flid, som en ren Gevinst for sig. Han vinder desuden dette, at han ikke har nødig at anse sig som i Professorens Gæld og gaar ud af en Dependence, som er en uudblivelig Følge af det modsatte. Den Formuende er det jo i Henseende til Pengene det samme, om han betaler dem forud eller efter, og den Uformuende kommer det jo ikke an paa Tiden, hvorpaa han gør sin Lærer sin Mangel bekendt. I Leipzig har man sagt mig, prutte ofte Tilhørerne med Docenten om Betaling. I Göttingen er sligt uhørt. Hertil er den almindelige Tone for ædel. Her betales enten alt eller intet.

Hver Professor læser almindelig 6 Dage om Ugen, nogle 5, undtagen publica, som indskrænkes til 4 ofte 2 Timer. Læreren indfinder sig paa Katedret fem Minutter efter Slaget, da et i Forhold til hans Talenter fuldt og videbegærligt Auditorium venter paa ham. Og jeg kan forsikre Dig, det anses for en ikke liden Skam at forsumme et Kollegium, hvortil man en Gang har tegnet sig. Gid jeg kunde sige det samme om vort Universitet! . . .

Om den Flid, der hersker blandt de Studerende, har jeg talt. Den er i alle Henseender beundringsværdig og en Virkning af den ærværdige Orden, som hersker i den hele Indretning. Greven lærer, saasnart han kommer hertil, ligesaa vel som den fattigste Student at sætte sin Ære i om Sommeren at besøge sine Kollegia fra Klokken 6 om Morgen, og om Vinteren at være den Første i sin Gade til at tænde Lys om Morgen eller i det mindste til at vente Foragt, i Fald han vilde prale af det modsatte.

Til et Eksempel herpaa maa følgende tjene. Det abtiske Skuespillerselskab fik for et Par Aars Tid siden Tilladelse at spille her en Maaned. Heyne læste over Arkæologien fra 6 til 8 just paa samme Tid, som der blev spillet. Og det var saa langt fra, at det opførte Stykke berøvede ham nogle af hans Tilhørere, at han blot et Par Aftner udsatte sine Forelæsninger til Truppens Bedste. Iblandt hans Tilhørere vare af Danske begge Greverne M , Grev A , Kammerjunker R , M og S

Den almindelige Tone er mandig og ædel.

Her findes unge Mennesker af alle Klasser, Prinser, Adelsmænd, Officerer og Borgersønner fra Wien, Berlin, Paris, London, Italien, Holland og fra alle de nordiske Lande. Enhver bringer noget med

sig af sit Lands og sin Stands Sæder, smelter disse om i Omgang imellem sig indbyrdes og udgør saaledes en blandet Masse, hvortil det raa og uopdragne Menneske ikke kan nærmes uden at forædles, og hvor han er udsat for Spot, saalænge han ikke forandres. Kun de Videnskaber, som have den nærmeste Indflydelse paa Statens Indretning (Brøvidenskaber) blive her dyrkede med Iver, og enhver kan gøre sig vis Regning paa almindelig Agtelse i Forhold til sin Flid og sine Kundskaber. Til al anden Rangorden kendes her lidet eller intet. Jeg tror, at ingen fin udtænkt Moral er istand til kraftigere at dræbe de forskellige Grader af Stolthed og Egenkærlighed end den republikanske Ligevægt og de Maksimer, som her besjæle det største Antal.“

I de tre Aar Frederik Sneedorff studerede i Göttingen, var Universitetet aarligt besøgt af omtrent halvniende hundrede Studerende, hvoraf den større Halvdel var Jurister.¹²¹

Idet Fr. Sneedorff kommer til at skildre den lærde Fristat, der fra alle Lande samledes med en sjelden Orden og Flid om Højskolen i Göttingen og dens mageløse Bogsamling, glemmer han heller ikke at fremhæve Skyggesiden:

„Det kan jo vel ikke nægtes, at ogsaa her findes Renomister. Saa kaldes paa de tyske Universiteter de, som mere søge at indlægge dem

Ære ved en kaad og tøjlesløs Frihed, ved en affektert raa Stemme, ved et stivt og fornærmende Øje end ved Kundskaber og Beskedenhed. . . . Disse ere de egenlige Stiftere af de hyppige Dueller. . . . En anden Grav for de Studerendes Sundhed og Formue ere de mangfoldige Tjenestepiger, som, da alting i Göttingen er indrettet til de Studerendes Bekvemmelighed, og ere her for deres Skyld. Værten eller som han i det gøttingske Studentsprog kaldes Filister holder gemenlig en eller flere Piger, hvilke ofte have intet at bestille uden at varte de Studerende op, som bo i Huset. Disse ere i Almindelighed Husholdersker, Stupiger, Mætresser og overhovedet Fruentimmer af den nedrigste Klasse.“

Det er en Selvfølge, naar en Højskole er kommen saadan i Ry, at den fra de videste Krese drager store Dicipelskarer til sig, saa maa den være baaren frem af stærke Personligheder med vækkende og dragende Indflydelse. Saaledes var det ogsaa med Universitetet i Göttingen i Slutningen af det attende Hundrebaar. Hvor udmærket forsynet end dets Bibliotek var, var dette dog ikke tilstrækkeligt til at lede Strømmen til Hannover. Deri var derimod Højskolens ypperligt begavede Lærerkrafter Skyld. Særlig fremragende blandt disse var to Mænd, som det i en lang Aarrække ejede.

Johan David Michaelis var den ene af disse. Den anden var Christian Gotlob Heyne. Disse to var aabenbart Universitetets største Piller. Ved dem fik det hovedsagelig sin Glans.

Dog var det sikkert to højst forskellige Strømninger, der gennem hver af disse gik ud over Tyskland og Nabolandene.

Det var i Göttingen, man begyndte at gøre Overgangen fra den lutherske til den rationalistiske Theologi. Med Aandrigheid, men ogsaa under Tvivlens Haansmil rev man ned paa den gamle Lutherdom og banede derved Vejen for den ufrugtbare Forstands Kristendom. Den store Banebryder i denne Retning, der ved sin overlegne Begavelse forstod at skabe Dicile fra alle Lande, var den theologiske Professor Johan David Michaelis.

Ved Siden af denne nedrivende Gerning gik der et opbyggende Arbejde. Værkføreren for dette var Christian Gotlob Heyne. Han hører til de største og bedste Humanister, Tyskland har ejet. Det var ikke et Opbyggelsesarbejde i særlig kristelig Stil, om end med Ærbødighed for Kristendommen, Heyne forestod. Derimod var det en ædel almenmenneskelig Dannelse, han i stort Friesind og med udvidet Blik søgte at meddele sine Dicile.

Frederik Snedorff sluttede sig særligt og næsten udelukkende til Heyne, af hvis Personlighed

han straks var bleven stærkt greben. Derfor dvæler han ofte i sine Breve ved denne mærkelige Mand, medens han kun ganske flygtigt omtaler Michaelis. Det ser ud, som om han i ingen Maade har fulgt det Raad, han inden sin Afrejse fik af Michaelis's danske Dicipel og Efteraber Claus Hornemann.

Om J. D. Michaelis har vi derimod andetsteds fra en interessant og begejstret Udtalelse. Det er en lærd hannoveransk Præst, som 1766—69 havde studeret under Michaelis, der skriver følgende:

„Michaelis var den Mand, hos hvem man fandt alt, hvad man søgte. Han er bekendt af sine Skrifter. Men om ham maa jeg sige det modsatte af, hvad jeg sagde om Walch og Miller. Michaelis mundtlige Foredrag overtraf langt hans Skrifter.

En Mand af fortræffelig Legemsdannelse og Anstand, klædt som Kavalier, med broderede Klæder, med Støvler og Sporer, Kaarde ved Siden, patetisk i sin Gang, en høj Mine, som røbede en stor Aand og Mod tillige, med fyrige Øjne, som skuede saa skarpt, at man ikke gerne saa ham længe i Ansigtet, — saaledes træder han ind i Auditoriet med Biblen under Armen.

I denne Mands Høresal bleve Timerne mig til Minutter. Man kunde mærke, at hver Time, man tilbragte der, blev det lysere i ens Hoved.

Han førte sine Tilhørere saa ganske ad den gran-skende Aands Vej. Hans Foredrag var utrolig indtagende. Det var fuldt af Lethed, Vid og Ynde, ihvorvel hans Vittighed ofte strømmede alt for meget over. Den ægte Svada sad paa hans Læber.

Han havde intet Kateder, men sad ved et lidet Bord ganske skødesløst snart kastende sig omkring med sin Stol snart staaende bag ved den og lænende sig op til den, snart gaaende patetisk op og ned i Auditoriet, alt passende med den Sag, han just behandlede. Som Skuespiller vilde han have spillet enhver Rolle fortræffeligt; thi han kunde saaledes sætte sig ind i enhver Stilling, Lidenskab og Karakter, som kun en fuld-kommen Skuespiller er istand til. Saaledes agerede han f. Eks., naar han forklarede Jobs Bog, saa fortræffeligen de deri handlende Personers Rolle, at alle Tilhørere blev lutter Følelse. Uforglemmeligt er det mig, hvorledes han under Forklaringen i 3die Kap. i Begyndelsen skildrede Job som den, der var nærved at fortvivle, men siden ved 17 Vers flg. sank hen i Vemod.

Beundringsværdigt at en Mand, hvis Hoved-studium var Filologi og Kritik, havde en saa stærk Digterfølelse, at han ved høje poetiske Steder i Biblen ofte geraadede i Entusiasme og paa Stedet blev Digter. Han kunde næsten hele Virgil og Horats udenad, anførte ofte af Hukommelsen

lange Steder saavel af disse Digtere som af græske og arabiske. Man kan altsaa let formode, at hans Kollegium over Salmerne maa have været fortræffeligt. Ogsaa da vidste han at udtrykke de mangfoldigste Lidenskaber ved alle Miner og Gebærder lige indtil Taarer i Øjet, ja Forandring af hans Ansigtifarve. Naar han forklarede den 126 og 137 Salme, blev enhver rørt indtil Taarer.

Hvo, der rejste for at lære Visdom, maatte høre Michaelis over Proverbierne (Ordsprogene). Hos ham hører man en ganske anden Moral end i Theologernes Høresale. Hans Verdens- og Menneskekundskab var ualmindelig. Han kendte den store og fornemme Verden (dertil havde han benyttet sit Ophold i England); men han kendte ogsaa den lavere Klasse. Naar man hørte ham over Salomo, var det, som om man kom i Skole hos en stor Filosof fra Østerlandene. . . .

Nogle kunde ikke lide ham for hans mange vittige Indfald. Og det er sandt, at han mangan Gang spøjte flere Minutter ud i et. Men jeg har ofte lært mere hos ham i en Time, fuld af Spøg, end i flere Timer hos andre Lærere, der altid docerede alvorligen fra deres Kateder. Mange bigotte Ynglinge bildte sig ind, at det ikke skikede sig for en Bibelfortolker at være en vittig Verdensmand. — Michaelis Auditorium, en meget stor Sal, var altid propfuld, saa at man ofte ej

kunde komme til at sidde. Man saa i hans Høresal alle Slags Nationer og Trosforvandte. Mange reformerte studiosi theologiæ hørte ham, ja endog et Selskab af græske Studenter med deres Pope. Ogsaa Katoliker studerte under ham. Og visselig har det Lys, som opgaar hist og her i katolske Lande, modtaget den første Gnist i Michaelis's Læresal.“¹²²

A. C. Hviid, der som dansk theologisk Kandidat 1777 studerede i Göttingen, fortæller i sin Dagbog, at han straks ved Ankomsten besøgte Michaelis med den skarpsindige Mine og de funklende Øjne. Han siger: en saadan Theolog har jeg aldrig set; thi han var ikke det allermindste Pedant. Michaelis taler færdigt Engelsk, han havde opholdt sig i England. Han spørger til Professor C. F. Horne-mann. Hviid hører en eksegetisk Forelæsning af Michaelis over det ny Testamente. Denne sad ved et lille Bord iført en mørkeblaa Klædes Kjole med Guldgaloner og bar den svenske Nordstjerne-orden. „Man skulde tro, man saa en Minister og hørte en Aristoteles.“

Den Aandsstrømning, som Frederik Sneedorff fik godt af paa Göttinger Universitetet, var den, som Heyne var Hovedlederen af.

I et Brev til Rasmus Nyerup har Sneedorff paa dennes Opfordring givet nogle smaa Meddelelser om den store Mands Levned. Det er ingen

Biografi, intet Skilderi, men kun nogle rapsodiske Efterretninger, skriver han. Vi meddele dem imidlertid her til Opfriskning af Mindet om Christian Gotlob Heyne, hvis egenlige Biograf vi ellers maa søge i Tyskeren A. H. L. Heeren.

„Heyne er født i Chemnitz 1729 af fattige Forældre. Hans første Ungdom forsvandt under Nød og Elendighed, og paa Universitetet i Leipzig skjulte Armod hans indvortes Værd, indtil Ernesti blev opmærksom paa hans Talenter og Flid. . . .

At han i sin første Ungdom var bleven meget forsømt var vist, og jeg har selv hørt ham offentlig tilstaa, at da han var 17 Aar gammel, kendte han endnu intet til Livius. Hvilken ædel Tilstaaelse og hvilken virksom Opmuntring i en Forsamling, hvor mange sukke over en forsømt Ungdom.

Hans første Befordring var en Plads som Underbibliotekar ved Grev Brühls Bibliotek i Dresden, en uanselig Post, men vigtig for Heyne, der her fandt en sjelden Samling af de bedste Værker over Kunster og Oldtidssager („Alderdomme“). I den dresdenske Ildebrand berøvede hans haarde Skæbne ham alt, hvad han ejede, hans Bøger, Manuskripter, Ekserpter, kort alt, hvad han møjssommeligt havde samlet, og alt, hvorpaa hans tilkommende Lykke skulde grundes.

Endelig da Gesner døde, anbefalede Ernesti ham til den udødelige Münchhausen, daværende

Premierminister i Hannover. Og Heyne fik 1763 Gesners Plads *).

Hvad han siden har arbejdet for Göttingen og for Videnskaberne er næsten utroligt. De berømteste Skolelærere i Tyskland ere dannede i hans Seminar. Han er Sjælen i Videnskabernes Societet, og det skylder ham den største Del af dets Glans.

Han bestyrer de gøttingske Anzeigen, et Blad, der er fuldkomment fri for Selvros og lærde Kabaler, og som i mine Tanker intet af samme Slags endnu har været istand til at fordunkle. Han bestyrer et af de vigtigste Biblioteker i Evropa paa en Maade, der ikke lidet forhøjer hans Værd i Kenderes Øjne. Han læser tre Kollegia om Dagen, og disse med et Liv og en Munterhed, som vidner om hans virksomme Geist. Hans Tunge er just ikke den mest flydende. Men den Varme, hvormed han taler, gør, at man næsten ikke agter derpaa. Ingen Lærd omgaas med de Studerende, han tror at finde Talenter hos, venkabeligere end Heyne. Han giver dem Raad, lægger Planer for dem, aabner dem Kilderne til dette eller hint, forelæser dem sine Ekserpter og opmuntrer dem, alt med en Ild, der nødvendig maa elektrisere dem, som ikke ere fulde af Flegma.

*) Heyne blev 1763 Professor i Veltalenhed i Göttingen.

Han har, tror jeg, af alle Lærde den største Korrespondence. Den strækker sig over hele Evropa, og ingen bliver han nogensinde et Svar skyldig. Nu sendes denne paa Heynes Rekommodation som Rektor til Moskou med 1000 Rublers Gage, nu denne til Wien som Hovmester hos en ung Fyrste, nu denne paa lærde Rejser. Hans Indflydelse paa Ministeriet i Hannover er stor, og ham fattes intet uden Navnet af Kansler.

Og nu hans Skrifter, disse klassiske Mestestykker baade i Henseende til Sprog og Materie. Hans Virgil har skaffet ham en sjelden Agtelse i hele det lærde Evropa. Englænderne, der sædvanlig ikke kende meget til fremmed Litteratur, bringe alle til Göttingen Ærbødighed for Heyne.

Hans Legeme er lidet og uanseligt, men altid i Bevægelse. Han staar meget tidlig op, og jeg har i Sommer adskillige Gange mødt ham paa Volden Klokken seks om Morgenen. Han arbejder til Midnat ofte derover.“¹²³

I et Brev til Oluf Worm skriver Sneedorff: „Heyne læser for nærværende Tid over Arkæologien.“

Hans Honorar er tre Louisdor*). Mange have anset denne Pris som for høj og dømt ubillig over denne agtbare Mand. Men hvo der har hørt

*) D. e. 30 Kroner.

ham og kan veje den Møje, disse Forelæsninger koste ham, vil vist dømme anderledes.

Han læser dette Kollegium seks Gange om Ugen, næsten tvende fulde Timer hver Dag. Hans Høresal er Biblioteket, hvor de mangfoldige Bøger, Kobbere, Gæmmer etc., som han her viser og forklarer, berøve ham meget af hans Tid og koster ham megen Umage. Kan en Lærer uførtalt tage tvende Louisd'ors for et kollegium privattissimum, som han kun læser en Time om Dagen, hvi skulde da en anden dadles, fordi han tager tre for et, hvortil han bruger dobbelt saa megen Tid og maaske dobbelt saa megen Umage? Jeg betalte de tre Louisd'ors, og uagtet Guldet ikke faldt i min Lod, skal jeg dog altid være langt fra at fortryde det. Adskillige gav han og Friplads. . . .“ Senere skriver han: „Heyne læser over hele Iliaden, hvortil han og anvender halvanden Time om Dagen.“¹²⁴

Heeren, der har skrevet Heynes Levnedsløb, gør opmærksom paa de utrolige Forarbejder, som Heyne havde gjort til sine Forelæsninger over de græske Oldsager. „Særligt havde han lagt sig efter Studiet af Talerne til dette Brug. Han begyndte med en geografisk Oversigt, gik derfra over til et Omrids af den ældre græske Historie med dens forskellige Tidsrum, en Skildring af den heroiske Tid og Fristaternes Oprettelse. Derpaa

gennemgik han de enkelte hver især, Sparta, Theben og frem for alt Athen, dets Institutioner og deres Omdannelse. Derefter fulgte hans Under-søgelse af de gamle Grækernes Religion og alt hvad der stod i Forbindelse dermed, især og som sidste Led deres nationale Lege og Højtider. Han gennemgik dernæst deres Krigsvæsen tillands og tilvands, deres Sæder og det huslige Liv. Det var navnlig disse Forelæsninger, der ligesom aabnede Oldtidens ejendommelige Verden for den, som hørte dem første Gang.“

Frederik Sneedorff elskede Heyne, bar en sønlig Ærefrygt for ham og kom i et ganske særegent Disipelforhold til ham.

Imellem den nogle og halvtredsindstyveaarige Heyne og den nogle og tyveaarige Sneedorff knyttedes der et inderligt Venskab, som senere vedligeholdtes ved gensidig Brevveksling.

Ikke blot ved Heynes Forelæsninger, men ogsaa ved hans Omgang bibragtes der Fr. Sneedorff en aandelig Vækkelse.

Hans Øjne aabnedes ret for den græske Oldtids store Minder. Og hans Begejstring vaktet for, hvad der i Menneskelivet højner sig over det Lave og Hverdagsagtige. I dette levende Møde med de gamle græske Minder maa vi aabenbart søge Hovedudbyttet af Fr. Sneedorffs Udenlandsrejse. Igennem hint Møde fik han Indvielsen

til sin Mandomsdaad, den, han kort Tid efter sin Hjemkomst skulde øve, og som skulde flette ogsaa hans Navn ind i danske Mænds Kærmindekrans.

Inden vi slutter vor Omtale af Chr. G. Heyne, der ogsaa ved sin Indflydelse paa Frederik Sneedorff fik Betydning for Danmark, vil vi oplyse om, at man herhjemme 1789 havde arbejdet paa at vinde Heyne for Danmark. Man tilbød ham Pladsen som Kansler ved Universitetet i København, en Plads der var dobbelt saa højt lønnet som hans Stilling i Göttingen. Det var allerede saa godt som afgjort mellem Universitetets daværende unge Patron, Prinsen af Avgustenburg, og Heyne. Men andre blandede sig deri, indbildte Heyne, at Sælland var et Sibirien o. s. v., og bevægede ham til at trække sig tilbage.

Blandt dem, der glædede sig særligt til, at Heyne kunde komme til København, var Oluf Worm, som nu var Rektor ved den lærde Skole i Horsens.

Han skriver¹²⁵ til Nyerup i de Dage: „ergo quod felix faustumque sit, bliver den store Heyne Kansler i København. Aldrig har jeg taget saa patriotisk Del i mit Fødelands Ære ved noget Rygte som ved dette. Denne Mand er for mig et oraculum eruditionis et elegantioris literaturæ. Og jeg føler, hvor ydmygeligen, hvor dybt de

københavnske professores ordin. et extraordinarii, et Par undtagen, maa bøje sig i Støvet for ham og føle deres Ringhed. Men efter den Ide, jeg har om ham, skal han intet karakteristisk eller ydmygende have i sin Mine og Adfærd. Han skal næppe holde Soldatermaal, da vi have Professorer, som holde Gardermaalet. Men Spørgsmaal, om han og vil være den samme og virke lige saa godt, naar man tager ham ud af de gøttingske Musers Tempel og putter ham ind i Jansons Lege me. Lad mig endelig snart vide mere om denne Ting

En Rejse gad jeg nok engang gjort til København, førend jeg dør, for at se Heyne, ligesom en Spanier fordem rejste til Rom alene for at se Titus Livius.“

Var nu end Filologien, især det græske Sprog og Arkæologien under Heynes Vejledning Frederik Sneedorffs Hovedvidenskab i Göttingen, saa havde han dog ikke derfor helt opgivet sine historiske Studier.

Et Aars Tid hørte han med megen Fornøjelse Walch over Kirkehistorien, indtil Walch døde 1784.¹²⁶ Ogsaa var han Tilhører ved de andre historiske Professorers Forelæsninger. Han skriver: „Hvo der dyrker Historien og er istand til at høste Nytte af store Mænds Omgang, vil her af Gatterers Lærdom, af Schlözers Salt og Skarp-

sindighed og af Spittlers og Planks mandige og smagfulde Sprog kunne samle sig alt, hvad der udfordres til at danne en god Historie-skriver.“¹²⁷ Den frisindede Schløzer priser han, fordi han „fører den politiske og religiøse Despotismes Svøbe“ og „afdrager de smaa og store Tyranner deres Masker.“

I sin Verdenskrønike 1817 fremhæver Grundtvig Schløzer sammen med Heeren som de to ypperste Historiegranskere paa den Tid i Tyskland. De har begge bidraget til, at Højskolen i Göttingen, der ikke for intet ligger i Hannover, mellem Tyskland og England, bør hedde den tysk-historiske. „Ingen Historiker bør undlade at studere disse to Mænd,“ siger Grundtvig.¹²⁸

Fr. Snedorff havde ikke stor Agtelse for de fleste af de theologiske Studerende, han traf paa i Tyskland, fordi „de behandlede Theologien som en Skanse, de opkastede for at føje deres Forældre og beskytte dem selv mod Nød.“ Ogsaa betragtede han „største Delen af de nyere Dages Filosofer“ som „Stue-Filosofer“, der, som saadanne ikke duede til at være „Folkelærere“.¹²⁹

Den aabne, uhindrede Adgang, han ved Heynes Hjælp havde til det ypperlig udstyrede Bibliotek lod han selvfølgelig ikke ubenyttet, men hentede sig mangan en Skat derfra til Brug under Selvstudium.

For at kunne dyrke dette bedre i Ensomheden havde han om Sommeren lejet sig et lille Lyststed udenfor Byen. Sin Gang derhen skildrer han saaledes i et Brev til Worm:¹³⁰

„Jeg er idag staaet meget tidlig op for uden at afbryde mine sædvanlige Forretninger at kunne skrive dig ret et langt Brev til om Göttingen.

Solen var endnu ikke staaet op, da jeg forlod Sengen. Alle sov i Huset, og jeg klædte mig i en Hast paa for at gaa ud til det lille Lyststed, jeg for en ringe Pris har lejet mig ved Foden af Haynbjærget.

Jeg var næppe kommen udenfor Porten, førend Morgenrøden mødte mig i al sin uskyldige Skønhed, og førend jeg hørte den hele kvidrende Natur at synge sin Skabers Lovsang: „Fuldkomne Væsen, tillad og, at min ufuldkomne Stemme maa blande sig med den øvrige Natur; annam denne mit Hjærtes Morgensang med det samme Bifald, hvormed Du velsigner denne gyldne Morgen. Lær mig, evige Væsen, at give Agt paa mig selv og min Samvittigheds højtidelige Stemme; lær mig at elske mine Medmennesker og at kunne tilgive.“

Da jeg kom ud til min Have, fandt jeg min gamle Kone allerede at sidde indenfor Havedøren og spinde. Hendes Rosenkrans laa i hendes Skød, thi hun er katolsk, og en gammel Kat snoede sig rundt omkring hende. Efter at jeg havde bedet

hende lave os begge noget Tevand, som jeg véd, intet forhindrer hende fra at drikke uden Armod, gik jeg nogle Gange op og ned i min Have. Tevandet kogte, jeg gik ind i min Stue, stoppede min Pibe. Og der er nu intet i Verden, som kan forhindre mig fra at skrive min Worm til.“

Fra Haynbjærget, ved hvilket Sneedorffs lille Lyststed laa, er der en køn Udsigt over hele Byen, der iøvrigt har sin Plads ved den skiddengule Leineflod. Byen ligger nede i en bred og lang Dal, hvis Omgivelser for hundrede Aar siden pristest for deres Skønheds Skyld af vore nøjsomme Landsmænd.

Uagtet Frederik Sneedorff havde fuldt op at tage Vare paa i Udlandet, glemte han dog ikke sit Fædreland. Tvertimod ser det ud, som om Kærligheden til Danmark ret vaagnede hos ham derude. Ethvert lille Bud fra de kære danske Venner var ham en stor Glæde.

Til Nyerup skriver han:¹³¹ „jeg havde nær omfavnet Postbudet, da han igaar bragte mig tvende Breve, et fra vor danske Mæcen (d. e. Suhm) og et fra Dig, min gamle ærlige Ven“. Mødte man ham med nedsættende Domme over Danmark som hos Boghandler Schlegel i Leipzig, saa blev han „mer end varm“ under sit Forsvar af Fædrelandet.¹³²

Paa den anden Side udvidedes ogsaa Sne-

dorffs Blik i de Dage. Særligt vaktes hans Lyst til at gøre en Rejse til England, som han satte højest af alle fremmede Lande.

Der var nogle faa Englændere, som studerede samtidigt med ham i Göttingen. To af disse kom til at slutte sig i Venskabs Forhold til ham. „Den ene“, skriver han,¹³³ Professor i Oxford hedder Sibtorp og er kommet der blot for at lære Tysk. Han har paa sine vidtløftige Rejser i Frankrig og Spanien samlet sig megen Erfarenhed og Kundskab i sit Fag, Botaniken. Han er en sand Englænder, det er at sige — dog Du kender min Kærlighed til dette Land og véd, hvad jeg vil sige dermed. Vi tre spise daglig sammen. Og deres Omgang føder mere og mere min Lyst til engang at komme til England. Ja, kæreste Worm, saa længe jeg er overbevist om, hvad en af vore bedste Digttere har sagt:

Kun Virksomhed er Liv, hvor den er ej,
er Livet kun en Drøm, en Tant. højt Børneleg,

saa længe skal jeg og aldrig ønske mig en Kvantitet af Guld uden for at kunne bestride denne Rejse, at se det ædleste Folk paa Jorden, et Folk, hvor ingen Slaver fødes og Kærlighed til Fædrelandet hæver hver Borgers Bryst, at høre Frihedskraft i Parlamenterne, at se de tusinde Kunststykker, som Britten fandt, og hvorpaa han grundede sin Rigdom og sin Stolthed.“

I hened tre Aar studerede Fr. Sneedorff i Göttingen med en mageløs Flid og Dygtighed, som vendte Professorernes Opmærksomhed hen paa ham.

Kun een Gang gjorde han en lille Udflugt i Selskab med M.¹³⁴ Den galdt Erfurt, Gotha og Eisenach. Paa det første Sted besøgte han Klostrene og det lutherske Vajsenhus, det gamle Augustinerkloster, hvor han navnlig dvælede i den lange Gang med de hundrede Malerier, der forestiller „Dødedansen“ og i Luthers Celle, hvor dennes Levnedsløb var skrevet paa Væggene.

Med det treaarige Ophold i Göttingen var Sneedorffs egenlige Studeretid i Udlandet til Ende. Inden han vendte Kursen hjemad, tilbragte han imidlertid omtrent et Aarstid i Leipzig.

Sin Bortrejse fra Göttingen har han selv skildret os:¹³⁵

„Det er en Skik i Göttingen og paa de fleste tyske Universiteter, at, naar en Student forlader Universitetet, saa ledsage hans Bekendte ham til Hest til nærmeste Station, og jo større Antallet paa Bekendte er, jo større og anseligere bliver hans Følge. Da jeg forlod Göttingen, udgjorde trende ærlige Venner mit hele Følge. . . .

Jeg havde lejet mig en Hest til Gotha, som ligger omtrent 12 Mile fra Göttingen. Min Koffert sendte jeg med Posten. Den unge Achenwall, en

Søn af den berømte Lærde, agtede just at besøge sin Familie i Gotha. Da Vejen var ham nøje bekendt, var det mig overmaade kært, at han vilde tilbyde mig sit Selskab.

Klokken 10 om Formiddagen stege vi til Hest, fire i Tallet. Gøttingen skjulte sig snart bag dets omkringstaaende Bjærge. Og i det Øjeblik jeg forgæves vendte mig omkring for at se efter det, foregik noget i mit Hjærte, som kunde være omtrent det Modsatte af Ligeegyldighed. Jeg saa for sidste Gang et Sted, hvor jeg havde været saa heldig henved tre Aar at kunne hellige min Tid til den græske og historiske Muse, hvor jeg havde lært at kende de største Mænd og turde smigre mig selv med nogles Venskab, og hvor det eneste, jeg havde at beklage, var mine Evners Svaghed og Tidens Korthed. Mine tvende Venner fulgte os til et Sted, som laa tre Mile fra Gøttingen. Og her var et Kys, et Haandtryk, det sidste Signal paa, hvad vi følte og tænkte om hinanden.“

Dagen efter sin Ankomst til Leipzig, gik Fr. Sneedorff til Professorerne Ernesti, Bech o. s. v. med de Anbefalingsbreve, Heyne havde forsynet ham med. Han var fuldkommen klædt „paa sin leipzigsk“, gik til Fods med Sko og hvide Strømper, Kaarde ved Siden og „chapeaubas“. Det var en besværlig Gang, tilmed da Trængslen var stor

paa Gaderne i den folkerige, livlige By. Han tabte da ogsaa gentagende Gange Kaarden paa Gaden.¹³⁶

I Leipzig kunde Fr. Sneedorff slet ikke føle sig hjemme.¹³⁷ Professorerne havde intet af særlig Interesse at føre frem. De fleste af dem formelig drev Tiden hen, viste sig først en halv Time efter Slaget paa Katedret og forsømte mange Dage.

De Studerende i Leipzig havde ikke for Skik som dem i Göttingen at samtale om videnskabelige Emner. Det var mest paa Forlystelser og Kommers de havde Tankerne henvendte.

Ogsaa Universitetsbiblioteket i Leipzig var i en maadelig Forfatning.

Vel fandt Sneedorff, at Leipzig selv med sine brede Gader, store grundmurede Huse, Lindealleer og dejlige Haver var en ganske anderledes anelig By end Göttingen. Men dette kunde dog ikke fængsle ham, saaledes som Tilfældet havde været med Ole Samsø, der to Aar iforvejen skrev til Rahbek: „her er ganske herligt, Haver og Alleer, artige Folk og skønne Komedier“, og derved fik Rahbek til at rejse fra Kiel til Leipzig.¹³⁸

Heller ikke ansaa Sneedorff det for saa gavnligt at lægge Universiteter i de store Byer. Han skriver:¹³⁹ „Hvo der véd, hvad to à tre Aars uarbrudt og ordenlig Flid i de Aar, som almindelig

anvendes paa Universiteterne, kan virke til Forstandens og Karakterens Forbedring, vil vist give det Universitet Fortrin, hvor en større Ensomhed hjælper til at befæste Smag paa Videnskaber og Dyden, og hvor Adspredelser sjælden forhindrer den gode Sæd at fremspire.

I Leipzig udarbejdede Frederik Sneedorff en lille Afhandling, som ved hans Hjemkomst til København skaffede ham Magistergraden.

Den latinske Afhandling har følgende Titel: „de hymnis veterum Græcorum scripsit Fridericus Sneedorf Hafniensis, accedunt tres hymni Dionysio adscripti — Hafniæ et Lipsiæ apud C. G. Proftium 1786.“

Denne Afhandling om de gamle Grækeres Hymner med et Tillæg af tre Hymner, der tillægges Dionysios, opgiver Suhm fejlagtig at være bleven til i Göttingen under Heynes Vejledning. Sneedorff oplyser selv i Fortalen til Afhandlingen, at den er skrevet i Leipzig under Vejledning af Frederik Volgang Reiz, Professor i den gamle Literatur. Han siger, at det vilde være en Utaknemligheds Forsyndelse af ham, om han ikke fortalte Læserne, hvordan Professor Reiz havde laant ham de fornødne Bøger dels af sin egen Samling dels af det paulinske Bibliotek, hvis Styrelse han forestod, og hvordan han med stor Velvilje og Humanitet havde staaet ham bi med

Raad og Anvisninger, uagtet ingen havde anbefalet ham til ham. Ogsaa angiver Sneedorff den 14de Maj 1786 som Dagen, da han havde fuldendt dette lille Arbejde.¹⁴⁰

Denne Afhandling er paa sin første Side tilegnet „den berømte og ædleste Mand Peter de Suhm ... Studiernes og de Studerendes største Patron“, og paa sin anden Side tilegnet „den berømte og herlige Mand Christian Gotlob Heyne... de græske og latinske Musers største Pryd“.

Vi forstaar godt, at den unge seks og tyveaarige Videnskabsmand, der nu efter sit fleraarige Ophold i det fremmede Land stod paa Springet til at vende hjem igen, maatte, naar han i Mindet saa tilbage, ganske særligt dvæle ved den herlige Personlighed, som havde aabnet hans Aands Øje for Slægtens poetiske Oldtid; og denne var Heyne. Og naar han i Haabet saa ud imod sin Fremtid, da maatte han ganske særligt dvæle ved den ædle Mand, der af sit rige Hjærte alt havde skænket ham et Venskab, der fremdeles vilde være hans Styrke; og denne var Suhm.

Derhos har Frederik Sneedorff paa den tredie Side af sin Afhandling skrevet følgende korte Ord: „Paa Grund af de mange og store sammenføjede Velgerninger byder Forfatteren nærværende

ubetydelige Arbejde som et Tegn paa sønlig Kærlighed.“

Bogen om de gamle Grækernes Hymner er 64 Sider stor. Fr. Sneedorff gør først rede for, hvordan Hymnerne eller Lovsangene har deres dybe Oprindelse i Hedningens Taknemlighedsfølelse overfor Guddommens Velgerninger, hvorfor ogsaa disse Sange var i Brug hos alle ædle Hedningefolk. Medens de uoplyste Hedninger, der gik i deres Præsters Ledebaand, lod sig indbilde, at Guddommen fandt Behag i Lugten af Steg, saa indsaa de oplyste Hedninger, at Alfa-deren kun maatte tilbedes igennem Lovsange, hvori Hjerterne kunde udøse deres Indhold (S. 3—8).

Sneedorff søger at gøre den poetiske Inddeling af Hymnerne gældende, idet han deler dem i de episke og lyriske Hymner. Ud fra dette Synspunkt gaar han dernæst i største Parten af sin Afhandling over til at meddele en Mundsmag af den græske Literaturhistorie. I det enkelte dvæler han saaledes ved Æskylos, Sofokles, Euripides, Sapho, Anakreon, Orfeus o. s. v.

Uden at turde bedømme Værdien af dette Sneedorffs Arbejde for Magistergraden vil vi oplyse om, at den lærde Samtid baade i Tyskland og Danmark fremhævede det som et meget for-tjenstfuldt lille Skrift.

Allerede den 31te December 1786 stod der

en Anmeldelse af Bogen i den gøttingske lærde Tidende. Der er Sandsynlighed for, at Heyne, som var Tidendes Redaktør, selv har skrevet Anmeldelsen. Han skriver, at man her har en Prøve paa, hvad Forfatteren øngang vil være istand til at yde i den gamle Literatur, og at „saavel ved de hosføjede Anmærkninger som ved hele Afhandlingen røber Hr. Mag. Sneedorff et Kendskab, som forhaabentlig ikke vil blive ubemærket i hans Fædreland.“¹⁴¹

Den danske Kritik kom til Orde i „nyeste Efterretninger om lærde Sager“ 1787, som paa den Tid redigeredes af V. H. Riber.¹⁴² — Da Oluf Worm just i de Aar skrev adskillige Recensioner i de lærde Efterretninger,¹⁴³ turde der være Rimelighed for, at denne Sneedorffs Ungdomsven har skrevet Anmeldelsen.

Anmelderen fremhæver, at „Hr. Magister Sneedorff herved har tilstrækkeligt bevist sin Værdighed til at blive Lærer i Filologien, han har vist sig som en hæderlig Faders værdige Søn“. Han ytrer: „hvor ønskeligt det var, at alle vore studerende Landsmænd endelig vilde erkende, at alene den græske profane eller hedenske (det er at sige ældgamle) Literatur er den, ved hvis Kundskab man bliver til en lærd Mand og tillige danner Smagen til den rigtigste Tænke- og Skrive-måde.“

Til Slutning kommer Anmelderen med følgende Udtalelse: „Det hele latinske Sprogs Hæder fremfor det græske nedstammer desværre fra Munkenes Skoler, hvor Børn slet intet Græsk lærte, og hidtil har det været Menneskeslægtens Skæbne, at dovne Skolelærere ikke vilde rive sig løs fra hine barbariske Lænker.“

Frederik Sneedorffs historiske Forelæsninger paa Universitetet i København (1787—1790).

I Forsommeren 1786 vendte Frederik Sneedorff tilbage til København. I en Del af den lærde Verden knyttedes der aabenbart store Forhaabninger til den unge Mand, der særligt bragte Heynes lærde Venskab med sig hjem.

Men Forventningerne gik i en noget andet Retning end Opfyldelsen.

Fr. Sneedorff tog den filologiske Magistergrad vistnok i Efteraaret 1786 paa sin latinske Afhandling om de gamle Grækeres Hymner. Hans lærde Anmeldere spaaede, at der vilde blive en dygtig filologisk Læremester af den unge Forfatter. Selv havde han tilsyneladende givet Anledning til denne Formodning ved den Udtalelse, hvormed han sluttede Forordet til sin Bog, og hvori han henvendte sig saaledes til Læseren: „intet vil saa stærkt tilskynde mig til med Iver at fortsætte Studeringerne som, hvis dette mit lille Arbejde vil blive modtaget gunstigt af Dig“.

Men Studeringerne gik nu udelukkende i historisk og ikke i filologisk Retning.

I København traf Sneedorff sin lille lærde Vennekres samlet.

Oluf Worm sad endnu her i sin beskedne Stilling som Manuduktør. Der var dog foregaaet den Forandring med ham, at han 1784 havde taget Magistergraden over en lærd Materie. Afhandlingen findes ikke mere, kun Worms egen nedsættende Dom over den.¹⁴⁴ I Begyndelsen af December 1788 flyttede Worm som Rektor til Horsens.

Rasmus Nyerup havde samme Aar som Worm taget Magistergraden. Nu havde han fuldt op at gøre med at styre Suhms offentlige Bogsamling og med at besørge en Udgave af Anders Sørensen Vedels Bog om Krøniken at beskrive.

Andreas Birch var 1783 vendt tilbage fra sin Udenlandsfærd, hvortil O. H. Guldberg havde sat ham istand. Han havde først sammen med sin yngre Broder Christian været i Göttingen, hvor han bl. a. havde stiftet Bekendtskab med Georg Zoëga. Dernæst havde han særligt i Rom, Florens og Wien studeret det ny Testamentes Tekstkritik. Nu var han stærkt optaget af en Pragtudgave af det græske ny Testament med kritisk Apparat, som han paa kongelig Bekostning skulde besørge i Trykken.¹⁴⁵

Den lille Vennekres var glad ved atter at se Fr. Sneedorff i sin Midte. Andreas Birch siger, at hans Venner, som kendte ham, inden han forlod Danmark, nu tilstod, at de fandt ham forandret. „Hans Hjærte var det samme som forhen, ufordærvet ligesom hans Sæder. Men hans Adfærd var mandigere, hans Forstand mere dannet, han vidste at iagttage en vis Forsigtighed i sin Omgang med andre, der vidnede om, at han havde lært at kende Mennesket i Erfaringens Skole“. ¹⁴⁶ Men hans Omgang med disse Ungdomsvenner blev dog sjeldnere og sjeldnere, eftersom han nu helt vilde opfre sin Tid til Studeringerne. ¹⁴⁷

Kun eet Vennehus saa ham saa at sige dagligt som sin Gæst. Det var den berømmelige Gaard i Pustervig, hvor Suhm boede. Ham kom Fr. Sneedorff mere og mere at staa i sønligt Forhold til.

Den afgørende Vending, som Sneedorffs Studeringer tog, efterat han var bleven filologisk Magister, skildrer Suhm os kortelig saaledes: „Ved Hjemkomsten til Kjøbenhavn opvæktes hans gamle Lyst til Historien“. Og han føjer til, at det var med stor Iver, at han lagde sig efter den. ¹⁴⁸

Var det Fædrelandets hjemlige Luft, som blæste Støvet fra hans Øje, saa at han fra nu af udelukkende maatte fæste sit Blik paa Historiens

levende Optrin, eller var det hans faderlige Ven, den flittige Historiegransker og Samler, som gav sin rigt begavede Myndling et opmuntrende Stød til fuldt ud at beskrive den Bane, han selv vandrede ad? Vi fejler neppe meget i at antage, at begge Dele bidrog deres til, at Frederik Sneedorff valgte, som han gjorde.

Hvad Suhm var for ham i Henseende til hans historiske Syssel, erkendte han selv med varm Taknemlighedsfølelse. Han tilstod, at han ikke alene skyldte Suhm Kundskab om de bedste Kilder til Historien; men ogsaa, at han uden hans Anvisning af, hvorledes han skulde betjene sig af disse, maatte have forøget sit Arbejde med meget unyttigt Tidsspilde.¹⁴⁹

Vi staar nu overfor det betydningsfuldste og skønneste Afsnit i Fr. Sneedorffs Levnedsløb, det der har givet ham Adkomst til i fortrinlig Grad at mindes af Efterslægten.

Det var i Vinteren 1787, at Frederik Sneedorff besteg Talerstolen paa Københavns Universitet. Og herfra frembar han i et levende Foredrag paa den danske Tunge Historiens Vidnesbyrd saaledes, at det vakte et i hans Samtid usædvanligt Røre. Og navnlig blev det blandt de Unge til en aandelig Opvækkelse.

Han fortsatte i de derpaa følgende Aar sine

historiske Forelæsninger, indtil der i 1790 kom en Standsning deri.

Men inden vi i det Enkelte gør rede for denne hans smukke, betydningsfulde, men korte Manddomsvirksomhed, vil vi først under ét betragte den mærkelige, men hidtil temmelig upaaagtede Indflydelse, som han vandt i de fire Aar, i hvilke han holdt Foredrag paa den lærde Højskole. Navnlig N. F. S. Grundtvig har tidligt kastet Lys derover.

I sine frit holdte historiske Foredrag fra 1838, „Mandsminde“ kaldede, omtaler Grundtvig Fr. Sneedorffs historiske Forelæsninger*) som det tredie Livstegn og gode Julemærke, der ved Siden af Stavnsbaandets Løsning og Folkevisens Genfødelse ved Thomas Thaarup lod sig tilsyne her i Danmark, da den franske Revolution brød ud.¹⁵⁰

I Sammenhæng hermed siger Grundtvig: „Jeg kan ikke andet end glad og venlig pege paa den sande Begyndelse til, hvad jeg nu vil stræbe at fortsætte, og som jeg tør haabe, Børn og Børnebørn med langt mere Liv, Naturalighed og Indsigt vil herlig uddanne og fuldende: den levende Tale om de forbigangne Dage

*) Ved en Hukommelsefejl maa Grundtvig her have sat disse Forelæsninger til 1788—90 istedetfor 1787—90.

og om de herlige Mænd blandt vore Forfædre, som Børnene skal stræbe at ligne. I tre hundrede Aar havde Københavns Universitet staaet, og der var ikke hørt et levende Ord enten om Fædrelandets eller noget andet Riges, end sige om hele den store Verdens Historie. Latin en herskede, og Døden herskede ved den, ligesom ved Synden.

Men nu oprandt Frederik Sneedorff med Thomas Thaarup som en Kvist af tør Jord, og Hovedstaden forundrede sig, og Danmark lyttede virkelig ved Sneedorffs Forelæsninger ligesom ved Thaarups Viser“.

Der findes et Udkast til denne Forelæsning i „Mandsminde“, hvori Grundtvig lidt udførligere gaar ind paa Frederik Sneedorffs Betydning.¹⁵¹

Han siger heri: „Den historiske Vidskab eller Erfarings-Klogskab i det Store minder mig om en anden Mærkværdighed ved Aaret 1788 i Danmark: om den eneste Mand nemlig, der, saa længe Københavns Universitet har staaet, foredrog Historien med Liv og Varme. Og han er dobbelt mærkværdig, fordi han aabenbart havde Anlæg til Forstand paa Menneskelivet, som hos ham vel ikke oplevede nogen høj Grad af Udvikling, men virkede dog ligefuldt til Opvækkelse og spaaede om, hvad vore Børn skal se og fortælle.

Manden véd De vel var Frederik Snee-

dorff, hvis Forelæsninger over Fædrelandets Historie Børn endog læse og vilde da langt mere hørt med Fornøjelse

Ja, dersom det ikke forarger Dem vil jeg sige, at lige saa nødvendig som Stavnsbaandets Løsning 1788 var for de folkelige Statsraads Skabelse og, som vi tør haabe, velsignede Virksomhed fra Slægt til Slægt, lige saa nødvendige var Sneedorffs historiske Forelæsninger i Aarene 1788—90, Forelæsninger, som hørtes med et ved vor Højskole mageløst og forbavsende Bifald, lige saa nødvendige, ej blot for at disse, men de langt bedre historiske Forelæsninger, vi er saa visse, som om vi havde dem, kunde holdes og virke til en levende Oplysning, der Haand i Haand med Folkelivets Frihed, maa i Danmark gøre velsignede Mirakler

Helt igennem havde det attende Hundredaar været en Pestilens for Historien, der dog er som Havet, hvoraf Solen maa oprinde. Og har vi set, hvor nær det var, at Kærligheden til den, selv hvor den bæres af Fædrelandet, var udslukt iblandt os, da franske Vandaler som nybagte Guder beherskede og omskabte Verden, da indse vi let, at selv det mindste levende Ord, der paa Randen af Selvklogskabs bundløse Afgrund stansede os som en Røst fra herlige Fædre, som en Advarsel fra Menneskeanden, der kun svæver over

de forbundne Slægter, — et saadant Ord, som blev hørt og fandt Genklang, er uskatterligt, var uundværligt.

Hvilken historisk Vidskab maa vi ikke naa, om vi skal svare til de Forventninger, vor Historiker, skønt kvalt i Fødselen, vakte for halvtredsindstyve Aar siden, før Revolutionerne, i Slutningen af det mest uhistoriske Aarhundrede, Solen beskindede“.

Vi ville gennem disse Udtalelser ogsaa lægge Mærke til, hvilken stor Betydning Grundtvig vidner om, at Frederik Sneedorffs historiske Forelæsninger har haft for hans egen Person; idet Sneedorffs levende Tale om Fædrenes herlige Fortid blev den sande Begyndelse til den levende Tale i samme Retning, hvormed Grundtvig 1838 stræbte at fortsætte den historiske Oplysning.

Med denne Tilstaaelse siger Grundtvig, at det igrunden var den samme Aand, der fik Mund og Mæle hos Frederik Sneedorff som hos ham selv, om end Oplysningen over Menneskelivet hos Frederik Sneedorff endnu kun var som Solens i det tidligste Daggry.

Selv om Grundtvig var den eneste, der skyldte Fr. Sneedorff sin levende danske Tale om Fædrenes Bedrifter, vilde dette være nok til at skænke Sneedorff en uvisnelig Mindekrans i Danmarkshistorien.

Men der var adskillige Flere, som fik godt af hine mundtlige historiske Foredrag.

Det var ikke blot sin historiske Mund, men ogsaa sin historiske Pen, Grundtvig følte sig i Taknemlighedsgæld til Sneedorff for.

20 Aar før Grundtvig fik Munden paa Gang til at holde historiske Foredrag for sine Landsmænd, havde han med Pennen fordansket Saksens Danmarks Krønike (1818), og dermed paa ny aabnet baade for Store og Smaa Kilden til at øse den bedste Oplysning af om Fædrelandets Fortidsdage.

I Fortalen til denne sin første Udgave af Sakse¹⁵² skriver Grundtvig, at han dog maa nævne „to Dannemænd, hvem den Ære tilkommer at have i de for Fædrelandets Krønike ulykkelige Dage dog hos en Del vedligeholdt eller vakt nogen Kærlighed til den og Opmærksomhed paa de gamle herlige Sagn. Det var Suhm og hans Yndling Frederik Sneedorff“.

Om denne Sidste skriver han dernæst: „Paa en Tid, da man stod Fare for over for det nærværende Øjeblik med alle dets glimrende Luftkasteller aldeles at glemme de gamle Dage, indtoges Sneedorff af deres favre Skikkelse og stræbte som Lærer ved Højskolen igen at indtage de yngre Boglærde for samme. Hans Liv var som et Stjærneskud. Hans Ord var kun halvt og fik snart aflydt, men fandt dog en Genlyd i mangan Ungersvends Hjærte, som aldrig ganske

hendøde. Fra alle Sider tør jeg sige, at denne Bog, som her udgaar, var ej udkommet, dersom ikke Sneedorffs Forelæsninger over Fædrelandets Historie paa Tunge og paa Tryk havde ligesom banet den Vej. Og uagtet de ingenlunde kunne træde i dens Sted fortjene de ikke desmindre hæderlig og venlig at nævnes i dens Fortale“.

Der er sikkert ingen blandt Tilhørerne af Fr. Sneedorffs historiske Forelæsninger, der havde saa blivende et Indtryk af dem som Henrik Steffens. Han laa paa den Tid som Student i København og var godt 17 Aar gammel, da han 1790 hørte Frederik Sneedorffs sidste Forelæsning.¹⁵³

Steffens fortæller selv herom:

„Sneedorff, en ung Mand, foredrog den danske Historie. Han var en smuk, mild, beskeden ung Mand. Ikke let har en Lærer saa hurtigt vundet min Hengivenhed. Den danske Historie havde især beskæftiget mig som Dreng i Roskilde. Jeg havde læst det udførlige, skønt yderst tørre Skrift af Christiani og Gebhardi; men det blev oplivet af Omgivelsen. Nu erholdt denne Tilbøjelighed ganske sin forrige Magt.

Ved Fr. Sneedorff lærte jeg først at kende Kilderne til den danske og norske Historie, Snorre Sturlesen, Sakso Grammaticus, Hvitfeld saa vel

som ogsaa de nyere Historiegranskere Schönning, Gram, Langebek o. s. v.

Hans Foredrag havde noget særdeles levende og behageligt. Endskønt en ganske anden Retning af mine Studeringer ofte stillede. Beskæftigelsen med Fædrelandets Historie i Baggrunden, havde jeg dog ham at takke for, at jeg bestandig beholdt en levende Interesse for dette Studium, at jeg, endskønt ogsaa efter mangen Afbrydelse, gentagne Gange fornyede det, at det endnu i min Alderdom er mig en behagelig Vederkvægelse. Jeg fik Sneedorff uendelig kær“.

Af denne Udtalelse indlyser det, at Fr. Sneedorff fik en vækkende Indflydelse paa den Henrik Steffens, som selv i det nittende Hundredaars Begyndelse ved sin vækkende Lynilds Tale skulde faa saa overordenlig en Betydning for Nordens Folk. Der er altsaa ogsaa her en levende Forbindelse mellem den gamle og den ny Tid. Frederik Sneedorffs Navn er knyttet uforglemmeligt hertil.

Vi ejer endnu enkelte Vidnesbyrd fra Ørenvidner om Betydningen af hine historiske Forelæsninger. Selv om de ikke besidder den personlige Vægt som Henrik Steffens' og Grundtvigs, kan de dog tjene til at gøre den almindelige Oplysning om hint mærkelige Vendepunkt fyldigere.

Jens Kragh Høst, senere en af Skandina-

vismens første Forkæmpere, havde seksten Aar gammel hørt Forelæsninger af Tode, Pram, Storm o. s. v. paa den Ungdomsskole, Efterslægtsselskabet i København 1786 havde begyndt sin fri Virksomhed med. .

Vinteren derpaa 1787--88 hørte han Fr. Sneedorffs Forelæsninger. Han siger om disse, at de var højst behagelige og at de vakte hans Lyst til Historien og Kærlighed til Læreren. Om Sneedorffs Personlighed siger Høst: „ingen Mand nærmede sig som han mit Ideal af Elskværdighed. Ingen ønskede jeg som ham at ligne“. J. K. Høst var i de tre lærde Sprog til Artium bleven undervist af en theologisk Kandidat Kattrup. Men da denne ikke havde Ret til at dimittere til Universitetet, fik Høst Fr. Sneedorff til at dimittere sig. Denne begyndte sit Testimonium for Høst med de Ord: *fortes creantur fortibus*.¹⁵⁴

En anden ung Mand, hvem Fr. Sneedorff ogsaa dimitterede, var Jens Peter Tønder. Han blev senere en Særling og myrdedes 1. Aug 1836 af Worm. Han var født 19. Febr. 1773 og var Søn af Admiral Tønder og Svoger til Hans Christian Sneedorff. J. P. Tønder kom i Huset hos Fr. Sneedorff og tog ved dennes Hjælp sine Eksamina med bedste Karakter. Ved daglig Omgang „søgte Fr. Sneedorff at opmuntre ham til at studere med Skønsomhed, Smag og Kritik.¹⁵⁵

Jakob Peter Mynster var bleven Student, inden han fyldte sit femtende Aar. Til sin anden Eksamen hørte han Sneedorff og fandt hans historiske Forelæsninger meget tiltrækkende. Men hvor gerne han end hørte dem, passerede det dog engang, at han paa Eksaminatoriet havde „puffet“ med det Halve og just kom op i dette. Han undsaa sig da og blev nu borte.¹⁵⁵

En lille Oplysning om Sneedorffs historiske Forelæsninger finder vi hos Digteren Pram i et Brev til Anders Lidbeck, senere Professor i Æstetik ved Universitetet i Lund. Brevet er dateret København 16de August 1791 og omtaler først flere bekendte Lærere ved Københavns Universitet, deriblandt Nørregaard og Schlegel. Derpaa skriver Pram: „Sneedorff, en ganske ung Mand, foredrager Historie og Statistik saaledes, at hans Høresal aldrig kan rumme den Mængde af alle Stænder og Aldre, der strømme til ham“.¹⁵⁶

Der er ingen Tvivl om, at Fr. Sneedorffs gamle Venner O. Worm, R. Nyerup og A. Birch var at træffe i den tæt fyldte Tilhørsal paa Universitetet. Ogsaa P. F. Suhm maa have været i deres Kres.

Suhm skriver i sit Mindeord, at da Fr. Sneedorff blandt andet havde et lyst, fatteligt og ordentligt Foredrag samt pyntelig Stil, lutter Ting,

han maatte takke de Gamles Læsning for, saa fik han talrige og opmærksomme Tilhørere.¹⁵⁷

Det er sikkert ikke mindst Suhm, som Sneedorff tænker paa blandt sine Tilhørere som en af dem, han i et af sine sidste Foredrag nævner, der har opfordret ham til netop at læse over de sidste tre Hundredaars Historie.¹⁵⁸

I Sammenhæng hermed udtaler han sig saaledes, at vi faa at fornemme, det var et dannet, ja tildels lærd Publikum, som han fra første Færd havde samlet om sin Talerstol.

Han udbryder: „Og dog, mine Herrer, betræder jeg dette Sted med langt mere Frygt, end sædvanlig. Her er Mænd nærværende, som kender Verden af Erfaring. Historien er et Skilderi af Verden. At male saaledes, at disse Mænd sige det ligner, hvor vanskeligt! Og overhovedet for et Selskab, hvor der findes Mænd, som jeg aldrig kunde tage i Betænkning med opmærksom Taushed at anhøre, naar de tale, i et saadant Selskab at tale, naar de tie, er en Omstændighed, som rører langt mere min Undseelse, end min Forfængelighed. Men De har befalet mig, og jeg adlyder Deres Befaling“.

Frederik Sneedorff havde lige fyldt de 27, da han begyndte sin første historiske Forelæsning. Det var i Egenskab af privat Docent, han i Vinterhalvaaret 1787—88 holdt denne Forelæsning

over de tre sidste Hundredaars Historie. Den staar ikke bebudet i Universitetets Lektions-Katalog.

Men Andreas Birch skriver: „Det er maaske det eneste Eksempel i Universitetets Aarbøger, at en privat Docent uden at staa i Forbindelse med Universitetet havde et Antal af 136 Tilhørere ved sine Forelæsninger.* Antallet havde været større, dersom Høresalen havde kunnet rumme flere“. ¹⁵⁹

Samme Aar, som Fr. Sneedorff begyndte sit historiske Triumftog, havde han ladet trykke: „En kort Udsigt over de vigtigste europæiske Staters Forfatning imod Slutningen af det femtende Aarhundrede“. Han vilde have den brugt „som en Indledning“ til den Forelæsning, han nu i Efteraaret 1787 begyndte.

Af Titelbladet til denne Bog ser vi, at Sneedorff i Mellemtiden var bleven Medlem af „det kongelige historiske Societet i Göttingen“.

Piecen, som findes aftrykt i den samlede Udgave af Frederik Sneedorffs Skrifter ¹⁶⁰, har i sin originale Skikkelse en Tilegnelse i „dybeste Ærefrygt“ til hans kongelige Højhed Arveprinsen. Sneedorff takker denne for hans store Naade og skriver: „at jeg ikke alene kunde fortsætte mine Studeringer her; men og paa fremmede Steder, det skylder jeg Dem, naadigste Prins, og at jeg ikke endnu har vidst, hvad Mangel var, det

skylder jeg Dem. Tillad, naadigste Prins, at jeg vover at overlade en Del af min tilkommende Skæbne i Deres Hænder“.

Vi faar gennem disse Ord at høre om, hvorledes Arveprinsens Kærlighed til sin afdøde Lærer Jens Schelderup Sneedorff var gaaet over til dennes Søn.

Ogsaa er der Rimelighed for, at det tildels skyldtes Arveprinsens Indflydelse, at Frederik Sneedorff Aaret efter udmærkedes, idet han blev kongelig udnævnt til ekstraordinær Professor i Historien ved Københavns Universitet.

At en otte og tyveaarig Mand, der vel var filologisk Magister, men ellers nyligt havde valgt sit Fag i Historien, som han fortalte flydende paa det danske Modersmaal, nu fik fast Plads ved Universitetet, hvor Latinen ellers førte det stærke Regimente, det er en saa mærkelig Begivenhed, at vi ikke saa meget maa søge den begrundet i en enkelt højstillet Mands Indflydelse, som i den Luftning af Bifald og aandelig Begejstring, Frederik Sneedorffs egen Tale havde vakt hos en stor Del af Hovedstadens lærde Kres. I saa Henseende kommer Fr. Sneedorffs historiske Forelæsninger ogsaa til at bidrage deres Del til, at der banes Vej for de kommende Dages Danskhed.

I et Brev, dateret den 28. Juni 1788, som R. Nyerup sendte O. Worm, der da var kommet

til Horsens lærde Skole, omtaler han Øjeblikkets Professoremner: „Gamborgs, Sneedorffs, Münters etc. Ansøgninger om Professorater ere allerede i Kancelliet. Hvad Birch vil fange an, ved jeg ikke. Efter Sigende venter han nu rebus sic stantibus ikke at kunne naa det theologiske Professorat, vil derfor heller ikke konkurrere med Münter derom. Rahbek kan ingen Professorat faa. Magistergraden vil han nu ikke tage. Desuagtet venter han dog at blive ansat paa en Slags Maade som Lærer i de skønne Videnskaber, da han staar sig godt hos Augustenborg“.¹⁶¹

Hertugen af Augustenborg var i Sommeren 1788 bleven Universitetets Patron. Kort efter udkom der en ny Fundats for Universitetet, hvori en af de vigtigste Bestemmelser var Ansættelsen af professores extraordinarii. Da Universitetet intet Fond havde, hvoraf det kunde lønne et større Antal Lærere end det fra gammel Tid af bestemte, skulde de ny lønnes af „Kongens Kasse“.¹⁶²

I Kancelliets Skrivelse af 6te September 1788¹⁶³, fik Universitetets Konsistorium Underretning om, at hans Majestæt havde beskikket Magister Sneedorff til professor extraordinarius i Historien. Sneedorff fik i Løn 800 Kroner.¹⁶⁴

Medens Sneedorffs Udnævnelse aabenbart blev hilset med Glæde og under store Forventninger

af mange Gamle og Unge, var der dog en lille Kres af yngre Mænd, som saa misfornøjet derpaa. Det var den æstetiske Kres, hvis Formand K. L. Rahbek mer og mer var bleven.

Sagen var den, at man i denne Kres var gnavne over, at Jørgen Kjerulf, som hørte Kliken til, ikke havde faaet Lejlighed til at konkurrere om den historiske Professorplads. Og Kjerulf var dog tre Aar ældre end Sneedorff.

Pudsigt er det at lægge Mærke til, hvor overfladisk Rahbek og hans Venner dømte i denne Sag. Han skriver: „Jeg og Flere havde imod, at Fr. Sneedorff uden Konkurs i et Fag, der ikke egentlig var hans, var bleven Kjerulf foretrukket“. ¹⁶⁵

Og dog havde Fr. Sneedorff kort iforvejen saa grundigt som nogen godtgjort, at Historien var det Fag, han var født og baaren til, saa der skulde en ikke ringe aandelig Blindhed til at overse dette.

Det er utvivlsomt til den samme Sag, Rahbek antyder, naar han paa den Tid skriver til „en Ven, der har vendt Danmark Ryggen“:

„Du ved, at Glæden med stærke Skridt drager sig bort fra vor Vennekres, at erholdte og nægtede Professorater forstemmer nogle af dens bedste Lemmer“. ¹⁶⁶

Da Frederik Sneedorff var bleven fast ansat ved Universitetet, steg hans Flid i samme For-

hold, som han følte, at hans Pligter nu var blevne flere. Han ofrede hele sin Tid til Studeringerne.¹⁶⁷

Universitetets Lektionskatalog fra de Aar vidner om, hvor ivrigt den unge Læremester tog fat. Fra hans Ansættelse som Professor har den en fuldstændig Anmeldelse af alle de Forelæsninger, som han holdt. Det er snurrit nok at se hans danske Forelæsninger anmeldte paa Latin i catalogus lectionum in universitate regia Hafniensi.¹⁶⁸

Vi vil her i Rækkefølge og i dansk Oversættelse meddele ovennævnte Katalogs Optegnelse af Fr. Sneedorffs forskellige Forelæsninger.

„Det københavnske Universitets Lektionskatalog for Vinterhalvaaret fra 1ste November 1788.

Side 8: Frederik Sneedorff, ekstraordinær Professor i Historien, vil offentlig de første fem Ugedage fra Kl. 10—11 skildre de evropæiske Staters nuværende geografiske og statistiske Forhold. Privat i tre Dage fra Kl. 5—6 de tre sidste Hundredaars vigtigste Statsrevolutioner, og til samme Klokkeslet vil han de øvrige Dage gøre sig Umage for at fortælle den romerske Historie.“

„Det københavnske . . . for Sommerhalvaaret fra 1ste Maj 1789.

Side 8: M. Frederik Sneedorff, ekstraordinær Professor i Historien, vil offentlig de fire første Ugedage fra Kl. 8—9 fortsætte Omridset af de

europæiske Staters nuværende Forfatning. Privat vil han forsøge paa Fredag og Lørdag Kl. 8—9 at give Oplysning om Fædrelandets Statistik. Privat vil han i Timer bejlige for Tilhørerne fortælle det østlige(!) Evropas Historie fra Karl den Store til vore Dage.“

„Det københavnske for Vinterhalv-aaret fra 1ste November 1789.

Side 7. M. Frederik Sneedorff, ekstraordinær Professor i Historien, vil i Timer bejlige for Tilhørerne meddele en historisk statistisk Indledning til Frankrigs nuværende Forfatning. Privat vil han fra Kl. 9—10 forsøge paa at give Oplysning om de nordlige Stater, Danmark, Sverrig og Rusland. Fra Kl. 5—6 vil han fortælle de sidste tre Hundredaars vigtigste Revolutioner.“

„Det københavnske for Sommerhalv-aaret fra 1ste Maj 1790.

Side 8. M. Frederik Sneedorff, ekstraordinær Professor i Historien, er fritaget for at holde Forelæsninger.“

„Det københavnske for Vinterhalv-aaret fra 1ste November 1790.

Side 7. M. Frederik Sneedorff, ekstraordinær Professor i Historien, vil offenklig foredrage Frankrigs Historie. Privat vil han fra Kl. 9—10 give statistiske Oplysninger om de fleste europæiske Stater, særligt Fædrelandets. Fra Kl. 5—6 eller

paa en anden for Tilhørerne mere bekvem Tid vil han fortælle Fædrelandets borgerlige og litterære Historie fra de første Tider til Frederik den 5tes Død, idet Kilderne stilles for Øje; ikke heller vil han undlade at være dem til Hjælp, som ønsker Forklaring over de tre sidste Hundredaars Omskiftelser (vicissitudines).

Af denne fuldstændige Fortegnelse over Fr. Sneedorffs historiske Forelæsninger vil det tilstrækkeligt indlyse, at han som Professor ikke laa paa den lade Side.

Andreas Birch oplyser os videre om, at „ved Øvelse og Erfaring vandt hans Foredrag i Tydelighed, Bestemthed og Behagelighed. Ved disse Egenskaber ligesom og ved hans blide Væsen erhvervede han sig de Studerendes Tillid og Agtelse i saadan Grad, at faa af Universitetets Lærere have været mere elskede og ere blevne mere savnede end han“.¹⁶⁹

Den store Lykke og det usædvanlige Bifald, som saaledes mødte den unge Professor, var imidlertid langt fra at fange ham i Forfængelighedens Snare. Tvertimod bad han adskillige af sine Venner, hvis Dom han agtede, og om hvilke han kunde være overbevist, at de ærlig vilde sige ham deres Tanker, om stundom at være tilstede for at gøre ham opmærksom paa de Fejl, hvilke han ikke selv kendte. Han benyttede sig da

troligen af enhver Paamindelse og modtog den med Taknemlighed.

Skøndt han fyldestgjorde sine Tilhørere, var det sjældent, at han fyldestgjorde sig selv. Ofte forsikrede han Vennen A. Birch, at han undertiden forlod Talerstolen med den Tanke, at han næste Dag vilde finde Høresalen tom, fordi han forudsatte, at hans Tilhørere den Dag havde været ligesaa utilfredse med hans Forelæsning, som han selv havde været.¹⁷⁰

I sine Selvbetragtninger, „mine Fejl“, skriver han: „Den Frygt, jeg i Begyndelsen havde under mine Forelæsninger, har jeg nu tabt“.¹⁷¹

Gennem de flere Rækker af Forelæsninger, han i de fire Aar holdt, blev hans Høresal snart kendt under Navnet Sneedorffs Avditorium. Selv Trappen, der førte op dertil, og hvor Trængslen vel ikke var mindst om Eftermiddagen, fik Navn af Sneedorffs Trappe.

Knud Lyne Rahbek, som endelig havde bekvemmet sig til at tage Magistergraden og som fandt en formaaende Velynder i den ny Universitets Patron, Hertugen af Augustenborg, fik af denne Tilladelse til at holde æstetiske Forelæsninger.

Rahbek begyndte disse 1788 i Frederik Sneedorffs rummelige Avditorium, som denne „med godmodig Overseelse“ af Alt, hvad Rahbek og

hans Venner havde haft imod ham, overlod ham til Afbenyttelse.¹⁷²

Det var de første æstetiske Forelæsninger, som blev holdt i Danmark.¹⁷³

De samlede næsten lige saa talrig en Tilhørerkres som Snedorffs historiske Forelæsninger. Og det uagtet de i deres antropologiske og især psykologiske Iagttagelser, som udgjorde deres væsentlige Indhold, var temmelig ferske og overfladiske.

En af de mærkeligste Frugter, disse Rahbeks æstetiske Forelæsninger bar, var den, at nogle af hans Tilhørere oprettede et Privatteater hos Lundby i Nyhavn. Her samledes blandt andre Heger, Laub og Mynster, hvilken sidste dengang var purung Student, lille af Vækst, spæd af Stemme og spillede derfor især „Fruentimmer-Roller“, hvori han dog gjorde nogen Lykke især som Else i „de latterlige Følsomme“.¹⁷⁴

Paa den Tid Rahbek begyndte sine Forelæsninger, var hans Pengeforhold saa slette, -at han maatte gaa til Universitetet fra Bakkehuset paa tyndsaalede og tyndslide Dansesko og med sorte Silkestrømper, saa han „just ikke altid havde Alt paa det Tørre“.¹⁷⁵ Men allerværst var det imidlertid, at et Par saakaldte Rykkere, der ikke gad gaa forgæves den lange Vej ud til Bakkehuset, fandt paa at passe Rahbek op paa „Snee-

dorffs Trappe“, naar han havde endt sin Forelæsning. Uagtet det var „gammel Skik og Brug“ at lade Tilhørerne gaa først og selv komme bag efter, maatte Rahbek dog, for ikke at falde i Rykkernes Hænder, putte sig ind i Klyngen, i Almindelighed med Rein eller Zetlitz under Armen og saadan se at slippe igennem uden Anholdelse.

Da de fleste af Fr. Sneedorffs historiske Forelæsninger findes trykte, ere vi istand til at gøre Rede for deres Indhold.

De findes optagne i den samlede Udgave af hans Skrifter i seks Bind (1794—98), som efter hans Død blev udgivne af daværende Professor Andreas Birch, dennes Broder Sekretær Christian Birch og Rasmus Nyerup.¹⁷⁶

Vi har saaledes trykt Forelæsningerne over de vigtigste Statsrevolutioner i de tre sidste Hundredeaar, hvormed han begyndte 1787 og som han gentog 1788 og 1789. — Dernæst har vi Forelæsningen over evropæiske Staters geografiske og statistiske Forhold, særligt Fædrelandets Statistik, som han hvert Halvaar læste over. Endelig er hans sidste Forelæsning fra Vinterhalvaaret 1790 trykt som Fædrelandets Historie.

Af disse Forelæsninger er den første, som ogsaa bliver den navnkundigste, fordi den er Banebryderen, pynteligst udarbejdet fra Sneedorffs egen Haand.

Hans Fædrelandshistorie derimod er kun „Samlinger til en Forelæsning, og derfor ikke noget fuldendt Værk“. ¹⁷⁷

I det Hele taget maa vi sikkert ikke vurdere Frederik Sneedorffs historiske Foredrag udelukkende efter de trykte. Disse maa væsenlig betragtes som Optegnelser, han har gjort til eget Brug. Havde han selv skullet leve og udgive dem i Trykken, var de nok i meget blevet anderledes og bedre. Og dog ere de i den Skikkelse, hvori de nu foreligge, saaledes, at de endnu gennemgaaende kan læses med Fornøjelse.

Vi skal ikke her komme nærmere ind paa en Vurdering af, hvorvidt Sneedorffs historiske Arbejder er Kildestudier eller ikke, hvor megen Nøjagtighed og Grundighed og overhovedet videnskabelig Betydning der kan tillægges dem.

Det er en Selvfølge, at der er Mangler og Fejl i saa Henseende ved hans Arbejde, ogsaa af de Fejl, som først senere Tiders videnskabelige Granskning har kunnet raade Bod paa.

J. K. Høst, hans tro Discipel, siger, at han kun undertiden savner Korrekthed. ¹⁷⁸ Og Suhm, hans faderlige Ven, ytrer, at den unge Sneedorff naturligvis kunde have bleven en endnu grundigere, tydeligere og mere erfaren Lærer. ¹⁷⁹

Ved Siden heraf vil vi gøre opmærksom paa

den folkelige Side, hvorfra vi ogsaa maa betragte Sneedorffs historiske Forelæsninger.

Abraham Kall, som først havde været Frederik Sneedorffs Historielærer, og som senere blev hans Kollega, kaldte Sneedorffs Fædrelandshistorie for en Roman.

Uagtet Kall hermed har villet sige noget Nedsættende, har han paa en Maade dog ganske rigtigt truffet den Hovedsynsvinkel, under hvilken vi maa betragte hine Forelæsninger.

For Fr. Sneedorff var det ikke om at gøre at meddele en Bunke tørre historiske Data. Derimod var det hans Ønske at give en tiltalende og fængslende Fortælling af de vigtigste Begivenheder, som Historien har at melde om. Det var ikke en usammenhængende Gengivelse af disse. Grund og Følge, Aarsag og Virkning vare med Flid stillede i levende Forbindelse med hinanden. Og Fremstillingen var saaledes, at den Lærdeste som den Lægeste maatte kunne have Fornøjelse af at følge Udviklingen.

Frederik Sneedorffs Historieskrivning hører ind under den saakaldte pragmatiske, den, der i Danmarks Nyaarstid har sit Forbillede i Ludvig Holberg. Hvad Sneedorffs Fædrelandshistorie angaar, da rækker den i saa Henseende Holbergs Haanden og hører til de folkeligste, vi ejer; medens vi samtidigt maa tilstaa, at vi venter

endnu paa en Fædrelandshistorie, der langt overgaar hine to ogsaa i folkelig Stil.

Herpaa har allerede den højt begavede, men desto værre som Historiker saa lidt virksomme Professor Laurits Engelstoft peget (1802*). Han skriver: „Englænderne ere blandt de nyere Folk det eneste, som har en klassisk Nationalhistorie. Og den gode Følge deraf er umiskendelig. Enhver Englænder af nogen Kultur kan, uden at høre paa nogen Maade til de Lærdes Korporation, Hume, Goldsmith og Robertson udenad. Hos os have vel de fortjenstfulde Mænd Holbergs og Sneedorffs populære Værker udbredt lidt mere almen Bekendtskab med Fædrelandets Historie. Men dels er Smagen for denne Læsning endnu kun lidt opvakt, dels mangler vi med alt dette en ret klassisk populær Fædrelandshistorie.¹⁸¹

I samme Afhandling priser L. Engelstoft Modersmaalet og siger: „i dette sang Eyvind og Storm, i dette malede Snorre og Sneedorff.¹⁸²

Fr. Sneedorffs historiske Forelæsninger blev benyttet til Hjælp ved Historieundervisningen i flere Skoler. Vi kunne nævne Christianis Institut¹⁸³

*) I en lille Afhandling: „Om den Indflydelse, Opdragelsen, især den offentlige, kan have paa at indplante Kærlighed til Fædrelandet“.

og lignend til vore Dage Viborg lærde Skole. Og Fr. Sneedorffs Skrifter blev vistnok givet som Flidsbelønning i andre Skoler end Borgerdydsskolen paa Kristianshavn, hvor bl. a. Frederik Hammerich glædede sig ved at modtage et Eksemplar af disse.¹⁸⁴

Som en Mundsmag af den livligt udmalende Maade, hvorpaa Fr. Sneedorff behandlede Historien, vil vi her meddele enkelte Brudstykker af hans historiske Forelæsninger.

I den første af disse kommer han til at behandle Trediveaarskrigen. Han skildrer heri Gustav Adolfs sidste Dage paa følgende Maade:

„Da vi snart nærme os denne store Konges sidste ulykkelige Øjeblik, saa vil det være Umagen værd at give Agt paa det aller Mindste, som angaar og karakteriserer ham. (Det maa undskyldes mig, om jeg skulde forekomme nogen at male denne Konges sidste Levedage med en upassende Varme.) Derfor vil jeg ikke fortie følgende Træk.

Kongen havde faaet at vide, at hans detacherede Tropper, besynderligt de tyske, paa visse Steder ikke gav de kejserlige noget efter i Grusomhed. Han kaldte Obersten for det tyske Regiment tilligemed de Subalterne for sig, hvor han med sin sædvanlige Veltalenhed foreholdt

dem deres Pligter. Khevenhyller forsikrer, at mange blev saa rørte derover, at de fældte Taarer; og straks efter fortalte man ham, at en Korporal havde røvet nogle Okser fra Bønderne der i Egnen. Kongen blev saa forbitret herover, at han sprang af sin Hest og greb ham ved Haarene, sigende: Min Søn, hvorfor har Du stjaalet; Du skal straffes. Det er bedre, Du straffes, end at Du drager Himmelens Hævn over mig.

To Ritmestre af Kavalleriet blev kasserede. Imidlertid var de forskellige Armeer, paa General Baudisins nær, stødte til Kongens, saa han stod nu i Spidsen for en Armee paa 50000 Mand og var nu stærkere end Wallenstein, som havde ved Forskansning paa Bjærgene næsten gjort sin Leir utilgængelig.

Gustav søgte at nøde ham til en Hovedbataille, men Wallenstein, som saa, al Ting var tabt, om denne var tabt, vilde ikke gaa ud af sine Forskansninger. Herpaa besluttede Gustav at angribe Wallenstein, en Beslutning, som af alle Generaler blev anset som den mest desperate, og som de forgæves søgte at raade ham fra.

200 Kanoner spillede fra begge Sider med en Heftighed, saa at de ældste Generaler sagde, at de ikke havde set eller hørt Lige. I otte Timer varede Angrebet, som var forbundet med tusinde Vanskeligheder formedelst de stejle Bjærg.

De Kejserlige bleve vel drevne tilbage bag deres Forskansninger, men her mødte saa forfærdelig en Ild, at Kongen saa, at det var umuligt at trænge ind i deres Forskansninger og trak sig tilbage efter et Tab af 2000 Mand; og henimod 60 Officerer havde han saarede.

Da Kongen hverken kunde bevæge Wallenstein til Bataille eller til at rykke op, lagde han en anselig Forstærkning ind i Nürnberg under Oxenstjernas Kommando, rykkede op med sin Armee og gik mod Ingolstad for at belejre den. Wallenstein rykkede straks efter op og gik ind i Saksen.

Død og Ild og Lænker fulgte ham, hvor han gik. Fra Kurfyrsten fik Gustav Adolf nu Breve paa Breve. Han maatte komme og redde hans ulykkelige Land. Gustav Adolf rykkede op med 20000 Mand og forcerede sin Marsch igennem Thüringerwald Dag og Nat, kom endelig ind i Saksen ved Enden af September 1632.

Der hørte en Gustav Adolf til at føre en Armee af 20000 Mand igennem et Land, som var i Bund og Grund ødelagt, saaledes at hans Armee dog ikke skulde lide Mangel paa Proviant.

Wallenstein var paa Vejen til Dresden, hvorfra han sendte Pappenheim med 12000 Mand til Westphalen, for at sætte sig imod General Baudisin og afskære ham.

Gustav Adolf havde ikke saa snart hørt om Pappenheims Afrejse, førend han besluttede at angribe Wallenstein. De mødte hinanden ved Lützen. Her forefaldt en Bataille, som er en af de aller mærkværdigste i Historien, og Intet bør forties, som kan oplyse den.

Kongen kom om Aftenen den 5. November til Lützen med 20000 Mand og satte straks sin Armee „en ordre de bataille“ ligeoverfor Wallenstein, hvis Armee stod i Slagorden, og bestod, før Pappenheim i en Hast kom tilbage, og stødte til ham, af 30000 Mand.

Kongens venstre Fløj stødte til Lützen, den højre til en Bæk, Infanteriet i Midten og Kavalleriet paa begge Fløjene. Kongen kommanderede den højre Fløj, den fortræffelige Hertug Bernhard af Saksen Weimar den venstre Fløj, og General Brahe Centrum.

Ligeoverfor Kongen i den fjendtlige Armee kommanderede General Holk den venstre Fløj, ligeoverfor Hertug Bernhard General Coldredo, og i Centrum Wallenstein ligeoverfor General Brahe.

Imellem begge Armeer løb Landevejen, som var afgrøftet med temmelig brede Grøfter. Kongen vilde straks have begyndt Bataillen, førend Pappenheim, som ikke var kommet længere end til Halle, tre Mil fra Lützen, kunde komme tilbage.

Men Nattens Mørke forhindrede, at intet videre end nogle smaa Skærmydsler kunde foretages.

Gustav fordrev hele Natten i sin Vogn og talte med sine Generaler.

Morgenen kom. Det var en stærk Taage, som varede til Klokken elleve; men nu begyndte Solen at skinne og at oplyse begge disse mærkværdige Armeer, hvis Generaler stode lig Pompejus og Cæsar, da de paa de farsaliske Marker skulde afgøre, hvo der skulde være Roms og Verdens Behersker. Endnu en Sejer, raabte Gustav Adolf, og alting er vundet.

Gustav Adolf fór omkring snart her, snart der, og raabte til sine Folk med sin utrolige Vivacitet: Jesus, Jesus, hjælp mig i Dag at stride for dit hellige Navns Ære.

Hvert Ord fra denne Konges Mund elektriserede Alt, hvad der var omkring ham. Det svenske Infanteri gjorde Underværker, satte over Grøfterne og erobrede en Del af det fjendtlige Artilleri, som var sat for at bedække Grøfterne.

Wallenstein fór ind med sin Armee for at hævne dette og anrettede et skrækeligt Blodbad. Gustav, som saa, hvor vanskeligt det var for Rytteriet at komme over Gravene for at understøtte Infanteriet, raabte til Regimentet Stenbock, at det skulde følge ham, gav sin Hest af Sporen, satte over Graven uden at mærke, at der var

ikke Flere bag ham end to Rideknægte og Hertugen af Saksen Lauenburg.

I dette Øjeblik fik Kongen et Skud i Armen, som næsten ganske knuste den. Kavalleriet kom. Man raabte: Kongen er saaret. Det er intet, mine Børn, raabte Gustav med munter Mine, følg mig og skyd. I samme Øjeblik sagde han til Hertugen af Saksen Lauenburg: Min Fætter, jeg lider nu usigelig Smerte, søg at bringe mig herfra. Et Par Minutter derefter kom en Kugle og traf ham imellem Skuldrene. Han styrtede af Hesten med de Ord: Min Gud, min Gud. Hans Ben blev hængende i den ene Stigbøjle, og Hesten slæbte ham afsted.

Man fortæller, at nogle kejserlige Soldater saa ham, løb hen og spurgte ham, hvem han var, hvorpaa han i det sidste Øjeblik svarede: jeg er Konge i Sverrig, jeg har besejlet Tysklands Frihed og Religion med mit Blod. Ak, min Gemalinde, min Gemalinde.

Bataillen blev nu yderst blodig paa denne Side. En svensk Oberst drev de Kejserslige tilbage og fik Gustavs Legeme, som var forknust af de fjendtlige Heste og var vanskelig at kende blandt de øvrige Døde. Intet viser mere, hvor elsket denne Konge var af Armeen, end den Virkning, hans Død havde paa dem.

Efter Kongens Død modtog Hertug Bernhard

af Saksen Weimar denne Gustavs kæreste Feldt-herre Kommandoen. Han opmuntrede Armeen til at hævne Gustav Adolfs Død. De styrtede ind som Furier; Wallensteins Tropper flyede, og Sejren var fuldkommen deres, da Pappenheim kom med sin Armee.

Pappenheim var anset af de kejserlige Soldater som uovervindelig. Hans Ankomst gav dem nyt Mod; de samlede sig; og nu begyndte en ny Bataille, hvori Pappenheim gjorde alt, hvad der var ham muligt, saa Sejren vaklede. Men han fik et dødeligt Saar og maatte bringes til Leipzig, hvor han døde Dagen efter.

Ligesom de Svenske blev rasende af Sorg over deres Konges Død, saa tabte de Kejserslige aldeles Modet ved Pappenheims Fald: et Bevis paa, at Gustav var elsket af Sine og Pappenheim blot frygtet og anset for uovervindelig af Sine. Han havde ved sin Død henvend hundrede Skrammer paa sit Legeme.

Nu hørte man hele Armeen raabe: Pappenheim er død, alting er tabt, og nu drev de Svenske anden Gang de Kejserslige tilbage. Brahe faldt og blev berøvet den Glæde at se denne mærkværdige Bataille vundet af de Svenske, hvortil hans Infanteri, som man ansaa for uovervindeligt, havde bidraget saa meget

Den svenske Armee fordrev hele Natten med

de sørgeligste Forestillinger om deres Tab og deres Sejr. De havde vundet en af de betydeligste og mest ærefulde Batailler; men de havde tabt den største, den mest elskede Konge i sin blomstrende Manddom, en Konge, som var sine Undersaatters Lyst, en Skræk for sine Fjender og hele Evropas Beundrer

Gustav Adolf var 37 Aar gammel, da han faldt paa den Bane, hvor han havde tilbragt den største Del af sit Liv

Han var Konge i Ordets fuldkomne Forstand; han baade regerede og forsvarede sit Folk. Thi Sverrig skylder for en stor Del Gustav Adolf sine bedste Indretninger. Han gav gode Love, beskyttede Handelen og skaffede sit Land baade Ære og Sikkerhed, og hans Regering var Sverrigs gyldne Alder.

Gustav Adolfs Levnedbeskrivelse maa til alle Tider være Kongernes Bibel. Af den vil de lære, at Vej til Ærens Tempel gaar og for Kongerne igennem Dydens Tempel; af den vil de lære, at dyb Agtelse for den Gloria, som omstraaler Landets Religion, zirer baade Konger og Helte.“

Frederik Sneedorff var en Ven af borgerlig Frihed og lægger ikke Dølgemaal herpaa i sine Forelæsninger.

England er i saa Henseende hans lyse Forbillede. Da han i sin første Forelæsning om Stats-

revolutionerne er naaet til dem i England fra 1648—1715, begynder han saaledes:

„Men førend vi gaar over til den Del af den engelske Historie, saa maa det tillades mig, at jeg vover nogle faa almindelige Betragtninger over en Nation, som har saa meget Forskelligt fra andre.

Kan man anse den Stat for at være den frieste, hvor Enhver kun opofrer den Del af sine frieste Handlinger, som nødvendig fordres til det Heles Lyksalighed, og hvor de fleste Kræfter kan udvikle sig ved Siden af hinanden, saa er England i Henseende til sin Grundkonstitution det frieste Land i Evropa.“

Dette er da ogsaa Frederik Sneedorffs Mening, og han udvikler videre Grundene hertil:

„Enhver Englænder har den frieste Disposition over sin Person og sin Formue, baade mens han lever og efter sin Død. Skatterne i England ere store, men de ere almindelige; og ingen Stand har nogen Tid tænkt at vælte dem fra sig paa andre. Sagen er denne, enhver Englænder kan sige: jeg adlyder ingen Love uden dem, som jeg har givet mig selv, og jeg betaler ingen Skatter uden dem, som jeg har paalagt mig selv eller Parlamentet i mit Navn.

Over alle disse Rettigheder vaager Trykkefriheden; dette uskaterlige Klenodie i ethvert Land vaager der med brittisk Geist. Her er ingen

hemmelig Kriminaljustits, ingen Bastille, ingen Inquisition; her er Tanker, Ord, Pen og Presse fri, her er et helt Folk, som aander Kærlighed til deres Land og grunder deres Stolthed paa deres Frihed og deres Ejendom

I intet Land erkendes Menneskets naturlige Rettigheder og bedømmes Mennesket mere efter sin virkelige Værdi end i England. Dette beror for en stor Del paa deres Opdragelse. Det hedder her, jo nærmere Naturen, jo bedre. I deres offentlige Skoler opdrages og spise Adelige og Borgerlige sammen. De lære i Ungdommen, at alle Mennesker ere hinanden udvortes lige, og disse Principer følge med dem deres hele Liv igennem. Deres Shakspeare, Newton, Milton, Addison og Chatam hvile med prægtige Monumenter paa Nationens Bekostning ved Siden af deres Konger.“ —

Hvor Fr. Sneedorff i sin Forelæsning om Danmarks Statistik afhandler den danske Bondes Historie, yder han ogsaa sit fulde Bifald til det Arbejde, der alt i det smaa var begyndt for at skaffe Bonden Frihed. Ved denne Lejlighed anfører han et Ord af Montesquieu, der gaar ud paa: at Agerdyrkningens Forfatning beror ikke paa Jordens forskellige Frugtbarhed, men paa den mere eller mindre borgerlige Frihed, som Bonden nyder.“ ¹⁸⁷

I den samme Forelæsning over Fædrelandets Statistik udtaler Sneedorff sig uforbeholdent om Oplysningen i Danmark. Han siger:

„Til Begyndelsen af dette Aarhundrede var det, som om Videnskaberne, Skoler og Universitet vare blot for de Lærde. Alle Skrifter, nogle faa undtagne, kom ud paa Latin. Hele Almuen og Middelstanden, der ikke forstod fremmede Sprog, læste for det meste foruden nogle gudelige og asketiske Skrifter intet uden Holger Danskes Krønike, Doktor Faust og Finkeridderens Historie. Er almindelig Oplysning og almindelig Nytte Videnskabernes fornemste Hensigt, saa kunne de vist ikke opnaas paa denne Maade. Saaledes forblev det, indtil vor udødelige Holberg traadte frem i Begyndelsen af dette Aarhundrede. Han skrev i Landets Sprog.“¹⁸⁸

Endvidere siger Sneedorff: „Saa nødvendige som de gamle Sprog ere for Enhver, der vil have Navn af Lærd, saa meget som en grundig og smagfuld Kundskab i dem pryder Enhver, der dyrker Videnskaberne, lige saa vist er det og, at de gennem Aarhundreder ved et alt for uindskrænket Herredømme have hindret almindelig Oplysning, og at Kundskab i de gamle Sprog i og for sig selv udgør kun Lidet af, hvad der hører til den sande Lærde og Videnskabsmand. Tvertimod vi have haft Mænd, der have gjort

Epoke i deres Videnskab, og hvis Kundskab om de gamle Sprog har været meget indskrænket.“¹⁸⁹

I Forbindelse hermed vil vi stille Fr. Sneedorffs Udtalelser om den latinske Drengeskole. I Forelæsninger over Fædrelandets Statistik¹⁹⁰ lyder de saaledes:

„De Kundskaber, som bibringes i vore Skoler, hvor den første almindelige Grundvold skal lægges, bestaa i de gamle Sprog, Historie, Geografi og noget Theologi.

Fra 12 til 20 Aar gaar man almindelig i Skolerne for at lære disse Dele af Videnskaberne, og man stiger fra en Lektie eller Klasse i en anden. Og det højeste og sidste Maal af otte eller flere Aars Skolegang synes at være det, at komme igennem Eksamen og blive indskrevet som Student i Universitetets Matrikel.

Hvor mange af os have i vor Skolegang set længere ud end til dette Maal? Ungdommen, hvis Forstand ikke endnu kan indse Videnskabernes Nytte, bør drives ved andre Bevæggrunde end den modnere Alder. Den maa saa vidt muligt ledes til at føle det Behagelige, indtil den kan indse det Nyttige. Det synes derfor nødvendigt at gøre et andet Valg i Henseende til de Bøger, hvoraf de gamle Sprog læres

Man faar i Skolerne ingen Kundskab om de nyere Sprog. Man lærer ikke at skrive med Smag

i sit eget. Man lærer Geografi og har i de fleste Skoler ingen Kaart. De gamle Sprog er ansete som Hovedsagen. Foruden disse Hindringer er vist en af de vigtigste den, at i vore Skoler hver Lærer har sin Lektie eller Klasse. Er Læreren en Mand af nogenlunde Kundskaber og Talent, saa kan intet Arbejde være ubehageligere end Aar fra Aar at blive staaende ved de samme Skolebøger, som ere anordnede for hans Klasse, Aar fra Aar at forklare en Grammatik, en Kornelius, en Epiktet, og aldrig at se flere Frugter af sit Arbejde end at de netop have lært det, han er befalet at lære dem. De gaa saa op i en anden Klasse, hvor en anden Lærer bringer dem videre, maa bygge paa den Grundvold, han ikke selv har lagt, hvoraf atter opstaa andre Vanskeligheder og ny Hindringer.

Tvende af de bedste Skoler i Tyskland, i Gotha og i Göttingen skylder fornemmelig den Forandring, man har gjort heri, deres Opmuntring.¹⁹¹ Istedetfor at hver Lærer tilforn var bunden til en vis Klasse, saa har hver Lærer nu sin Videnskab, som han lærer igennem alle Klasser . . . Alting maa herved drives med mere Lyst. Der er mere Opmuntring for Lærerne, større Afveksling for Diciplene, og Videnskaberne faa overhovedet en sikrere Gang.“

I sin Forelæsning over Fædrelandets Historie

kommer Fr. Sneedorff atter tilbage til den latinske Drengeskole. Idet han nemlig gør Rede for de Kilder, han har brugt til denne Forelæsning, nemlig Snorro, som han kalder Nordens Thukydid, og som han sætter over Sakse, og Sakse o. s. v. kommer han og til at nævne Eddabøgerne. I denne Anledning siger han: „At vi studere i Skolerne i vor Ungdom om den gamle romerske og græske Mythologi for at forstaa de gamle græske og romerske Poeter er og upaatvivlelig nødvendigt. — Men skulde vore ældste Forfædre, skulde den gamle nordiske Mythologi derfor være det mindre. Sandt er det, en Homerus og Virgil, en Anakreon og Tibul, en Pindar og Horats søge vi forgæves i det gamle Norden. — Men skulde ikke det Spor, vi endnu finde i vort Sprog, i vore Sæder, opvække vor Nysgerrighed til at søge Oprindelsen dertil, hvor den ene er at søge.“¹⁹²

Grundtvig siger i „Mands-Minde“:¹⁹³ „For hvem der ikke kender Sneedorffs historiske Forelæsninger, som de kan kendes gennem Aftryk, vil jeg til Slutning bemærke, at i Kejser Josef den andens Dødsaar blev hans Regering bedømt af Sneedorff omtrent, som vi bedømme den nu, Bevis nok paa, at han var en Menneskealder forud for sine Samtidige. Han begynder nemlig med den Bemærkning: „Fyrstens blotte Ord og de Edikter, der gaa ud fra hans Trone, de alene

skabe hverken Oplysning eller nyttige Indretninger eller gode Sæder.“ Siden hedder det om Ungarnerne: „Josef har mishandlet dem, et Folk, der udgør Kærnen af hans Stater, et Folk, som han skyldte den største Taknemlighed. Det var dem, som befæstede Marie Theresias vaklende Throne, da Frankrig, Spanien, Prøjsen og Bajern vilde dele hendes Stater imellem sig. Til Løn herfor vilde han tvinge dem til at glemme deres Sprog, en Arv, som er hævdet gennem saa mange Aarhundreder, som ethvert Folk, der har mindste Følelse af sig selv, regner blandt sine største Helligdomme.“ — Og om Nederlænderne: „Var de seks Millioner Gylden, de aarlig skattede til ham, ikke nok? Han vilde ophæve deres Privilegier, han vilde berøve dem deres Religion, han vilde vilkaarlig beskatte dem for at bestride Omkostningerne ved en Krig, de hverken kunde have Gavn eller Skade af, alt trods den Ed, der ene gav ham Ret til at regere.“ Han slutter med: „at ville gøre Folk lykkelige med Magt, oplyse dem med Trusler og omvende dem med Sværd, har altfor ofte været praktiseret i Verden, hvor stridende det end er imod den sunde Fornuft.“ — Denne Bedømmelse af Kejser Josef den anden, som Grundtvig minder om, fremkom Fr. Sneedorff først med i Slutningen af sin Forelæsning over de tre sidste Hundredaars Statsrevolutioner, saadan

som han holdt denne i Vinterhalvaaret fra 1. November 1789 til Maj 1790.¹⁹⁴

Men denne uhildede Bedømmelse, der virkelig bærer Vidnesbyrd om, at Fr. Sneedorff var en Menneskealder forud for sin Tid, forvoldte ham da ogsaa en Pennefejde.

En Indsender „i en Afkrog i en lille By“ stillede i Rahbeks Minerva for Marts 1790 i Brevform en Begæring til „min Herre, der har været udenlands, lever i Hovedstaden blandt Bøger og Lærde, har Aviser og Efterretninger af alle Slags,“ om at give Oplysning om den nys afdøde Kejser.

Josef den anden var død den 20. Februar 1790.

Paa denne Henvendelse svarede Fr. Sneedorff ogsaa i Brevform i det næste Hefte af Minerva.¹⁹⁵

En Del af dette Brev er Ord til andet enslydende med Sneedorffs Forelæsning om samme Emne. Det er kun en fyldigere Besvarelse og giver os et endnu dybere Indblik i, hvor stort et Syn for og hvor inderlig en Kærlighed til vort danske Modersmaal Fr. Sneedorff var i Besiddelse af.

I Slutningen af sit Brev kommer han først ind paa Kejser Josefs umenneskelige Paabud om at drukne Ligene.

Han skriver: „Iblandt de mange øvrige Forandringer, som Kejser Josef den anden har befalet, véd jeg ingen, der har stødt mig saa meget og

røbet i mine Tanker saa liden Agtelse for sit Folks uskyldige Fordomme som den, at det afsjælede Menneske skulde stoppes i en Sæk og kastes ud i nogle Kalkgrave. Med al den Egenkærlighed, som jeg maaske besidder uden at vide det, saa forhindrer den mig ikke, det er jeg fuldkommen overbevist om, fra at være for min Person aldeles ligegyldig ved, hvad man vil gøre med mit Legeme efter min Død. Men ikke desto mindre synes det mig klart, at der hører en høj Grad af Letsindighed, megen Følelssløshed og lidet eller intet Begreb om Agtelse og Venskab til at være lige saa ligegyldige ved, om deres Legemer, som vi have elsket, mens de levede, blive behandlede ligesom en Hunds og en Papegøjes. Jeg véd vel, mine afsjælede Venner raadne, hvor de end komme hen. Jeg véd og, mangan en Filosof vil kalde min Tænkemaade heri Sværmeri. Han har ikke ganske Uret. Men dette Sværmeri, disse uskyldige Fordomme ere uadskillige fra mine Følelser. De gøre mig Livet nydeligere, gøre mig menneskeligere og bringe mig Naturen nærmere uden at formørke min Forstand og ere for saa vidt mere værd end hans kolde og stoiske Tænkemaade.“

Til Slutning skriver han da om Modersmaalet saaledes: „Det er en Sandhed, hvorom De, min Herre, og enhver sand Patriot er over-

bevist, at Kærlighed til sit Fædreland og Kærlighed til dets Sprog er to aldeles uadskillelige Ting. — Det Lands Sprog, jeg elsker, er som den Piges, jeg elsker, det mest harmoniske i mine Øren. Og dog, jeg siger det med en krænket Stolthed, der er intet Land i Evropa, hvor et fremmed Sprog saaledes har eklipseret Landets, fornemlig hos de højere Klasser og alle deres slaviske Efterlignere, som i Danmark.

At Fransk er det Sprog, hvori Staterne tale til hinanden, og saaledes er bleven den store Verdens Sprog, det har sin gode Grund. Det er sket ved almindelig Aftale i Evropa og har sin usigelige Nytte. Men hvad Ret har et andet Sprog, det være nok saa skønt, nok saa dyrket, til at udøve et Monopol herude, der er ligesaa kendeligt, som det er fornedrende for en dansk Mand?

Hvad Grund kan den Mand anføre, der har været her gennem en Række af Aar, nydt Embede i Landet og ikke kan tale med dem, hvis Brød han spiser, uden at fordre en Agtelse af dem, som altid er forbunden med Ringeagtelse for dem selv? Hvad Grund kan visse Familier anføre, som, om de end tale Landets Sprog, dog give det Fortrinet, som deres Aner talte, og som Aarhundreder ikke have kunnet nationalisere sig saa meget, at de vide, hvilket er deres Moders Sprog enten Tysk eller Dansk?

For den, der kender vort Lands Historie, er Grunden let at anføre. De tyske Prinsesser, selv de elskværdigste, som en Charlotte Amalie, vore Kongers Lemfældighed og Mangel af public spirit hos Nationen baade hos Folket og vor ældgamle danske Adel ere den sande Aarsag.

Peter Czar, der ved de mange Fremmede, han indkaldte, søgte at forbedre Sæderne hos sit barbariske Folk, befalede, at enhver fremmed Officer inden et halvt Aar skulde tale Russisk under Straf af Cassation. En Lov, der saa stræng den var, dog var en rosværdig Følge af den Agtelse for sit Folk, hvorved en Fyrste altid er vis paa at vinde dets Kærlighed.

Kristian den Fjerde, disse Rigers og det oldenborgske Husets Stolthed, hans nationale karakteristiske Breve skal for evigt forsikre ham den Kærlighed og det taknemlige Minde, som hans kraftfulde Regering fortjente. Det Sprog, der taledes om hans Trone af Hvitfeldt og Kaas og Fris og Walkendorf og Rosenkrans, var det, som Folket taledes i begge Rigerne, var det, som Knud den Store, som Valdemarerne og Margrethe taledes.

Ingen billigt tænkende hos os kan gøre de Fordringer, som Engelskmænd og Franskmænd, at selv Fremmede, som rejse i deres Land eller opholde sig hos dem en kort Tid, skulle lære at tale deres Sprog.

Vort Land er saa lidet, og vor Literatur har ikke Kredit nok. Kun af dem, der have sat sig ned og leve iblandt os, kun af dem kan vi fordre det, bør vi fordre det.

At vore Brødre fra Holsten faa Embeder og andre Fordele her i Landet, det kan umulig nogen fornuftig Dansk have det Mindste at indvende imod.

De have i Følge deres Lands Vigtighed, i Følge den Maade, de ere forbundne med Staten, i Følge Kongeloven den fuldkomneste Ret hertil. De faa Embeder i Danmark og Danske i Holsten. Det Ene er som det Andet. At bestemme det passende Forhold heri, dertil hører upaatvivlelig Visdom. At imidlertid Antallet paa de retskafne, virksomme og gavnlige Mænd, som vi have faaet fra Holsten, ikke er lidet, det véd Enhver, som vil vide det.

Men hvad de Billige iblandt Folket ønske, er, at de alle ville vise os i vort Land den samme Agtelse, som vi vise dem i deres, og at de ikke bestandigt ville være Fremmede iblandt os. Naar de paanøde os deres fremmede Sprog, saa gøre de en ubeskednen Regning paa vor Beskedenhed, saa opvække de Mistanke om Ringeagtelse. Og dette er det fornemlig, som føder Misundelse, Misfornøjelse og Raaben.

At en fremmed Dame fra Wien viser den Agtelse for vort Sprog og den Lyst til vor Litte-

ratur, som en Grevinde Breuner maa og for Følgerens Skyld glæde Dem og enhver dansk Mand. Hun var næppe kommen herind, førend hun antog en Sprogmeister, førend hun med en elskværdig Iver lagde sig efter baade at skrive og tale vort Sprog. Hun har læst „den patriotiske Tilskuer“, Suhms Skrifter. Hun læser og Poesi. Den Agtelse, hun kan gøre Fordring paa, vil hun aldrig mangle hos den billige og selvtænkende Del af Nationen, og den kan umulig være hende ligegyldig. Jeg har aldrig set hende, men jeg hører af dem, der kender hende, at hun besidder en elskværdig Sjæl i et smukt Legeme. Hendes Eksempel vil derfor ikke mangle Vægt. Det vil bidrage til at hæve vort Sprog op i de højere Sfærer og der udbrede en skønnere Morgenrøde over det.

Vore egne Damer af den store Verden ville lære af en fremmed Dame fra Wien at interessere sig for et Sprog, de kun lærte halvt og uden Smag af deres Fædre og Mødre. De ville lære deres Børn at elske det, og vi ville komme et Skridt nærmere til den Nationalgeist, der er saa ærefuld, saa velgørende for et Folk.“

Dette djærve og grundige Indlæg blev besvaret i Minervas Aprilhefte 1790 med: „Nogle Anmærkninger ved det Stykke over Kejser Josef den anden o. s. v.“ Dette Indlæg var undertegnet B. (∴ k. k. Generalkonsul Bozenhart).¹⁹⁶

Forfatteren mener, at „enhver Læser vil finde, at det ikke er den afdøde Kejsers Tjener, men den upartiske Kosmopolit, som her fører Ordet.“ Men Konsulens „Anmærkninger“ er desuagtet i det Hele taget meget overfladiske og skrevne i en overmodig Tone.

Han ender saaledes: „Den tilføjede Slutning det danske Sprog betræffende kommer saa lidet mig som ovenstaaende Tanker ved. Men min Trosbekendelse herom er kortelig denne, at endskønt det anførte Eksempel om den fremmede Dame er meget rosværdigt, jeg dog anser det som den største Fordel for enhver Fremmed selv og ikke som en Fortjeneste, naar han saasart som muligt lærer det Lands Sprog, hvor han opholder sig. — Jeg vilde ikke tilgive mig det selv, hvis jeg havde forsømt denne Pligt i et Land, hvor jeg nu bor i ti Aar, hvor jeg kender saa mange elskværdige Mennesker, og hvor jeg har sét og nydt saa meget godt.“

I samme Hefte af Minerva, hvor B.'s Anmærkninger findes, fulgte Fr. Sneedorffs korte Svar paa disse. Han oplyser om, at han af en Hændelse var kommen ind i Schulz's Bogtrykkeri, hvor han fandt Brevet trykt. Derfor vilde han, inden hele Sagen var glemt, at hans Svar nu fulgte i samme Hefte som Noter til B.'s Tekst.

Vi skal her kun fremhæve Frederik Sneedorffs

sidste Note. Den lyder: „At Forfatterens Afhandling træder frem i en dansk Oversættelse røber Stilen og er meget naturligt af en Fremmed. Dog synes mig, at er denne Fremmede en Mand, der anser det saa meget for sin Pligt som Forfatteren at lægge sig efter det Lands Sprog, hvor han opholder sig -- der har levet med saa mange indfødte Danske, og der har været her i ti Aar, saa viser denne korte Afhandling, som læses i en Oversættelse, hvor sjældent det danske Sprogs Studium er iblandt vore Fremmede. Og derfor burde allermindst Forfatteren undre sig over, at vi, som ere fødte til at elske vore Fædres Sprog med vore Fædres Land, at vi vise vor sande Agtelse for den Fremmede, der uden at bevæges af Embede eller langt Ophold eller Familieforbindelser dog udmærker sig ved denne Sjeldenhed.“

Hermed ender den lille Pennefejde om Kejser Josef den anden, der bl. a. aabenbarer os, at Frederik Sneedorff ikke stod tilbage for de Bedste i sin Tid i Kærlighed til og Hævdelse af Modersmaalet.

Som Universitetets Lektions Katalog udviser, var Professor Fr. Sneedorff fritaget for at holde Forelæsninger i Sommerhalvaaret fra 1. Maj 1790.

Han gjorde nemlig i den Sommer en Rejse til Norge.

Grunden hertil var, at det som Lærer i Historien paalaa ham at holde Forelæsninger over Fædrelandets Statistik. Og til Fædrelandet hørte Norge jo.

Uagtet Fr. Sneedorff af sine Venner fik mange statistiske Efterretninger meddelte, som ikke kunde hentes af Bøger, indsaa han nok, at han vilde være istand til at give nøjagtigere og paalideligere Efterretninger, dersom han paa de forskellige Steder selv personlig kunde iagttage og undersøge, hvad der hørte Fabrikvæsen, Industri, Handel o. s. v. til.

I denne Hensigt var det, at han 1790 rejste i fire Maaneder omkring i Norge. Paa denne Rejse førte han en Dagbog, hvori han nøjagtig opskrev Alt, hvad han saa og troede, der kunde tjene til nærmere Oplysning om dette Lands Forhold. Han havde tænkt med Tiden, dersom Lejlighed kunde gives dertil, paa samme Maade at rejse omkring i Danmark. — I Subskriptions Planen til Frederik Sneedorffs samlede Skrifter havde Udgiveren ogsaa lovet en Udgave af hans Dagbog fra Norgesrejsen. Men ved nærmere Undersøgelse fandt Udgiveren, at skønt Dagbogen var „ført med Nøjagtighed og rig paa Bemærkninger, som kunde tjene til at oplyse Norges hidtil ikke nok bekendte Forfatning“, egnede den sig dog ikke, som den var, til at gives i Trykken.¹⁹⁷

Saaledes er rimeligvis denne Sneedorffs Dag-bog sporløst gaaet tabt.

Det eneste Minde, vi har fra hans egen Haand om hans Norgesrejse, er to Breve, han deroppe fra har skrevet til sin faderlige Ven og Mæcen, Suhm.¹⁹⁸ Det er overvejende smaa Rejseeventyr, han i disse Breve meddeler Suhm.

Den 4de Maj Kl. 9 om Morgenen tog han med et Sejlskib fra København og naaede efter en fem Dages besværlig Rejse Norges Kyst. Han, Kaptajn Grove og Løjtnant Vibe, en Broder til Digteren, havde delt Natteleje sammen paa nogle Bræder i Lasten. Nogle Sejl var deres Underdyne, et Kuskesæde deres Hovedpude. Overdynen lavede de sig af nogle Kapper. Da de kom til Drammen og vilde tage ind paa Byens eneste Gæstgiveri hos Madam Bang, var alt lukket her, eftersom hun nogle Dage iforvejen var spillet Bankerot.

Sneedorff og en Rejsefælle, Bluhme, kørte nu Gade op og Gade ned skamfulde over, at Byens bedste Borgere stod i Døre og Vinduer og betragtede dem. Endelig kom en Karl og kaldte paa dem. Det var Bud fra en Købmand, om de vilde tage til Takke hos ham. Glade og taknemlige droge de ind til ham og fandt hos ham og hans Kone og Familie til den følgende Dags Eftermiddag store Beviser paa den norske Gæstfrihed. Mad og Drikke var der fuldt op af,

og da de rejste, laa der i deres Vogn en Madkurv med Fuglevildt og Brød og Kage og Rødvin. Paa deres Spørgsmaal om, hvormed de skulde gengælde al denne ubeskrivelige Godhed, lød Svaret, om de, naar de atter kom til Drammen, da uden videre vilde tage derud.

Fra Kristiania rejste Frederik Sneedorff tværs igennem Landet til Trondhjem bl. a. i Følge med Løjtnant Vibe, der var kendt med hele Turen. Da Frederik Sneedorff den 31te Maj var naaet til Trondhjem, skrev han til Suhm: „Endelig er jeg da kommet til det Sted, hvor De saa mange Aar levede, tænkte og skrev, til det norske Athen, til den smukkeste af alle de Byer, jeg har set i Norge Alle spørge til Dem, og alle glæde sig ved at høre deres Velgaaende.“

Rejsen fra Kristiania til Trondhjem var yderst behagelig. Besværligheder som Nattevaagen, hist og her slette Veje, Mangel paa Furage, opvejedes af de herligste og bestandigt afvekslende Egne og af de morsomste Samtaler med Landets Indbyggere. — Den behageligste Aften, Sneedorff fordrev i Norge, var hos en Bonde i Østerdalen, Ole Evenstad. Sneedorff havde Brev til ham fra Generalkrigskommissær Ancher, hvis Tømmermærker han var. Om denne Bondemand skriver Fr. Sneedorff: „Han staar i stor Agt omkring i Egnen, har vundet en Guldmedaille i Landhus-

holdningsselskabet, ja et Prisskrift over Myrejern. Hans simple Veltalenhed, hans Anstand, Opførsel mod os og hans egen Familie indeholdt de ubedragelige Tegn paa en retskaffen Mand. Og denne Mand har ikke været paa noget Universitet, har ikke rejst og tæller ingen Aner.“

Sidst i Avgust Maaned maa Frederik Sneedorff være vendt tilbage fra sin Norgesrejse.

I November 1790 begyndte han da det sidste Halvaar af sine historiske Forelæsninger, og i dette Semester med saa rigt et Indhold som i intet af de foregaaende, idet han foruden sine tidligere bekendte Forelæsninger tillige bar Fædrelandets Historie frem.

Sidste Udenlandsrejse (1791—92).

Opdragelsesanstalten for de kongelige Pager blev ophævet i Begyndelsen af Aaret 1791. Blandt de Lærere, som ved denne Lejlighed blev ledige, var Digteren Ole Johan Samsø. Siden sin Hjemkomst fra sin Udenlandsrejse sammen med Rahbek havde han omtrent udelukkende givet sig af med Lærergerning for de kongelige Pager.

„Den Mand, under hvis umiddelbare Opsyn han her havde arbejdet, kom nu og gjorde ham det Forslag at ledsage nogle unge Adelsmænd, hvoriblandt en Stedsøn af Manden selv, paa deres Udenlandsrejse.“ Denne højtstillede Mand var rimeligvis Geheimeraad Numsen.¹⁹⁹

Samsø var nogen Tid uvis med sig selv, hvad han skulde gøre. Endelig bestemte han sig til at afslaa Tilbudet.

Man henvendte sig da til Professor Frederik Sneedorff, som gerne tog imod Tilbudet, da han derved for en billig Pris kunde faa sit inderlige Ønske opfyldt om atter at besøge Udlandet og da navnlig England.²⁰⁰

Han fik kongelig Tilladelse til at blive borte i halvandet Aar. I den Tid skulde hans Embede ved Universitetet besørges af J. F. V. Schlegel, en af Ungdomsvennerne fra *societas filologica*.²⁰¹ Fra 1789 havde Schlegel været prof. juris ved Københavns Universitet.

I „Københavns lærde Efterretninger“ 1791 for den 16de Maj kunde man læse følgende Meddelelse:

„Stor Gevinst og Baade er det overålt for Videnskaberne, naar Mænd af Kundskaber og Smag rejser, naar de ved at beskue Naturen saa vel under aaben Himmel som i Kabinetter, ved at betragte og studere Kunstens og Smagens Værker, ved at igennem søge Biblioteker og Arkiver, ved Ansigt til Ansigt at gøre Bekendtskab og indgaa Forbindelse med de største Lærde, forøge og berigtige deres Massa af Ideer og hjembringe Skatte af sunde, almennyttige, paa Fædrelandet anvendelige Principer og Observationer. Og derfor anmelde vi endvidere her med Fornøjelse nogle flere af vore lærde Landsmænd, som i dette Foraar ere gangne paa Udenlandsrejser.

Professor Münter gør en Rejse i Tyskland. Professor Sneedorff beser i Selskab med tvende unge Herrer, von der Lühe og Flindt, de fornemste Lande i Evropa.“

I samme Blad for 1792 nævnes en tredie ung Herre, von Qvalen, som hørende til Sneedorffs Rejseselskab.²⁰²

Om disse tre unge Adelsmænd, hvis Hovmester Fr. Sneedorff altsaa var paa denne Rejse, udtaler han sig i et Brev til Suhm fra Paris 1792: „Flindt og von der Lühe ere to meget gode Mennesker, som jeg har al Aarsag at være fornøjet med for deres gode Karakter. Men den Tredie, som jeg fik paa Halsen i Hamborg, er en lille holstensk Junker, som jeg meget ofte har haft Disput med om Danmark, som han tror er blot Æggehvite, og om Adelsstanden, som han gør mere af end jeg. Jeg lever her i Paris paa min egen Bekostning og undgaar saaledes ganske at disputere med ham om samme Materier.²⁰³

Sneedorffs halvanden Aars Rejse galdt Tyskland, Sveitz, Frankrig og England. Suhm tilføjer Holland.²⁰⁴

Det var Frederik Sneedorffs Agt overalt i disse Lande med egne Øjne at lægge Mærke til de forskellige Folkeslags Sæder og Tænkemaade, Regeringsformer, Fortrin og Mangler i Handelsvæsen, Haandværker, Pengeindretninger, deres religiøse Forhold og Oplysningstrin, kort Alt, hvad der hører Staternes Forvaltning til.

Den unge Professor var da ogsaa forud rustet som Faa til paa en frugtbar Maade at

varetage disse Studier i Udlandet. Han havde i forvejen gjort sig nøje rede for, hvad han paa hvert Sted skulde lægge Mærke til. Han kunde tale de Folks Sprog, som han agtede at gæste, Tysk, Fransk og Engelsk. Han var fra Hjemmet af, navnlig gennem Suhm, bleven forsynet med Anbefalinger til formaaende Mænd i Udlandet, hvis Bekendtskab ikke blot kunde være ham til Fornøjelse, men ogsaa til stor Nytte.

Intet Under derfor, at man knyttede usædvanlige Forhaabninger til denne Udenlandsrejse og ventede, at naar Frederik Sneedorff atter vendte hjem til Fædrelandet, han da skulde blive den, der engang kunde skænke os „en pragmatisk og skøn Historie paa Dansk af Evropa og især af Danmark i de sidste Aarhundreder“.²⁰⁵

Og intet Under, at dette Haab voksede for hvert nyt Brev, han sendte hjem fra sin Udenlandsfærd. De fleste af disse Breve offentliggjordes i Rahbeks Maanedsskrift *Minerva* 1791 og 92.

Med Begærlighed ventede man stadigt at se ny Breve „fra en dansk Rejsende“. Under dette Mærke skrev Fr. Sneedorff nemlig. Med udelt Bifald blev hvert saadant Brev modtaget.

„Københavnske lærde Efterretninger“ gav en kort Anmeldelse af hvert nyt Brev. Det hedder saaledes i Nr. 2 for 1792 i Anledning af to Breve, som Sneedorff havde skrevet fra Genf: „inter-

essante som alle de forrige ere ogsaa disse to Breve“.

En tysk Oversættelse af disse Sneedorffs Rejsebreve udkom 1793 i Züllichau under Titlen: „Briefe eines rejsenden Dänen geschrieben im Jahr 1791, 1792“.

Foruden de i „Minerva“ indrykkede Breve, som siden ere samlede i Frederik Sneedorffs Skrifter²⁰⁶, findes der fra denne Rejse tre Breve til Suhm²⁰⁷ og et Par til Broderen Hans Christian.²⁰⁸

Om disse Breve, der falde paa den samme Tid, som den franske Revolutions Udbrud, er der bleven sagt, at de er en lige saa lærerig som fornøjelig Læsning for Voksne, der vil sætte sig tilbage til den skæbnesvangre Tid og Gæring, de mesterlig beskrive“.²⁰⁹

Og det er vist, at som de for 100 Aar siden læstes med megen Interesse, saaledes kunne de læses endnu.

Her skal det ogsaa omtales, at det var det fængslende Indtryk, Læsningen af Fr. Sneedorffs Breve fra Göttingen havde gjort paa den unge theologiske Kandidat Henrik Nikolaj Clausen, der bevirkede, at han begyndte sin første Udenlandsrejse 1818 i Göttingen, idet han forestillede sig at ville finde et „idealsk Studenterliv i den lille Universitetsstad med de berømte Lærde og det berømte Bibliotek“. Naar hans Drøm imidlertid

blev grundigt skuffet, erkendte Clausen senere, at det vilde være utaknemligt over det dengang modtagne Indtryk at glemme det Tidsrum, der laa foran.²¹⁰

Gennem disse Breve maa vi danne os et Billede af Frederik Sneedorff i hans sidste Leveaar.

Af det saare righoldige og forskellige Indhold, som Brevene byder os, vil vi da her gøre et Uddrag med særligt Henblik paa Forfatterens Levnedsløb.

Den 29de April 1791 var Frederik Sneedorff samlet med sine Venner til et Aftenselskab i København. Blandt Gæsterne var Islænderen Professor Grim Jonsen Thorkelin, den lærde, men temmelig upaalidelige historiske Samler.²¹¹

Dagen efter fandt saa Afrejsen Sted. Kammerherre Suhm var den Første, som fik Underretning om, hvorledes Begyndelsen havde været:

„Efter seks Dages Rejse, i hvilke Østen- og Nordenvinden afvekslede saa venskabelig med hinanden, at den Første førte mig i to Timer over det store Bælt, og den Sidste i ni Timer de fjorten Mil fra Faaborg til Kiel, kom jeg Torsdag Nat den 5te Maj uden for Hamborgs Volde.

Efter forgæves Blæsen af Postillionen og Banken af mig fra Hus til Hus, aabnede endelig en søvrig Pige en Dør — men kun halft og

skændte. Dog da hun snorkede tillige, smuttede jeg ind og tabte ikke Haabet om ved Karesser at faa hende vaagen og forvandlet til et blidere Væsen. Men det var en Medusa. En kold Stue, en haard Briks, et Bord med en Praas paa, det var og det blev alle hendes Favørs. Klokken slog et, og først Klokken fem blev Porten aabnet til Hamborg. Saa længe sad jeg lig en Arrestant, iskold, i vaade Klæder, saa paa Praasen, bandede Medusa og fik en Feber.

Jeg tog ind i Stadt London, som er det bedste Værtshus i Hamborg, og maatte i to Dage holde Sengen. Enten det var min Doktors Medikamenter eller hans venskabelige Omgang, som saa hastigt helbredte mig, ved jeg ikke. Men at hans Navn er Reimarus, at han besøgte mig i fire Dage to Gange om Dagen, og at han endelig afslog det, jeg skyldte ham og tilbød ham for hans Umage, det maa jeg anføre til hans Ære, saa uendelig lidt det endog lægger til den Masse, han for længe siden har erhvervet sig. Som Søn af en af Tysklands største Filosofer, som Forfatter af adskillige dybsindige og nyttige Værker f. Eks. over Handelsfrihed, om Lynild og Lynildaflederne; som virksom Medlem af det patriotiske Selskab i Hamborg, lever han med udmærket Agtelse iblandt sine Medborgere“. ²¹²

Sidst i Maj naaede Fr. Sneedorff sund og

frisk til Berlin i Brandenburg, „det vil sige Landet, der kun frembringer Sabler og Soldater“. ²¹³

Han tog ind i „Ville de Paris“, „et brillant Auberge“, hvor „det hed, man spiste godt og i det bedste Selskab“. „Der gik jeg hen, og kom til at sidde iblandt en Mængde gens d'Armes, engelske Officerer og andre bestjernede Herrer. Samtalen var om Heste, Eksercits og Collets, blandet med Spot over Religionen.“ Sneedorff føjer rigtignok til, at denne Spot var meget uvittig og modbydelig. „Vertinden, der havde baade Mine og Tone som en Grevinde, havde engang været smuk, og var det endnu. Hun havde en Datter, som sagde Vittigheder baade paa Tysk og paa Fransk og paa Engelsk, som sang og spillede paa Klaver — men var ikke køn. — Verten taug. — Datteren talte til alle. Vertinden lod Alle tale til sig. Denne Middag kostede mig en Rigsdaler; for meget for et Maaltid, hvor Intet smagte uden Maden.“ ²¹⁴

Den Plads, hvor Sneedorff boede, var „unter den Linden“, i Dorotheen Stadt, „en af de smukkeste Pladser i Byen“, med en Allé paa seks Rader Lindetræer plantet straks udenfor sit Hus. Midten var ikke brolagt og var en almindelig Spaseregang. I Nærheden var flere af de vigtigste Bygninger som Videnskabernes Akademi, Biblioteket, Komediehuset, Slottet, Tøjhuset og det

„for sin smukke Arkitektur ofte roste Opera-hus“. ²¹⁵

Suhm havde givet Sneedorff en Anbefalings-skrivelse med til den prøjsiske Minister Grev Hertzberg, der ikke blot var en indflydelsesrig Politiker, men tillige en lærd Mand. Han kom Sneedorff i Møde med stor Jævnhed, saa at denne helt glemte Ministeren og saa kun den Lærde. Hertzberg viste ham bl. a. en Samling Diplomer, som han havde fundet i det berlinske Arkiv, og som alle vare udstedte i Lybæk fra det tolvte til det femtende Hundredaar. De indeholdt mange Oplysninger om den holstenske Historie. Greven vilde med en Kurèr ved Lejlighed sende dem til Grev Bernstorff, forat Suhm, over hvis Danmarks-historie han glædede sig meget, kunde faa dem at se. ²¹⁶

Den liberale Frederik Sneedorff priser Frederik den Anden af Prøjsen for den store Kraft, den lille Tvang og de faa Midler, hvormed han ind-førte og beskyttede „Tolerance i Hensende til Tænke- og Trykkefrihed“. Men han dadler ham for „hans Foragt for Religionens Lærere en Ringeagtelse, der bør anses for en Plet i hans gloriefulde Levnet“. ²¹⁷

Rejsen gik nu ad Dresden til. Paa Vejen derhen skulde Slottene i Torgau og Zwickau beses. De var nu forvandlede til Tugt- og

Arbejdshuse. „Det var at ønske at flere (Slotte), der i det Højeste én Dag om Aaret forlyste en Hofstat, enten blev anvendt til mere Nytte eller nedrevne. Der hvor de ere saa pakkede paa hinanden, som i Saksen, der maa den Rejsende, der véd at sammenligne deres Nytte med hvad de koste at underholde, let fatte den Mistanke, at man her ikke anser Fyrsten for at være til for Undersaatternes, men Undersaatterne for Fyrstens Skyld.“

Iøvrigt er Sneedorff fuld af Beundring over Saksen. „Alting faar en anden Anseelse, jo længer man kommer ind i Saksen. Det brandenburgske Sand forsvinder. Agerdyrkingen blomstrer. Landet hæver sig i frugtbare Bjerge. Og man ser her overalt paa Bondens Velstand, at han besidder Frihed og Ejendom. Man véd ikke, hvad Livegenskab er i Saksen. Bondens Jord og Gaard gaa i Arv fra Fader til Søn. Og han kan tage sin Ransel paa Nakken og gaa ud i den vide Verden, naar han vil. — Saksen bliver mig altid en af de interessanteste Stater i Evropa. Nævn mig en, som har lidt saa store Besværligheder, og er blevet saa umaadelig plyndret baade i dette og forrige Aarhundred. Nævn mig et Folk, som har baaret langt mindre med den Taalmodighed som det saksiske, og under Svien af ikke forvundne Plager dog arbejder med den

Munterhed, lever med den Nøjsomhed og deler saa rundelig med sin Fyrste.

Det er en af de faa Stater, som den Rejsende maa føle baade Medlidenhed og Agtelse for.

Min Gud! hvad har 30 Aars Krigen, hvad har den polske Krone, deres senere Kurfyrsters Luksus, Brühls Ministerium, og 7 Aars Krigen kostet dette Land i Mennesker, Produkter og Penge? Hvad har ikke Frederik II. og Josef II.'s Handels-Indskrækning skadet dets Handel? Hvor tunge Skatter maa de ikke yde til Gældens Afbetaling? Og dog en Folkemængde af over 2600 Mennesker paa Kvadratmilen, dog Velstand i Hytten og kongelig Pragt ved Hoffet; dog en Overbalance i Handelen af omtrent 800,000 Rdlr. og det cirkulerende Papir har samme Værd som klingende Mynt!“

Om Dresden siger han, at „der er faa Stæder, der saa meget ere i Stand til at fornøje den nysgerrige Rejsende og beskæftige den ægte Kender“ som den. Hvad der slet ikke behager ham blandt de mange Seværdigheder er „det saa kaldte grüne Gewölbe, en Samling af Guld, Sølv, Ædelstene, kort al den Rigdom, som de polske Kongers Luksus fandt for godt at dyngge sammen. Det blev for nogle Aar siden sendt som Pant til Holland, for hvor stor en Summa véd jeg ikke, men det er nu indløst. Man ser det for en

Ducat og gaber baade af Forundring og Kedsommelighed.²¹⁸

Imidlertid kom Sneedorff til følgende Udfald ved sine sammenlignende Betragtninger af Dresden og Berlin: „Min korte Erfarenhed vilde ikke samtykke de fleste Rejsendes Dom, som ophøje den første Stad paa den Sidstes Bekostning.

Er Tonen blidere og mere nedstemt i Dresden, saa er den og meget tvungen og mere tilbageholden end i Berlin. Man tør kun skrive om faa Ting i Berlin; men man taler offentlig om Alting. Jeg hørte ingensteds tale mindre om det polske Kongevalg end i Dresden. I Berlin har man intet saadant Galleri eller Antiksamling eller Bibliotek som i Dresden. Men der er en langt større Samling af store og oplyste Mænd, i hvis Omgang den Rejsende kan samle de nyttigste Kundskaber.

Konstneren af Profession, Alderdomsforskeren (men hvor langt flere Rejsende give sig Mine heraf end der virkelig ere det?) maa rejse til Dresden, Videnskabsmanden, Statsmanden, Dilettanten til Berlin og til Postdam.

I Videnskabernes Akademi, hos enkelte ud søgte Mænd, i de offentlige Forsamlinger og paa Sanssouci vil han finde Føde baade for Forstanden og Smagen.

Gens d'Armes i Berlin har baade den udvortes

Anseelse og Tonen af Prætorianer. Men jeg har set en Samling af Gardes du Corps i Dresden opføre sig saaledes, at hines Stolthed langt fra ikke var saa anstødelig som disses Uanstændighed.

Egnen om Berlin er selv der, hvor Kunsten mest har forskønnet den, ved mindste Blæst utaalelig for sin dræbende Sand. Det er sandt. Men hvor overdriver man ikke i Almindelighed Egnens Skønhed tæt om Dresden. At den er guddommelig ved Meissen, ved den plauske Grund, ved Königstein, er unægtelig. Men de Vinbjerge, der ligge omkring Dresden, have for nøgent Udseende, de Landhuse, som ligge strøede paa disse Bjerge, ere altfor isolerede. Og Skygge søger den Vandrende her forgæves. Naar Naturen skal være skøn i mine Øjne, maa den enten smile mig saa fortrolig og venlig i Møde som om Dessau og Potsdam, eller og dens Majestæt og Alvorlighed opvække min Agtelse og Beundring som om Königstein og Jena. Om Dresden savner jeg begge Dele. Det er et Paradoks. Men jeg følger deri min ringe Overbevisning.“²¹⁹

I Leipzig traf Fr. Sneedorff til „uudsigelig Glæde“ sammen med en Landsmand, Magister Nils Schow. (Han blev senere Professor i Græsk i København). Klokkeren 5 om Morgenen mødtes de i „Rosengarten“, hvor N. Schow fortalte sit interessante Levned i de 13 Aar, han havde været

borte fra Fædrelandet. Han var lige kommen fra Italien, hvor han først i Forening med Georg Zoega og senere, da denne blev syg, alene havde samlet codices til Septuaginta i de norditalienske Byer.²²⁰

Da Sneedorff i Begyndelsen af Juli Maaned kom til Gotha, fik han den første Efterretning at høre om Kongen af Frankrigs Flugt. Den gik ud paa, at han og hele den kongelige Familie var flygtet til Mons. Først i Göttingen blev Sneedorff oplyst om Sagens sande Sammenhæng, hvilken foraarsagede ham en uudsigelig Glæde. Thi: „2 Mile længere, saa havde Kongen af Frankrig været paa fri Fod, og Følgen deraf havde været den skrækkeligste borgerlige Krig, et Blodbad, hvori det er at formode, at den varme og stolte franske Borger havde druknet sin egen og en Del af Tysklands Adel.“²²¹

Fra Gotha gjorde Sneedorff en Afstikker til Schnepenthal, som ligger halvanden Mils Vej derfra. Besøget galdt den derværende ejendommelige og saare menneskelige Børneopdragelsesanstalt, som Salzmann havde stiftet 1784. Hans Valgsprog var „d (enken) d (ulden) u (nd) h (andeln) (tænke, taale og handle). Mønstret for denne Anstalt var Familielivet og Metoden var sokratiske.

Om sit Besøg i Schnepenthal skriver han: „Jeg kom der Kl. 8 om Morgenen og lod mig

melde hos Prof. Salzmänn, som tog meget høfligt imod mig. Han var just beskæftiget med at give Undervisning i Naturhistorien, som han tilbød mig at høre paa. Paa et Bord stod en stor Fugl, Trappen. Ved Spørgsmaal forstod han fortræffelig at opvække Drengenes Opmærksomhed paa den. Og Alt, hvad han sagde, var saa kærligt, saa muntert og tillige saa underholdende, at jeg kunde ikke holde mig fra at sige, hvad jeg tænkte: lyksalig den, der i sin Ungdom lærer at kende Naturen. Den skærper vor Forstand, den forbedrer vort Hjærte. Den er vor Velgører, der fører os til den.

Efter en halv Times Forløb førte han mig ind i et andet Værelse, hvor og Naturhistorien blev foredraget for nogle Ældre. Den, der gav Undervisning, var hans Datter, Mad. Lenz, en ung vakker Kone, som er gift med en af Lærerne.

Da Timen var til Ende, blev jeg ført til Hr. Lenzes Læsestue, hvor Virgil blev foredraget og Alting forklarede paa Latin. Vi kendte straks hinanden . . . Jeg saa ham for seks Aar siden, da jeg var i Leipzig tilligemed Basedow. Det er vist, han besidder en sjelden Færdighed i at tale Latin, og hans Foredrag var meget underholdende.“

Derpaa hørte jeg en fransk Time, hvor en Franskmand, der ikke forstod et Ord Tysk, lærte en halv Snes tyske Drenges Fransk. Metoden var

simpel og god. Han holdt dem et Blad for af Kobberne til Basedows Elementarværk. Der stod en Skræder og tog Maal af En, tilligemed en hel Del andre Ting, som han nævnede dem eller spurgte dem om. Drengene pludrede Fransk, og han rettede dem. — Fra 11.—12 blev paa en grøn rummelig Plet under Skygge af Træer holdt gymnastiske Øvelser. Jeg kan ikke beskrive Dig, hvor behageligt og nydeligt det var at se disse Dreng, med hvilken Færdighed de lig en af vore bedste Matroser slyngede sig op ad et Tov i et Træ og ned igen og gjorde hundrede andre Konster, Altsammen under Lærernes Opsyn og efter deres Vink, uden at jeg sporede en Mine hos de Unge, som forkyndte Uvillie eller Gene.

Klokken 12 spistes der, og efter Prof. Salzmanns Indbydelse satte jeg mig ned med og ved Siden af ham selv. Vi vare med Lærere og Elever ialt 40 ved Bordet. Vi fik Koldskaal og Steg med grønne Ærter til; hertil et Glas Vand og Rugbrød. Det var Alt, hverken Salzmann selv eller jeg som Fremmed eller nogen af Lærerne fik mere.

Jeg spurgte Salzmann iblandt andet, om de havde nogen Læge paa Stedet. Nej, sagde han, her bliver Ingen syg. Og det tror jeg gerne. Om de end komme syge herhen, maa dog den sunde, simple Føde, den daglige Bevægelse, den

kærlige Omgang gøre dem sunde. Saa saá de og Alle ud. Det var ret en blomstrende Ungdom.

De lære og her at tegne, Historie, Matematik — og Religionen foredrages saadan, at baade Lutheranere og Katoliker kan høre den. De lære og at handle. En køber Lak, en Anden Papir, den Tredie Bøger fra nærmeste Købstad eller forskriver dem og sælger saa ud til de Andre. En holder Journal over Alt, hvad der gaar for sig paa Institutet, og disse Annaler gennemses af Salzmann og trykkes. — Hans Institut har nu staaet omtrent syv Aar. Han opførte en ganske ny Bygning af fire Etager og købte Jord, hvortil Hertugen af Gotha gav 3000 Rdl., og hvor de Unge faa Begreb om Landvæsnet. Denne Bygning er nu for snever. Da han har faaet paa det sidste Aar en Mængde Tilbud, iblandt andre fra et Par Prinsler, som han af Mangel paa Rum har maattet afslaa deres Begæring, saa har han endelig besluttet at opføre en ny Bygning, af samme Størrelse som den første, og den er allerede under Arbejde. —

Hver Elev betaler aarlig foruden 250 Rdl. selv sine Klæder, Skrivesager og andre Smaating, som hvert Halvaar leveres Regning over. De smaa bringe en Seng med sig eller give Salzmann i Kommission at købe en. Her optages Alle uden Forskel paa Rang fra Prinsen til hvem det er,

som kan betale. For at gøre dem alle lige, bære de en Uniform, en rød Vest (?) med sort Krave, hvid Vest og Bukser, som klæder dem nydelig. Ingen dansk Mand kan se dette Institut uden at ønske, hans Fædreland havde Mage dertil.“²²²

Vi forstaar nok, at Frederik Sneedorff ikke kunde rejse Gøttingen forbi uden at se indenfor. Han siger da ogsaa, at hans Længsel var brændende efter at se Gøttingen og sine udødelige Lærere. Og vred var han derfor paa en stædig Hest, man havde givet ham i Cassel, saa han i en Bondeby undervejs maatte skaffe sig to friske Heste.²²³

I Gøttingen fandt han Heyne yngre. Og „han turde nu haabe, at Muserne, i hvis Tempel han kronede Virgil, skulde beskytte deres Yndling mod Døden, indtil han fik flettet den Krans om Homerus, han arbejdede paa.“

Sneedorff fik Tilladelse til at komme til Heyne hver Aften Kl. 7. Og hvor hjemlige disse Møder var med den gamle aandfulde Læremester, det fortæller den unge Professor om i et Brev til Suhm: „Her i disse Aftensamtaler taler vi ofte om Dem. Det er mig ofte, som om jeg var i Pustervig, og naar jeg taler til Heyne, ofte som om jeg talte til Dem.“²²⁴

Om Afskeden skriver han: „Jeg kommer nu fra Heyne, maaske for sidste Gang i denne

Verden, beriget, ja tilvisse beriget med Breve, som skal anbefale mig lige til Geneve. Den utrolige Anseelse, Heyne staar i i Tyskland, jeg turde vel sige i Evropa, giver hans Navn Vægt. Og jeg er stolt af at kunne bære det i min Lomme. Fortalte jeg det som noget usædvanligt, at Taa-
 rerne stod i mine Øjne baade første Gang, jeg saa ham igen, og nu, da jeg tog Afsked med ham, saa sagde jeg en stor Usandhed. Denne Kærlighed til ham har jeg tilfælles med alle hans Disciple, som have nogen Følelse og lært noget Godt.“ ²²⁵

Nu gik Rejsen for Sneedorff videre fort gennem en ny Verden, hvor han ikke tilforn havde været, og hvor Alting havde dobbelt Interesse for ham. Vejen gik for ham gennem Stater, der trætte Øjet, naar man ser dem paa Landkortet; men hvis Fyrsters og Indbyggeres, hvis Kulturs og Religions Forskellighed bestandigt anspændte hans Opmærksomhed. Selv i de mindste Stater fandt han Meget, der fortjente Opmærksomhed.

Fra Göttingen til Frankfurt am Main, 23 Mile, kørte han i en Chaise, han havde lejet for 24 Daler. Hans Kusk var en mærkelig En. „Han var en Mand paa 68 Aar, af hvis Physiognomi og laadne Kinder jeg ved første Øjekast sluttede Stof til Underholdning for tre Dage.

Han havde været først Dragon i hollandsk

Tjeneste. Det behagede ham ikke, og han — deserterede tilligemed sin Hest. I Frankfurt lod han sig overtale af en af vore Hververe og gik som Underofficer ved Infanteriet til Rendsborg. Her blev han ked af at gaa til Fods, deserterede og blev Husar i Prins Ferdinands Armee i 7 Aars Krigen. Nu var han kommen i sit Element, svang sin Sabel i Slaget ved Grafenheim og deserterede ikke mere.

Hver Egn, hver By, hvert Bjærg paa hele Vejen var ham bekendt. Han vidste ikke alene at nævne dem, men ved hver havde han en Historie om Marscher, om Skærmydsler, om Overfald, som han fortalte alle med megen Simplicitet og uden mindste Egoisme. Hvor han fortalte om sine egne Bedrifter, der syntes mig, jeg kunde se paa hans Ansigt og høre paa hans Tone, han sagde Sandhed. Thi hans hele Adfærd forkyndte virkelig en Karl, der ikke fik Lyst til at desertere uden i Fredstider.

Da han blev gammel, fik han sin Afsked med Pension og ombyttede sin Sabel med en Pisk. Han blev Kusk hos de danske Grever Scheel og Moltke, imedens de studerede i Göttingen. Den Ædelmodighed, hvormed hver af dem har udsat ham en Pension paa 25 Rigsdaler for hans Livstid, viser, at han har forstaaet at omgaas baade dem og deres Heste, og havde

den Fordel for mig, at han kørte som en Husar og viste mig al mulig Tjeneste, saasnart han havde hørt, jeg var en Dansk. Hans Navn er Simon. Jeg anbefaler ham til enhver af mine Landsmænd, som agte at gøre en Rejse gennem Hessen.“ ²²⁶

Over Frankfurt am Main gik det til Mainz.

Her blev han i flere Dage og stiftede Bekendtskab „med de lærdeste og oplysteste Mænd i Byen, hvis ubeskrivelige Høflighed gjorde ham hans Ophold dér yderst behageligt og lærerigt.“

Der var særligt to liberale og oplyste Kato- liker, med hvilke Fr. Sneedorff kom i Berøring. Den ene var Dorsch, Professor i Filosofien, den anden Blau, Professor i Theologien, „begge Gejst- lige, fra hvis Kateder den sunde Filosofi og ægte historiske Kritik, trods Forfølgelse og hemmelige Kabaler, udbredes i talrige Forsamlinger.“ — Om Blau siger han: „Et stærkt Hoved, udbredt for- døjet Lærdom, forbunden med en alvorlig Karakter og mandigt Mod til at udbrede de Sandheder, han med den største Finesse forstaaer at indklæde . . .

Jeg spiste hos ham en Middag og anser det Maaltid for et af de behageligste paa min Rejse. Under hans Navn er Intet udkommet. Men man tillægger ham to Skrifter: „Beyträge zur Verbes- serung des äusseren Gottesdienstes in der katho- lischen Kirche 1789, 8vo.; og critische Geschichte

der kirchlichen Unfehlbarkeit zur Beförderung einer freieren Prüfung der Katolicismus, 8., 598S., 1791.“ Du véd, jeg har engang studeret Theologi og, om jeg selv tør sige det, med megen Iver. Det er mig endnu en kær Beskæftigelse at undersøge, hvad dette eller hint Parti, hvad denne eller hin oplyste Mand tænker om en eller anden Articul, som i sin Tid kostede mig mangen Time og mangen Skrupel. Jeg læste derfor dette vigtige Skrift igennem med megen Begærlighed.

Forfatteren siger i Fortalen: „Ich habe diese Geschichte blos in der Absicht entworfen, um mich und andre katolische Theologen in den Stand zu setzen, das katolische System gründlich zu prüfen, og videre: was mich betrifft, so habe ich bei der Bekanntmachung meiner angestellten Untersuchungen keinen andern Endzweck, als die katolischen Theologen aufzufordern entweder der Schwäche ihres Systems abzuhelfen oder die übrigen Kristen nicht mehr zu bemitleiden, dass sie sich ausser dem Schoose der unfehlbaren allein selig machenden Kirche befinden.“

Det er meget muligt, at den eller de, som have udvirket den Advarsel, hvori denne Bog staar under haarde Trusler, forbuden paa alle Kirkedørene, ikke have læst mer end disse Stykker af Fortalen og det smukke Motto paa Titelbladet af Lactantius“

„Her foregaa ubegribelige Ting i dette Mainz. Fra en Trone, som 3 Maitresser omringe, udsættes i disse Dage et Prisspørgsmaal for at bevise Cølibatets Fortræffelighed.“

Til sin Broder H. C. Sneedorff skriver han : „Her vrimler det af Aristokrater. Samme Dag, som jeg kom til Mainz, flyttede 50 franske Officerer ud af dette Værtshus, for at bo i Byen. Hver Dag kommer der ny, og her er i dette Hus en ubeskrivelig Gæring. Saa meget som jeg glæder mig paa Menneskehedens Vegne over en Revolution, der har angrebet Aristokratiet i Evropa paa sit føleligste Sted, saa meget har enkelte af disse Flygtendes Skæbne rørt mig, og rører mig daglig.

Hos nogle ser man, det kan jeg ikke nægte, Letsindighed i saa høj en Grad, at man snart skulde tro, det var dem det samme, hvorledes det gik i Frankrig, om de vare der eller ikke, naar de kun ere paa et Sted, hvor de tør synge uden Frygt for Pøblen. Andre raabe bestandig les canailles des democrats, ønske at se Fayettes Hjærte stegt og om en kort Tid vil de gaa ind i Frankerige a coups des pieds og a coup des poings. I deres Skæbne kan man ikke deltage; thi de Første føle den ikke, og de Sidste trodse den uden Eftertanke.

Men der er Mænd iblandt dem, som opvække

Agtelse, og hvis Misfornøjelse med Nationalforsamlingen man i forskellige Punkter maa billige.

Tvende Aristokrater, begge Officerer, kom igaaer over Bordet i Ordstrid om Barnave. Den Ene forsvarede ham med megen Sandhed og Vittighed. Den Anden, en Greve Montjuon (en af de smukkeste Mænd, jeg har set, hvis Knebelsbarter, kulsørte Haar og anselige Højde indprægede en Slags Agtelse, skøndt han vel ikke var meget over de 20 Aar) kaldte ham uophørlig le plus grand scelerat du royáume; og da den Anden ikke gav efter, stod han op fra Bordet med en utrolig Heflighed og sagde: vous me mettez en colere; je m'en va! Barnave est un scelerat, le roi est mon maitre & je suis soldat.

For nogle Dage siden kom en aldrende Mand tilligemed sin Kone og sin Søn ind og satte sig ved table d'hote. Hendes Anstand forkyndte en Dame af den store Verden, som Kummer havde nedbøjet. Hun var stærk sminket og skælvede over det hele Legeme. Han taledede med en Douceur og en Rolighed, som jeg endnu ikke havde set hos nogen af de saakaldte Aristokrater. Jeg blev nysgerrig for at vide, hvem det var, spurgte; og det var — Kansler Seguier, den samme, som lod forbrænde Raynals Skrifter. —

Man paastaar, at de franske Flygtende have

nedlagt 60 Millioner Livres hos et Handelshus i Frankfurt. Det er ikke utroligt. Prinsen af Condé, som bor paa Slottet i Worms, var for nogle Dage i Schwalbach, som ligger 3 Mile fra Mainz. Han havde et Følge af 20 Personer med sig, kom om Aftenen, spiste hvad en Kok, der var sendt iforvejen, havde lavet, laa der om Natten og rejste følgende Formiddag. Af Nysgerrighed spurgte jeg Værten om Regningen. Den var 61 Rdl. Vel udsætte mange af dem Uhre og andre Kostbarheder for at faa Penge; men ligesaa mange leve, som om de havde 100000 Livres i Frankfurt. Contra-Revolutionisterne have for nærværende deres Kontor eller Kancelli i Worms, hvor Prinsen af Condé er, og man taler meget om en Congres, som de evropæiske Magter agte at holde enten i Aachen, Coblenz eller Brüssel i Anledning af den franske Revolution.“ —

De sidste Dage i Juli naaede Frederik Sneedorff til Heidelberg. Klokken 5 kom han til Byen. Halvanden Time efter stod han „oven paa Bjærget, hvor Ruinerne af det gamle Heidelbergske Slot giver et skrækkende Begreb om de Franskes Ødelæggelser, som Lynilden siden har forøget. Saa spændt min Indbildningskraft end var iforvejen af alt, hvad jeg havde hørt om denne Egns Skønhed, saa forringede det paa ingen Maade

det Landskabs pragtfulde Majestæt, som her laa udstrakt for mig.

Nedenunder flyder Neckar, hvorover er slaet en Bro, som har kostet 170000 Gylden. Langs op ad Bjergene gro røde Castanietræer. Heidelberg med sine Kirker, Klostre og andre smukke Bygninger hæver sig ved Foden af Bjerget i en anselig Strækning. Over denne Stad, over talløse Marker og Landsbyer ser man over Rhinstrømmen ind i Elsass, hvor Himlen hviler paa de vogesiske Bjerge, som nøde Øjet at gaa tilbage. Tanken om alle de Ødelæggelser, hvormed man nu fra forskellige Kanter truer disse paradisiske Egne og Synet af de nedstyrtede Mure, blandt hvilke jeg stod, var, ikke sandt min Ven, et Stof for Betragtninger.“

Rejsen gik nu til Sweitz. Da han naaede hertil, skrev han til Suhm:

„Den 5te Avgust var jeg glad; jeg betraadte Sweitz omtrent med samme Følelser, som da jeg første Gang steg i Land i Norge. Jeg besluttede, hvor jeg kunde, at sammenligne disse tvende Stater med hinanden, Mennesker med Mennesker, Sweitzernes politiske Frihed med Nordmandens borgerlige og Naturen i begge, for saa vidt den lader sig bedømme af ethvert Menneske, der har sine fem Sanser

Moden har gjort det til en større Ære at

have været paa Spidsen af St. Gothard end paa Dovre. Derfor strømme de Fremmede, alle de Englændere, der ikke véd, hvad de skal gøre med deres Guineer til Sweits.

Den Lærde, den Naturkyndige, den nysgerrige Filosof søge i en Sweitzerreise en Hvile fra deres Arbejde; — og Norge, hvor der er 80 Mile fra Kristiania til Throndhjem, bliver — ubesøgt.

Jeg har set Rhinstrømmens Fald ved Schafhausen, men jeg har og set Leerfossen. Og jeg vilde ønske, at nogle af dem, som staa henrykte ved hin, maatte, som jeg, have beundret denne.

Jeg, har talt med adskillige meget ansete sweitzerske Bønder, men ingen har indpræntet mig den Ærbødighed, som Ole Evenstad.

Naturens Beskrivelse i Sweitz kan ingen Dødelig overdrive. Det staaer ikke i nogen Malers, i nogen Digtets Magt. Hvo der ikke her finder Skaberen og hans Almagt — han maa aarelades.

Sneedorff havde Anbefalingsbrev til Lavater og gik Morgenen efter sin Ankomst i hans Kirke i Zürich for at høre ham prædike. Men paa Vejen dertil hørte han, at Lavater var rejst til Basel. Ligesaa uheldig var han, da han kort efter kom til Basel. Dagen iforvejen var Lavater rejst herfra. Sneedorff gik imidlertid i Kirke og hørte Lavaters Hjærtensven Pfenninger prædike. Kirken var propfuld, og hvad han talte, var „Hjærtets Sprog“.

I Bern opholdt den unge Professor sig hele seksten Dage, mest fængslet ved et af sine lykkeligste Bekendtskaber paa hele sin Rejse, nemlig med den ansete Hallerske Familie.²²⁷ Det var „den udødelige“ Hallers Datterdatter, Sofie, som Aaret iforvejen var udgaaet fra det samme Hjem for at blive en endnu yngre dansk Professors, nemlig Jens Baggesens Hustru. — Frederik Sneedorff er fuld af Lovtale over den Godhed, Venskabelighed, Fortrolighed og Tjenstvillighed, der overgaar al Beskrivelse, og som mødte ham i det Hallerske Hus, hvis Hovedperson var en Datter fuld af Aand, Kundskaber, Fromhed og Jævnhed.

Under sin Rejse i Sweitz havde den unge Danmarkshistoriker stadigt Haab om i et eller andet Kloster af Betydenhed „at finde Oldpapirer til vor Middelalders Historie“. Derfor drog han ind i alle de Klostre, som nogenlunde laa paa hans Vej. Han siger nemlig:²²⁸ „Den Skade, som Munkene af de ved Reformationen ophævede Klostre have tilføjet vor Middelalders Historie, er altfor betydelig, uagtet den ikke kan bestemmes eller nøje er undersøgt. Vist er det, at der er stort Mørke i vor Kirkehistorie af Mangel paa Kilder; at de misfornøjede Munke ikke kunde hævne dem værre paa et Land, de forlod, eller anbefale dem bedre i de fremmede Klostre, hvor de søgte at optages, end ved at bringe disse lærde

Skatte med sig; at de historiske Videnskaber ved Reformationen vare i for liden Anseelse i Danmark, og man var for meget beskæftiget med andre Ting til at have Øje med dem; at Slange eller hvem der er Forfatter af Kancelliets Historie, som Kammerherre Suhm har ladet trykke i sine Samlinger, siger, at han i Løwen og Cølln har set flere danske Papirer, end han ønskede; at det vel ikke er umuligt, at Ansgars Dagbog endnu er til, da man har set den i det 13 Seculum.“ „Endnu har desværre min Søgen været forgæves. Enten have de i Klostrene virkelig Intet, eller de vide ikke, hvad de have. Og uden Katalog eller Anvisning er det ikke uden Lykketræf muligt i et Kaos at finde, hvad man søger, naar man ikke kan anvende mere Tid derpaa, end jeg kan paa denne Rejse.“

Som saa mange Fremmede lod ogsaa Fr. Sneedorff sig lokke til Biel, nærmest for at gæste Øen St. Pierre, som ligger i Bieler Søen, og som er bleven „udødelig“ ved Rousseaus Ophold der 1765.

Der var intet Spørgsmaal, der oftere mødte Fr. Sneedorff paa hans Rejse end det, om man havde Grund til at frygte Uroligheder i Danmark. Og der var intet Spørgsmaal, som var ham saa kært, fordi det gav ham Anledning til med Stolthed at udtale sig om sit Fædreland og med Taknemlighed om den danske Regering.

I Geneve, hvor han havde faaet Adgang til et yderst interessant og lærd Selskab af Gejstlige, der et Par Aftner om Ugen samledes til fri Samtaler, blev ogsaa dette Spørgsmaal stillet til ham. Han havde da den Glæde, at en gammel Mand henimod de 90 Aar, den ældste Præst i Geneve, Hr. Valdbirk, kom frem med et Dagblad, hvoraf han forelæste Forsamlingen en Lovtale over Kronprins Frederik. Nogle forsikrede da, at de kendte ingen Prins, der for nærværende Tid besad en saa ublandet Agtelse i Evropa som han. Og alle ønskede de, at den maatte stige med Aarene. Den var uadskillelig fra hans Hjertes Bifald og hans Undersaatters Kærlighed.²²⁹

I Nyon ved Genfersøens Bred aflagde Sneedorff et Besøg hos Reverdil, som modtog ham med megen Godhed. — „Med Glæde kendte jeg denne Olding igen, endskøndt jeg var kun Barn, da han forlod København. Han talte meget med mig om vor Landbosag, om hvis hæderlige nyere Historie han vidste god Besked, da han ejede endog de vigtigste af de nyere Skrifter, vort Landvæsens Anliggender angaaende. Saaledes kendte han vor Colbjørnsens Handlinger, og hvad han har skrevet, og skønnede paa hans Værd baade for hine og disse. Den danske Landbosags hæderfulde og frydende Skæbne er endnu ikke ligegyldig for den Mand, der, medens han

var Lector hos vor Konge, tog saa varm Del i dette Danmarks og dets Kongers vigtigste Anliggende. — Han lever nu her, gift i nogle Aar med en ung Sweitzerinde.“²³⁰

I Genthoud besøgte han den navnkundige Naturforsker og Filosof Bonnet, Tyge Rothes Forbillede. Uagtet Doktoren havde forbudt Bonnet at tale med Nogen, fik Fr. Sneedorff dog en halv Times Samtale med ham Jeg har talt med store Mænd paa denne Rejse, og deres Nærværelse har eksalteret og virket meget paa min Ringhed, men ingen saa meget som denne store, gode, udødelige Mand. Han har næsten tabt baade Syn og Hørelse. Han kender ingen, uden de ere ham meget nær. Og han hører Intet uden igennem et Rør. Jeg brugte den korte Tid, jeg havde til at fortælle ham om Etatsraad Rothes Commentarer over hans Betragtninger. Jeg mærkede tydeligt, det glædede ham og gav hans Samtale Liv. Han sagde, han havde samlet mange Tillæg siden den sidste Udgave, og lod den Tome hente af sine Værker, som var tæt igennemskudt med Kort, hvorpaa der var skrevet Tillæg. Han viste mig et, som indeholdt nogle Rettelser om Ourang-Outang efter Camper, der har fundet større Forskel imellem Mennesket og Ourang-Outang, end man tilforn har troet; men som dog ikke forhindrer,

at dette Dyr jo er at anse, som det Led, der forbinder Menneskenes og Dyrenes Kæde.“²³¹

Ogsaa Necker, der boede i Nærheden af Bonnet, aflagde han et Besøg, ledsaget af Kammerjunker v. d. Lühe. „Vi blev straks modtagne med yderste Høflighed. Han var i sin Have tilligemed sin Kone og nogle Damer. Og efter at vi havde gjort vore Undskyldninger og baade han og hans Kone paa den forbindtligste Maade havde forsikret, det var dem kært at se os, gik Damerne til Side, og han gjorde os den Ære at spasere omkring i Haven med os en halv Time. I den korte Tid spurgte han mig, hvad Sprog man talte i Danmark? om der var megen Forskel paa det og det Svenske? hvad man dømte i Danmark om den franske Revolution? Jeg svarede, her var vel Partier, som overalt, men i det Hele var man ingensteds roligere for dens Følger end her. Han forundrede sig over vor Trykkefrihed; spurgte, hvorledes det gik med Bondesagen, og hvem der fornemlig indrettede dette Værk. De Svenske, sagde han, rejste mere end de Danske, og man havde flere Efterretninger om Sverrig end om Danmark. Jeg tog mig den Frihed at sige ham imod i det sidste, at der i Danmark var meget mere arbejdet for at oplyse den nordiske Historie end i Sverrig . . . Neckers Udvotes imponerer ubeskrivelig paa den, der ser ham første

Gang. Det er hverken Herzbergs jevne Simplicitet eller den Mainziske Canzlers forekommende Høflighed. Hans ophøjede Mine, der foragter al Forstillelse, sætter den fremmede i en Afstand, der binder hans Tunge, indtil han nøjere faar vejet baade Tanke og Udtryk.“²³²

Nu galdt Rejsen Frankrig. Han skriver herom til sin Broder, Kaptainlieutenant H. C. Sneedorff:

„Om nogle Dage gaar jeg nu ind i Frankrig, og derfra skal jeg som hidtil meddele Dig Efterretninger om et Land, hvorpaa hele min Opmærksomhed er spændt. Men vil Du sige, tag Dig iagt, Dine Efterretninger, Dine Domme blive ikke ensidige eller partiske. Vel, min kæreste Ven! hvad Parti jeg end for nærværende Øjeblik holder til, saa rejser jeg nu til Frankrig for at undersøge Alt nøjere, for at sammenligne de retskafne Aristokraters Mauniers og Lally Tolendals Grunde med deres Modstanders, for at veje Fakta med Principer og Følger bedre end man efter hinanden modsigende Aviser og Partier kan gøre. Finder jeg da mine Domme urigtige, da skal jeg med Glæde forandre dem. Overbevisning er Mandens Leder. Følger han den, saa har han Intet at bebrejde sig, Intet han bør frygte for.

At det franske Folk i tvende Aarhundreder har været saa mishandlet af deres Fyrste og

deres Raadgivere, saa ingen Koloni kunde være det mere; at efter den Grundsætning, at Konger og Embedsmænd af alle Klasser ere til for Folkets Skyld og ikke Folket for deres, var en Revolution i dette Rige nødvendig; at en Revolution uden Voldsomheder er et Bjerg uden Dal, der kun kan tænkes af den, der aldrig har lært Historien og intet Begreb har om Stater eller Mennesker; at lige saa meget som en Borger bør afværge disse Ulykker, hvor de ikke ere nødvendige, lige saa lidet maa han undre sig over at finde dem, hvor de ere det, hvad en Hovedkur er for en farlig Sygdom; at efter at en Nationalcongres, det er at sige, Rigets Deputerte, sammenkaldte af Kongen og autoriserte af Grundloven, vare komne sammen, saa var det deres Pligt ikke blot at gribe i deres Constituenters Lommer, men at udrydde alle virkelige Misbrug, om de vare nok saa gamle; at uagtet en fuldkommen Lighed er og bliver en Chimære i Verden, saa er det dog den vise Lovgivers Pligt at hæve saa meget af det vilkaarlige deri som muligt; og endelig at uagtet de Ord Frihed, Oplysning, Menneskelighed saavel som den modsatte Aristokrati, Despotisme og Intolerance i vore Dage ere meget forslidte, ilde forstaaede, ofte misbrugte Navne, saa ere de derfor ikke mindre vigtige, for rigtig at forstaaes og rigtig at vejes. —

Alt dette er jeg overbevist om. Og dette kan min Rejse i Frankrig ikke forandre. Men der er mangfoldige vigtige Spørgsmaal tilbage. De kan kun besvares paa Stedet selv. Men hvorom Alting er, saa istemmer jeg fuldkommen med, hvad en ædel prøjsisk Adelsmand sagde mig i Berlin, at, om den franske Revolution ingen anden Nytte havde, saa haabede han dog, den havde denne: at man gjorde sig Umage for ikke at behøve den i andre Stater“.²³³

I Slutningen af September 1791 gik Rejsen ind i Frankrig.

Paa Vejen til Lyon saa Sneedorff et nationalt Optrin, der fortalte om den ny Constitution. Det var en Savoyard, som stod paa en Stol og ved sin Violin og sin Sang begejstrede en Mængde henrykte Bønder med Kærlighed til den ny Forfatning. Tæt ved Siden af ham var der udspændt nogle Malerier, som gennem Indbildningskraften skulde forøge Begejstringen; f. Eks. en Bonde, som to Officerer trak Kjolen af, en Munk, som løb bort fra en Døende med en Pung fuld af Penge o. s. v. Savoyarden udbasunede Ordet Aristokrat med Tordenstemme og gjorde i det samme Frederik Sneedorff den Ære at se paa ham. Det var i de samme Dage, man ventede, Emigranterne skulde vende tilbage til Frankrig. Sneedorff skyndte sig derfor videre, da det ikke

var ham ligeegyldigt at blive taget for en af Emigranterne.²³⁴

Frederik Sneedorffs Ankomst til Frankrig falder sammen med en af den franske Revolutions store Mærkedage. Den grundlovgivende Forsamling i Versailles havde i Huj og Hast under stormende Optrin vedtaget den fri Forfatning af 1791. Og Frankrigs Konge, Ludvig den 16de, var nu atter bragt i Frihed og erklærede sig villig til at underskrive Forfatningen den 13de September.

Nationalforsamlingen vedtog en almindelig Tilgivelse, saa at Folket og Kongen for anden Gang var forsonede.

Denne betydningsfulde Begivenhed kunde ikke andet end fremkalde en kendelig Bevægelse overalt i Frankrig. Og denne Bevægelse var det, Sneedorff aller først blev Øjenvidne til, da han naaede til Lyon.²³⁵

Dagen før hans Komme hertil var Kongens Sanktion proklameret. Hele Byen havde om Aftenen været illumineret. Samme Dags Aften, da Sneedorff kom til Lyon, skulde der gratis opføres et Skuespil, Vilhelm Tell. Skøndt Sneedorff nok kunde formode, at hans Lemmer ikke var stærke nok til at skaffe ham Indgang i Teatret, gik han dog derhen for at betragte ved Indgangen en stor Del af den store Bys Publikum.

Allerede een Time før Aabningen var Torvet foran Teatret saa fuldt af Haabende, at der neppe kunde findes Plads i Skuespilhuset til en Trediedel af dem. Og endda voksede Mængden stadigt fra alle Sider. Med Forundring saa Sneedorff, at mer end de to Trediedelev af denne Hob var Kvinder.

Nu aabnedes Dørene til Teatret. Man styrtede ind, men kom kort efter tilbage ud gennem Vinduerne. Og idet Teatret fyldtes, mærkede man ikke, at Mængden paa Torvet formindskedes. Om Aftenen indfandt Sneedorff sig igen ved Udgangen. Da var en Del af Byen illumineret. Torvet foran Teatret var endnu mere fyldt, end da man trængte ind. Og hele den forsamlede Hob udgjorde nogle hundrede dansende Grupper, fra hvis Munde et tusendfold skingrende ça ira lød over den største Del af Lyon og nødte mangen En til at forlade sine Grundsætninger og synge med.

De fem Maaneder, Fr. Sneedorff opholdt sig i Frankrig, fik han ikke megen Tid tilovers til at gennemrode Bibliotekerne og fordybe sig i Bøgerne fra de gamle Dage. Dertil var der paa den Tid i Frankrig alt for meget Liv, „alt for megen Historie i den levende Verden“.²³⁶

Navnlig ved Suhms Anbefaling af ham til den lærde Villoison var han kommet i Forbindelse

med adskillige Lærde. Men selv i disses Selskab stod Politiken øverst paa Dagsordenen.

Den 1ste Oktober 1791 aabnedes den ny lovgivende Forsamling for første Gang. Et Par Dage derefter var Fr. Sneedorff i Paris.

Det sidste Stykke Vej hertil var han kørt i Deligence, en forfærdelig Maskine paa to Etager med otte Heste for. I Vognen hos ham sad fire Franskmænd fra Marseille. Den ene hed Bandili og var valgt til Deputeret i Nationalforsamlingen. Det var en fornuftig Mand, der besad mange Kundskaber. Den anden var en forhenværende Komt. de Claru, en høflig og vittig Mand. De to andre var saa ubehagelige Mennesker, at han oftere end een Gang ønskede Rejsen havde Ende. De besad en Høflighed, hvormed de væltede sig ind paa Andre og tillige en Raahed, hvormed de straks fornærmede. Begge var de ivrige Demokrater lige som Bandili, men desuagtet bandede de baade Mirabeau og Barnave og Dronningen og hele den forrige Nationalforsamling.²³⁷

Naar man læser Fr. Sneedorffs Rejsebreve fra Paris, hvor han opholdt sig over fire Maaneder, faar man et levende Indtryk af den store Uro, der i de Dage gærede i Sindene. Tusende Planer krydsede hinanden og en Mangfoldighed af Tanker

angaaende den ny Forfatning tumlede rundt i Sindene.

Frederik Sneedorff var straks klar over, at Frankrig vilde komme i en Ulykke, baade hvis der nu skete Skridt tilbage og Skridt udad fra den daværende lovlige Ordning. Han saa straks denne dobbelte Fare, der truede den ny Forfatning saa vel fra Emigranternes som fra Jakobinernes og den laveste Pøbels Side. Men medens han i Begyndelsen havde et godt Haab om, at den unge Frihed skulde undgaa disse Farer, er det derimod med en stærk Mistvivl herom, at han forlader Paris i Februar 1792, efterat have lært Forholdene der at kende paa nærmere Hold. Trods sit nøje personlige Kendskab til Klubbernes Virksomhed i de Dage omtaler han dog ikke med et Ord hverken Robespierre, Danton eller Marat.

Det Interessante ved Fr. Sneedorffs Ophold i Paris ligger deri, at han med Flid søgte at blive Øje- og Ørenvidne saa vel til denne Storstads brogede Folkeliv som til Forhandlingerne i Nationalforsamlingen og i de forskellige Klubber.

I Paris kom han sammen med flere af Datidens store Politikere som Frihedsmanden Abbè Gregoire, Malouet o. s. v.²³⁸

Om de hurtige Omskiftelser, som hørte til

Pariserfolkets Deltagelse i Frihedsbevægelsen, fortæller han flere Træk.

Barnave, der samme Foraar hørte til Folkets største Yndlinge, var siden Kongens Flugt snart bleven den mest forhadte af alle. Man beskyldte ham for, at, da han sad i Vognen, der førte Kongefamilien tilbage, var han bleven fortryllet af Dronningen. Han var naturligvis bleven bestukket. Paa alle Gader saa man ham nu afmalet med tvende Ansigter og en Pung med Penge.²³⁹

Da Sneedorff en Dag gik igennem Palæ Royal, blev han en Mængde Mennesker var, som stod og læste en Plakat. Nysgerrighed drev ham derhen. Han trængte sig igennem Mængden og saa da, at det var Msr. Prudhomme, der havde ladet opslaa Plakat om, at han agtede at udgive en Beskrivelse over alle de evropæiske Kongers Forbrydelser. Sneedorff saa omkring paa Tilskuerne, og da han saa den største Del af dem le, gjorde han det Samme og gik sin Vej.²⁴⁰

Der fandtes i de Dage 27 offentlige Teatre i Paris, af hvilke mer end Halvdelen var en Virkning af den ny Frihed. Lige overfor det Hus, hvor Sneedorff boede, var der endda et stort nyt Teater under Opførelse af en Mselle Montausier. Som i det gamle Rom raabte nu i Paris Pøblens Mund efter Brød og Skuespil. Der

var henved 600 Kaffehuse, hvor man altid fandt Mennesker, ja i nogle af dem kunde man om Aftenen knapt trænge sig frem. Man disputerede, lo og dansede. Og Forlystelserne gik deres sædvanlige Gang.²⁴¹

I Nationalforsamlingen var Fr. Sneedorff en flittig Tilhører. Men han forsikrer, at blandt alle dem, han her hørte, var der kun to, som i hans Øjne fortjente Plads blandt et Folks Repræsentanter. Det var Vergniaud og Vaublanc. „Havde Nationalforsamlingen Mange som den Sidste, saa er jeg vis paa, at alle Evropas Fyrster udrettede Intet imod Konstitutionen. Men nu graves maaske dens Grav midt i Forsamlingen. Ministrenes Embeders Vigtighed, deres store Ansvarlighed, fordrer en Delikatesse i Lovgivernes Opførsel imod dem, som jeg har savnet hos Alle og ene fundet hos Vaublanc. Hans Stemme er mandig, og naar han vil hæve den, er det en Torden, der døver Alt. Han har mer end een Gang sat sig imod hele den venstre Side og vundet Sejr ved sit lyse Foredrag, ved sin ædle Anstand og sin kraftfulde Stemme.“²⁴²

I Nationalforsamlingen var det bleven vedtaget den 8de November 1791, at alle udvandrede Prinser og Embedsmænd, der ikke vendte tilbage inden 1ste Januar 1792, skulde have deres Liv forbrudt. Og alle andre Emigranter truedes

med samme Straf, hvis de tog Del i en Sammensværgelse.

Den 12te November var Sneedorff tilstede i Nationalforsamlingen. Den Dag kom Kongens Veto imod ovennævnte haarde Bestemmelse. -- „Det var en yderst stormende Dag, men tillige den interessanteste i denne Legislatur.“

Officeren for Nationalgarden meldte Forsamlingen, at Justitsministeren Duport tilligemed de andre Ministre begærede at inklades i Kongens Navn. De kom. Justitsministeren tog Ordet. Hans Mine, Mæle, Alt forkyndte, at han havde et Ærende af Vigtighed, for hvis Følger han frygtede. Han bragte kongelig Sanktion paa forskellige Dekreter og iblandt dem det, som kaldte hans Broder tilbage. Men om det grusomme Dekret imod Emigranterne hed det: le roi l'examinera (dette er det konstitutionsmæssige Udtryk for Kongens suspensive Veto).

Da Ministeren havde sagt dette, vilde han forklare Aarsagen til Kongens Veto. En Deputeret spurgte, om dette Budskab var underskrevet af Kongen og kontraseret af Ministeren. Da han derpaa svarede, at Akten relativ til Dekretet var det, Budskabet derimod var kun underskrevet af ham, men skulde i Dag underskrives af Kongen, blev der en heftig Disput i Forsamlingen. Præsidenten, Ministeren og de Deputerede talte i

Munden paa hinanden. Endelig raabte man: til Dagsordenen. Og dermed havde det Budskab Ende.²⁴³

Sneedorff overværede ogsaa Forhandlingerne om de haarde og ubillige Bestemmelser imod de ikke-edfæstede Gejstlige, der den 1ste December blev vedtaget af Nationalforsamlingen.²⁴⁴

Den 14de December hørte han Præsidenten om Eftermiddagen Kl. 4 oplæse et Brev, hvori Kongen forkyndte, at han Kl. 6 vilde komme i Forsamlingen. Ministeren for de udenlandske Sager, Delessart, havde været hos ham hele Natten.

Klokken slog 6. Og Trommens Lyd forkyndte, at hans Majestæt var ikke langt borte. En Deputation af Nationalforsamlingen gik ham i Møde og kom foran for Kongen tilbage, da i samme Øjeblik Dørvogterne proklamerede Kongens Ankomst. Alle Deputerede stod op og tog Hattene af. Præsidenten forkyndte, at Nationalforsamlingen for Øjebliket ingen Frihed havde til at tale.

Kongen kom ind, omringet af Ministrene, gik op til sit Sted ved Siden af Præsidenten og holdt en Tale, hvis Indhold var, at han havde erklæret Kurfyrsten af Trier og de andre tyske Fyrster, at, hvis al fjendtlig Forsamling af franske Tropper ikke ophørte inden 15de Januar, saa ansaa han dem som Frankrigs Fjender. Talen

blev ofte afbrudt af Klap, Bravo og Leve Kongen. Kl. 8 forlod han Forsamlingen.

Den ny Krigsminister Narbonne forkyndte efter Kongens Bortgang, at hans Majestæt havde givet ham Ordre til, at 150,000 Mand skulde være forsamlede paa Grænserne inden en Maaned, at de skulde deles i tre Armeer og anføres af Rochambau, Lükner og la Fayette. Ved disse Navne aplauderede man tre Gang.²⁴⁵

Med Stolthed fortæller Sneedorff, at han en Dag i Nationalforsamlingen hørte en Deputeret, der med Kundskab og uden de sædvanlige Sarkasmer gik de evropæiske Kabinetter igennem, og som sagde, da han kom til Danmark: „Danmark styres af Kronprinsen, hans Planer ligesom hans Ministres ere vise og ere fuldstændigt rettede imod Styrelsen indadtil“.²⁴⁶

Ogsaa melder han om, hvorledes af alle de mangfoldige Svar fra de evropæiske Hoffer paa Kongens Sanktion af Forfatningen, som Udenrigsministeren forelæste i Nationalforsamlingen, ingen blev aplauderet uden Kongen af Polens og Kongen af Danmarks.²⁴⁷

Jakobiner Klubben var den første af Klubberne, som Fr. Sneedorff besøgte.

Det var nogle faa Dage efter hans Komme til Paris. Han havde faaet en Indgangsbillet, som galdt for fjorten Dage.²⁴⁸

Som et værdifuldt historisk Bidrag til Oplysning om denne Klub meddele vi her et større Brudstykke af et af Sneedorffs Breve om denne:

„Jeg traadte ind i en gammel Klosterkirke, hvis Prædikestol var forvandlet til en Tribune og Altret til et Bord for en Præsident og nogle Sekretærer, med Mirabeaus Buste oven over.

Fra en smal Gang paa Gulvet hævede sig Bænke paa alle Sider, den ene over den anden i Form af et Amfiteater, hvor der sad mellem 6 til 700 Medlemmer.

I begge Ender af Salen var adskilte Gallerier, hvortil Publikum har fri Adgang. Min Fører skaffede mig en god Plads lige overfor Tribunen og paa en af de øverste Bænke, hvor jeg baade saa og hørte godt. Det var, som min Fører fortalte mig, en af de uroligste Aftener. Og jeg havde ikke Møje for at tro det.

Camille-Desmoulins, den Samme som, da Necker blev forvist, for til Palæ Royal og ved en Tale fuld af Flamme fik Pøblen til at fordre ham tilbage; den Første i Frankrig, som stak Nationalkokarden paa sin Hat; Forfatter af et af de dristigste og ublueste periodiske Blade: les revolutions de France & de Brabant; denne ivrige Patriot besteg Tribunen og forelæste en Afhandling, der fra Begyndelsen til Enden var en Satire over den forrige Nationalforsamling,

hvor selv Fayette, Bailly og Flere blev nævnede og gjort latterlige.

Nogle lo, Andre raabte à bas! à bas! (ned! ned!), Andre non monsieurs, Andre à l'ordre! à l'ordre! Præsidenten ringede. Hist og her stod Medlemmer op og raabte: Hr. Præsident, jeg beder om Ordet. Her og der trængte nogle Tordenstemmer gennem den skrækkelige Allarm, der tilsidst blev saa heftig, at jeg frygtede her blev en masacre. Nogle fordrede, han maatte ikke læse videre, Andre, at Friheden bestod i at ytre sine Meninger, atter Andre, at man ikke kunde forstaa ham, en Anden skulde læse hans Afhandling til Ende. Og denne sidste Paastand blev besluttet ved Majoriteten.

Da jeg gik ud af Salen, hørte jeg i en Forstue forskellige Partier disputere heftig om denne Tale. Nogle sagde, det var Voltaires Vittighed med Rousseaus Veltalenhed. Andre skreg, han var lejet af Hoffet for at dele og styrte Selskabet. Vel har ingen af de følgende Aftener, jeg har været der, været saa stormende som denne; dog ingen uden ondt Vejr. Hvert Øjeblik raabte enkelte Medlemmer, som sad her og der for at holde Orden: à l'ordre. Hvert Øjeblik ringer Præsidenten. Hvert Øjeblik afbrydes Taleren ved Klappen, der aldrig er heftigere end naar en vittig

Grovhed udstødes mod Ministeren, mod de forrige Adelsmænd og mod Kongen selv.

Jeg hørte for nogle Dage siden Msr. Cambon, et Medlem af Nationalforsamlingen, staa frem og denoncere Montmarin (Ministeren for de udenlandske Affærer) for den Rapport, han havde givet Nationalforsamlingen om de evropæiske Hoffers Svar paa Kongens Sanktion. Han sagde, at den var saa vel som alle Hoffernes Svar en affront for Nationen; at de næsten Alle ikke havde ytret andet end, at de ønskede denne Forandring maatte falde ud til Bedste for det kongelige Hus, at selv Kongen af England, der regerede et frit og stolt Folk, talte om sujets (Undersaatte).

Ludvig den 16de havde ikke gjort dem nogen Tjeneste, da han antog Konstitutionen. De havde antaget den selv, fordi de vilde have den. Han havde kun, idet han antog den, antaget sin Krone, som de havde givet ham.

Efterat man havde klappet herover vel et Kvarter, foreslog han Dagen efter at gøre denne Motion i Nationalforsamlingen, at la haute cour nationale (d. v. s.²⁴⁹ en Kriminalret, som dømmer dem, Nationalforsamlingen har indstævnet som Landsforrædere) i Følge Konstitutionen straks skulde indrettes; at Montmarin skulde af Nationalforsamlingen indstævnes for den; at uagtet han havde faaet sin Afsked, skulde det forbydes ham

at forlade Riget, førend han havde aflagt Regnskab for sit Ministerium. —

Betragter man, at Jakobinerklubben i Gerningen er at anse som et Underhus, hvor alle vigtige Sager debatteres, førend de foretages i Nationalforsamlingen; at henimod 300 af denne Nationalforsamling ere Medlemmer af den, og der faa den Mening, de drive igennem i Nationalforsamlingen; at den har henimod 500 affilierede Klubber i Riget, som ved uophørlig Brevveksling og Denunciationer vedligeholde deres Forbindelse med den; at det er ikke som i Nationalforsamlingen et afvekslende, men staaende Selskab, hvis politiske Reformations Geist er Pøbelens Afgud og den eksekutive Magts Skræk; saa tvivler jeg paa, der har været nogen Tid et simpelt uautoriseret Selskab, hvis Indflydelse har været saa mægtigt, saa vidt gribende som dette.

Jeg kan ikke nægte, at jeg har hørt Taler her, som have givet mig dyb Agtelse for enkelte Mænds Kundskaber, Skarpsindighed og Kærlighed til en sand Frihed. Og iblandt dem sætter jeg Røederer, Medlem af den forrige Nationalforsamling, først. Men jeg har ofte hørt klappe af entusiastisk Nonsens, af Vittigheder, som sigtede til at løsne Selskabets helligste Baand, af urimelige Forslag og aabenbare Modsigelser, til at jeg skulde kunne fatte nogen Agtelse for Sel-

skabet selv. Denunciationer er dets gangbare Mønt.“

En Dag hørte Sneedorff en Tale af Röederer i Jakobinerklubben, hvori han bebrejdede Nationalforsamlingen dens lidet Sammenhold. „Det er bekendt“, sagde han, „at 200 Patrioter ved deres Enighed i den forrige Nationalforsamling skabte den ny Konstitution trods en langt større Majoritet, trods Armee, Intriger og truende Farer. Her er omtrent 300 Deputerede i dette Selskab. Hvi kommer disse Patrioter ikke sammen? Hvi lære de ikke at kende hinanden? Hvi understøtte de ikke hinanden for at skaffe Nationalforsamlingen den Kraft, den Værdighed, som den bør have for at fortjene Folkets Fortrolighed?“

Frederik Sneedorff skriver: „Da Röederer havde udtalt, stod forskellige Deputerede frem efter hinanden, for at bede alle deres Medkolleger at møde Dagen efter Kl. 6 i Jakobinerklubben, for der at aftale nærmere med hinanden om en Coalition, der kunde indføre igen et Højre og et Venstre (coté droit og coté gauche), som havde været i den forrige Nationalforsamling.

Hertugen, eller som han her kaldes slethen Msr. d'Orleans, sad foran mig paa en Bænk, og man gjorde aldeles ingen Komplimenter med ham. Hans Fysiognomi forkynder ikke megen Karakter, men er dog ligesaa lidet som hans

Figur ubehagelig. Han er skilt fra sin Gemalinde, en Prinsesse af Penthievre, og har tvende Sønner, som ogsaa besøge Jakobinerklubben. Den Ældste har jeg hørt rose af mange.

De vigtigste Personer, jeg ellers har hørt tale her, ere: forhenværende Marquis Sillery, Medlem af den forrige Nationalforsamling og gift med et af de oplysteste Fruentimmer i Frankrig, der har gjort sig meget bekendt ved hendes Skrifter om Opdragelsen.

Collot d'Herbois, en Mand af Geni, der først har været Aktør, siden Teaterdigter, og har to Aftener efter hinanden underholdt Selskabet med at forelæse en almanac de constitution i Form af Dialoger, hvori Père Girard, den berømte franske Bonde, som var Deputeret i den forrige Nationalforsamling, fortæller og forklarer Bønderne i sin Egn de vigtigste Artikler af den ny Constitution.

Jeg tvivler ikke paa, at jo hans Almanak vandt meget ved Recitationen, hvori man sporede den gamle Aktør. Men dog er jeg temmelig vis paa, at ingen kyndig Læser vil savne Natur, Naivitet og Interesse. Tvende har jeg foruden Röederer hørt tale som Præsidenter, tvende Mænd, som neppe havde noget Andet tilfælleds med hinanden, end at de begge ere langt ivrigere

Demokrater, end man skulde vente det af den Enes Stand og den Andens Filosofi.

Abbe Fauchet, Biskop af Calvados, en Mand, hvis Organ, Veltalenhed og Figur saa ofte har henrevet begge Køn baade fra Prædikestolen og fra Tribunen, var den ene af disse. Han er født til at være Præsident, men han maa høres og ses. Man tror ikke, det er den samme Mands Taler, naar man læser dem.

Den Anden er og et Medlem af Nationalforsamlingen, d'Alemberts Ven og maaske den af alle franske Lærde, som for nærværende Tid har den største Reputation, Marquis Condorcet. Han præsiderede den sidste Aften, jeg var i Jakobinerklubben, men uden Værdighed. Naar han talte, saa han sig bestandig om til en af Siderne, som om han vilde spørge Nogen om, hvad han skulde sige. Hans Stemme var saa utydelig, at jeg forstod ikke et Ord af, hvad han sagde. Og jeg har siden hørt Flere, som har hørt ham tale baade her, i Nationalforsamlingen og i Videnskaberne Selskab, klage over det Samme."

Frederik Sneedorff gæstede ogsaa hver Aften Klokken 10 club de 89. Denne Klub var bleven stiftet af Mirabeau og besøgtes af mange ansete Mænd af den forrige Nationalforsamling. Her læste han nogle af de Myriader af Aviser, som daglig udkom, og hørte politiske Disputer til Kl. 12.²⁵⁰

I denne Klub traf han Abbed Sieyes, den forhenværende Hertug af Rochefaucault, Bispen af Autun, den unge modige Montmorency, mange Købmænd, Lærde, Officerer, men alle i civile Klæder eller Nationaluniform, der paa meget lidt nær var fuldkommen som vore Søofficerers, blaa Kjole, røde Opslager, Guldepauletter og hvide Underklæder. En stor Del af dette Selskab var ogsaa Medlemmer af Feuillant-Klubben.²⁵¹

I Feuillant-Klubben var Fr. Sneedorff ligefrem bleven optaget som Medlem. Der er det Mærkelige herved, at han var den første og sidste Fremmede, der blev Medlem af denne Klub. Et Par Dage efter hans Optagelse blev det nemlig dekretet, at Ingen kunde blive Medlem, som ikke var citoyen actif (aktiv Borger).²⁵² Frederik Sneedorffs Oplysninger om denne Klub maa derfor kræve en usædvanlig Opmærksomhed, især da han havde et Par sunde danske Øjne at se med.

Feuillant-Klubben var bleven dannet kort efter Ludvig den 16des Tilbagekomst i Juni. Jakobinerne søgte nemlig dengang at sætte Himmel og Jord i Bevægelse for at faa Tronen erklæret ledig. Men et Parti iblandt dem, som var misfornøjet med denne voldsomme Opførsel, og hvoriblandt Montmorency, Barnave, Lametherne, d'Andre og Chapelier var, oprettede derfor en

ny Klub i et Kloster i samme Gade og ikke langt fra det, hvor Jakobinerne forsamledes. Dette Kloster tilhørte les Feuillans. Og i dette levede Henrik den 4des Morder, Ravailiac.

„Denne Klubs Hensigt“, skriver Fr. Sneedorff, „er at vedligeholde Kongen i sin Majestæt og den hele eksekutive Magt i sin Anseelse efter Konstitutionen. Den tager, efter at den en Tid lang havde været ude af Virksomhed, i denne Tid stærkt til. Alle gode Borgere anse den for et Bolværk imod Jakobinernes altfor overhaandtagende Magt. Og daglig foreslaaes ny Medlemmer.

En Mand af Videnskabernes Akademi, Msr. le Roy, som jeg er megen Forbindtlighed skyldig, har foreslaaet mig, og jeg har været her adskillige Gange som Medlem.

Saa meget kan jeg sige, at som en Fremmed, der blot søger at gøre sig bekendt med Forfatningen, kommer jeg i Jakobiner-Klubben af Nysgerrighed, men i Feuillant-Klubben af Lyst. Var jeg fransk Borger, saa kom jeg aldrig der, men ansaa det for min Pligt at arbejde, hvad jeg kunde, her. Under Sagernes nærværende Forfatning er det enten en Kontrarevolution eller et saadant Selskab, som skal hæve den eksekutive Magt til den Kraft og Anseelse, som er nødvendig

i et stort Rige, og som Lovenes Haandhævelse fordrer.“ —

Ved Juletid 1791 blev Fr. Sneedorff som Medlem af denne Klub Øjenvidne til de første oprørte Bølger af den Slags, der bebudede Revolutionen i dens raa Skikkelse. Han giver en Skildring heraf i et Brev fra 6te Januar 1792, der maa betragtes som et værdifuldt historisk Aktstykke.

„Jeg har nu været to Maaneder i dette Selskab“, skriver han, „og lidt efter lidt gjort saa mange Bekendtskaber, at det er ikke uden den yderste Interesse. Jeg kommer her fire Aftener om Ugen for at studere den første Oprindelse til Frankrigs Torrys. Mange vil maaske i disse finde hemmelige Aristokrater, men de bedrage dem mærkelig. De kende ikke Chérons varme og lutrede Patriotisme, ikke Dumas, som fægtede under Rochambeau i Nordamerika, ikke Montesquieu, Præsidenten i den forrige Nationalforsamling . . . ikke Vaublanc og de mange Andre, som ikke ere eller have været Medlemmer af Nationalforsamlingen, men sigte deres Mening i denne Klub.

De forlange, at Kongen og Ministrene skal beholde deres Rettighed og den Anseelse, som Konstitutionen tilstaaer dem. De vil ingen Republik have, ingen Krig, som Brissot, med hele det

menneskelige Køn. Kort, de vil Konstitution og Intet Andet, indtil den Tid kommer, da Konstitutionen selv tillader at forandre de Fejl, som den indeholder.

Endskøndt den Forbitrelse, hvormed disse tvende Partier nu begynde at skrive og tale imod hinanden og som een Begivenhed mere har opflammet, som jeg straks skal fortælle, efter al Anseelse med Tiden vil bryde ud i en Borgerkrig, saa har jeg ikke mindste Grund til at tro, at dette vil ske, saalænge Prinserne staa med deres Tropper ved Grænserne, eller der er Noget at frygte uden fra. Forbitrelsen hos begge Partier er endnu for stor til, at denne Overensstemmelse i begges Tænkemaade ikke skulde forene dem udvortes, saalænge der er Noget at befrygte fra denne Side.

Saa meget er vist, at Selskabet trods alle Jakobinernes Kabaler tager utroligt til og vil samle alle de Borgere, som misfornøjede med Jakobinerne maaske kunde slaaet dem til Prinsernes Parti, om de ikke havde fundet et Parti, som gik Middelvejen, og var mere overensstemmende med deres Ønsker.

Dernæst, at her forsamles den bedste Del af Nationalforsamlingens Medlemmer, koncentrere deres Meninger og forskaffe dem den nødvendige Kraft. Deres Indflydelse paa Nationalforsamlingen

er efter den mærkværdige Adresse til Kongen fra Departementsdirektoriet i Paris saa kendelig, at det ligesaa meget forbitrer Jakobinerne, som det begynder en ny og fordelagtig Epoke i Nationalforsamlingen. —

Men nu til den Begivenhed, jeg ovenfor omtalte, og som bestaar i de Kabaler, Jakobinerne have stiftet for at omstyrte denne Klub.

I Begyndelsen af November begyndte Selskabet, efterat det siden Juli havde været som dødt, at samle sig igen; men ikke som Jakobinerne offentlig, da deres Lokale ikke tillod det. Dette rygtedes, og Jakobinerne, der havde adspaltet den monarkiske Klub og andre, som ikke vilde affiliere sig med dem, arbejdede paa at gøre det Samme med dem.

De gik saaledes til Værks. En Aften omtrent midt i December kom et af Medlemmerne ind og fortalte, der var en Mængde Mennesker udenfor, som bad, at Selskabet vilde indlade dem for at høre paa dets Debatter. Man raadslog, om Majoriteten var for at overlade dem en Sal af Koret. Dagen efter vilde man indrette Tribuner, som kunde rumme omtrent en 300 Mennesker. De Indladte var omtrent 50 og forholdt dem den Aften meget godt. Dette var om Fredagen. Om Søndagen var Tribunerne indrettede og ved Selskabets Aabning fyldte med Mennesker, som

var meget urolige. Da Præsidenten med sin Klokke havde forkyndt, at Selskabet vilde begynde, raabte En fra Tribunen, han havde en Adresse, som han forlangte at læse, hvilken han og straks derpaa forelæste med al den Hefthighed og Uforskammethed, som behøvedes for at udstøde de Grovheder, som deri blev sagt til enkelte Medlemmer af Selskabet.

Adressen var stilet fra Folket, som lod Selskabet vide, at de med Fornøjelse skulde se dem komme sammen, naar deres Hensigt ikke var at indføre Despotismen, Lehnssystemet og Parlamenterne . . .

Præsidenten, Cheron, der i denne hele meget delikate Sag har opført sig med et Mod og en Klogskab, der har forskaffet ham hele Selskabets fuldkomne Agtelse, svarede ham, at Selskabets Valgsprog i la constitution o. s. v. og deres Forsamlinger vare offentlige. Det, troede han, kunde berolige Alle, som befrygtede Noget for Konstitutionen.

Videre hændtes ikke af Betydenhed den Aften.

Følgende Aften vare Tribunerne meget urolige. Man blev vár nogle Medlemmer af Jakobiner Klubben, og iblandt dem selv Biskopen af Calvados, Fauchet. De, som talte i Selskabet, blev ofte afbrudte ved Trampen og Skrigen. Præsidenten vendte sig mer end én Gang til Tribunerne, bad

i Konstitutionens, i Fædrelandets Navn, hvis Bedste man her søgte, at de gode Borgere, som var nærværende, ikke vilde taale, der sad Nogen ved Siden ad dem og forstyrrede Selskabets Rolighed.

Alt dette var kun Forspil, som varede nogle Aftner. Den 23de December var en ordenlig Storm. Under en Allarm, hvor det var umuligt at høre Præsidentens Stemme, kom en Officer af Nationalgarden, Medlem af Selskabet, ind ad Døren. Som han traadte ind, raabte En fra Tribunen: se, der kommer en Janitskar i Nationaluniform.

Han vendte sig om til Tribunen og sagde, hvem der havde vovet at provocere ham, skulde komme frem. Det har jeg, raabte En, og sprang ind i Salen, og efter ham styrtede næsten Alt, hvad der var i Tribunerne, ind.

Man søgte at stille til Rette, men det var ikke muligt. Der var en Skrigen paa Aristokrater og en Allarm, som overgaar al Beskrivelse.

La Cretelle hævdede sin Stemme for at foreslaa, Selskabet skulde overlade den Aftens Forsamling til Loven. Man skikkede Bud efter to Politikommisærer. De kom og satte sig paa hver sin Side af Præsidenten. Saasnart man saa de to Kommisærer med deres trefarvede Skærf, som hænger over Skuldren, blev den dybeste Stilhed. Den ene Kommisær sagde, han havde et Brev fra

Mairen i Paris, Pethion; (en ivrig Jakobiner, Folkets Afgud), og begyndte at læse det.

Heri stod, at de først skulde bruge Mildhed, og hvis det ikke kunde hjælpe, saa hente det Militære.

Her blev en Allarm. Det var et falskt Brev, sagde man, det havde Mairen aldrig skrevet, og man sendte en Deputation til hans Hotel for at faa det at vide. Imedens Deputationen var undervejs, morede man sig med at beskyldte den ene Kommisær for, at han var Feuillant og nødte ham, (thi han var en Stymper), til at gøre sin Ed paa, han ikke var eller vilde være Feuillant. Under alt dette gik det ene Medlem bort efter det andet. Det var den eneste Udvej. At slaaes med denne Pøbel duede ligesaa lidet som at tale fornuftigt med den.

Jeg gik tilligemed en Del Andre i club de 89. Lidt efter Klokken 10 kom tvende Medlemmer og fortalte, at de kom nu lige fra Feuillants, hvor Pøblen holdt Forsamling, havde valgt dem en Præsident, holdt Proces-Verbal i Protokollen o. s. v., at som de gik ud af Døren til Koret, kom de tvende ivrige Jakobinere, Chabot og Merlin, og vilde gaa ind. I deres hele Glæde spurgte de dem i Mørket uden at kende dem: aa, mine Herrer, er det lykkedes; hvorpaa den Ene svarede: jo, fuldkommen godt; og saaledes endte den Aften.

Præsidenten gjorde nu alle Anstalter for med væbnet Magt at hindre saadanne Scener ved næste Samling.

Det blev tillige besluttet, at alle de Medlemmer, som var i Nationalgarden, skulde tage deres Uniform paa.

Anden Juledag kom. Og Selskabet var meget talrigt. Soldater og Nationalgarden var posterte omkring ved Indgangen i Tribunen og selv i Koret. Der var vel noget Opløb udenfor, og nu og da Støj og Trampen i Tribunerne; men Skildvagterne vare djærve udsøgte Folk, og Selskabet hørte uden nogen betydelig Forstyrrelse paa de Medlemmer, som efter hinanden med megen Værdighed besteg Talerstolen. Kort, Enhver troede, den hellige Grav var vel forvaret, og man var paa Springet at skilles ad, da et Medlem kommer og fører to Deputerte af Nationalforsamlingen hen for Præsidenten.

Dette Medlem fortalte, at, som han vilde gaa ud, saa han. Msr. Merlin og Grangeneuve fordre af Skildvagten at indlades paa Grund af, at Vejen til deres Tilsyns-Komitee faldt derigennem*).

*) For at forstaa dette, maa du vide, at det Kapuciner Kloster, i hvis Kirke Selskabet forsamlede sig, støder tæt op til den Del af Tuilleriesne, som for var et Ridehns, men nu er indrettet for Nationalforsamlingen; at et Par af Nationalforsamlingens Komiteer har deres Kontorer i

Da Skildvagten nægtede det, saafremt de ingen Billet havde, viste de deres Mærke paa, at de var Medlemmer af Nationalforsamlingen og forlangte at tale med den Præsident, som turde understaa sig at sætte Skildvagter i Nationalforsamlingens Gebet.

Da han havde udtalt, begyndte Merlin med en tordnende Stemme og et Par funklende Øjne: „mine Herrer, er det Frihedens Tempel, hvori et Medlem af Nationalforsamlingen forhindres i sine Forretninger af Janitskarer?“ Ved disse Ord hævede sig et Skrig i Forsamlingen fornemlig af Nationalgarderne.

Alle sprang op fra deres Sæde, løb hen imod Merlin, ja, det er Frihedens Tempel, ja, ja, raabte man i denne heftigste Forbitrelse. Det var en skrækkelig Scene. Tribunerne begyndte at tale med — Alting var i Fyr og Flamme, og jeg troede fuldt og fast, her blev et almindeligt Myrderi. Men ved Præsidentens og en Mængde Medlemmers Klogskab endtes det med, at man kastede de tvende Deputerede ud af Døren.

Forsaavidt vandt Jakobinerne, at Dagen efter blev det afgjort i Nationalforsamlingen, at Indgangen til Koret i Feuillants hørte under National-

Klostret, at de Deputerede vel kan gaa til disse Kontorer gennem andre og nærmere Gange, men den Aften vilde de gaa denne Vej. Saa lærte Kabalen dem.

forsamlingens Gebet, og at der ingen Forsamlinger kunde have Sted, som foraarsagede Opløb. Og saaledes er Selskabet skilt ved dette Lokale og for nærværende Tid i megen Forlegenhed for at faa et passende. Det forsamler sig indtil videre i den afdøde og bekendte Hertug af Richelieus Hotel. Men hans Frue har kun tilladt det paa nogle faa Dage, da Gaarden skal sælges.“ —

Beriget med en broget Mangfoldighed af Erfaringer og Indtryk ved sit Ophold i Paris skrev Frederik Sneedorff den 30. Januar 1792 saaledes: ²⁵⁵

„Jeg har svævet her imellem Aristokrater og Demokrater. Jeg har hørt de Første paastaa, at den tyrkiske Regeringsform var den fuldkomneste, og de Sidste, at der var ingen Lyksalighed uden i Demokratiet. Jeg har set Personer, som haabe at blive Deputerede, fordi de have udskældt den eksekutive Magt i Jakobinerklubben, og jeg har hørt paastaa, at Dyden, Æren og Religionen vare blevne landflygtige med Adelen og Erkebisperne. Jeg har set Nationalgarder, som tro, at naar man har en blaa Kjole med røde Opslager, saa behøver man hverken Orden eller Subordination eller at lære at marschere. Jeg har hørt Drengene med Briller paa Næsen paastaa, at der var ingen Gud, og at der burde ingen Templer være uden for Friheden. Jeg har hørt Fruentimmer glæde dem

over den 5te Oktober*) og tale om Lanternen**) som om deres Natbord. —

Ja, jeg har set Friheden, den Gudinde, som hver Jordens ædle Søn tilbeder, forhaanet og forfulgt, fordi den gik ved Siden af Retfærdigheden og Fornuften. Men gennem alle disse Skyer, som i dette Øjeblik og maaske for lang Tid vil fordunkle Frankrigs Horizont, har jeg og set Glimt af den Sol, hvis Straaler har oplivet Rom, Britannien og Nordamerika“.

Paa Grund af højere Ordre fra de unge Adelsmænds Formynder i København, maatte Fr. Sneedorff rejse hurtigere fra Frankrig, end han først havde tænkt sig.

Man var rimeligvis bange i København for, at der skulde tilstøde dem noget Slem, hvis de ventede paa Revolutionen, der nu nærmede sig med stærke Skridt.²⁶⁶

En af de første Dage i Februar 1792 rejste Fr. Sneedorff med sine unge Rejsefæller fra Paris. Et Par Dage iforvejen var han bleven vækket Klokkeren 4 om Morgenen ved Stormklokkernes Ringen hele Paris over. Rygtet var nemlig udbreddt, at Kongen atter var flygtet. —

I Solskinsvej og for god Vind sejlede Fr.

*) D. v. s. den Dag da Pøblen tvang Kongen til at flytte fra Versailles til Paris.

**) D. v. s. Lygtepælen.

Sneedorff over Kanalen fra Frankrig til England. Til det første Land sagde han ude paa Bølgerne sit Farvel som til et interessant, mægtigt, men i dette Øjeblik saare ulykkeligt Rige, eftersom dets Lovgivere endnu uophørligt forvekslede de forskellige Begreber om Pøblen og Folket.

„Som det er Folkets Væsen at være Alt, saa er det PøbLens at være Intet“.²⁵⁷

Det andet Land, England, hilste han derimod i dette Øjeblik med en mageløs Glæde som det Land, han længe, længe inderligt havde ønsket at gæste, fordi han forud havde lært det at kende som den sande Friheds og den ægte Nationalstoltheds Hjem. Igennem Skrifter og igennem de engelske Venner, han fik ved sit første Ophold i Göttingen, havde han vundet et foreløbigt Kendskab til dette Land, hvor han anede, at de rigeste Skatte til Oplysning om Menneskelivet laa gæmte.

Men alt dette var dog Intet for Sneedorff imod at kunne blive en personlig lagttager af det engelske Folkeliv. Og da det saa lykkedes Frederik Sneedorff at sætte sin Fod paa Englands Grund, skuffedes hans store Forventninger heller ikke. I fulde Drag nød han Folkelivet derovre, frydede sig ved, hvad han hørte og saa, og befandt sig saare vel ogsaa paa Legemet, saa uagtet Stenkullene i London de første Dage forvoldte

ham Hovedpine, var han ingensteds paa hele sin Rejse saa frisk som dér.²⁵⁸

I henved tre Maaneder blev Sneedorff i London. Her boede han hos en rig Skræder, der gerne gad politisere, og som havde læst baade Burke og Payne. Af og til gik Fr. Sneedorff ind til ham og traf da gerne især om Aftenen en Kres politiske Borgere samlet her, som afhandlede Statens Bedste. Han opdagede snart, at de hørte Oppositionen til, eftersom Fox og Scheridan var deres Mænd.²⁵⁹

Et af de første Steder, hvor den unge danske Professor begav sig hen, var til Parlamentsbygningen for at høre Underhusets Forhandlinger.

Der var just i de Dage en stærk Opposition i Gære imod den franske Revolutions uforsonlige Modstander, Førsteministeren William Pitt i Anledning af Ruslands Rustninger og Sidden inde med Fæstningen Oczakow.

Fox var Oppositionens Leder.

Fr. Sneedorffs første Gang til Underhuset var forgæves, da Pitt havde faaet en Forkølelse, og Forhandlingerne derfor vare udsatte. Han fik kun Speakeren (Formanden) at se i sin sorte Kappe og lange Allonge Paryk, hørte en Præst læse en Bøn og saa, hvordan Parlamentsherrerne under Bønnen vendte sig om mod Væggen, idet de knælede.²⁶⁰

Men nogle Dage derefter kom han igen. Om dette Besøg siger han:²⁶¹

„For at faa en god Plads, forføjede jeg mig til Parlamentet Kl. 11 og spaserede først en Time op og ned i en Forsal tilligemed en Mængde andre Kandidater, da en Parlamentsherre kom ud og sagde til Dørvogterne, at der maatte ingen Fremmede være i Forsalen; hvorpaa Dørvogteren under et uophørligt: go on gentlemen, drev hele Forsamlingen som en Flok Faar fra en Forstue til en anden, fra en Trappe til en anden, indtil vi endelig kom ned tæt til Gaden, hvor Døren blev slaaet i, og hvor vi stod omtrent en Time saa tæt paa hinanden, at Sveden pressedes ud af mig.

Og hver Gang Forsamlingen maatte gøre Plads for en Parlamentsherre, led mine Tarme ubeskrivelig.

Endelig blev Døren aabnet. Jeg styrtede da ind med de Andre, op ad Trapperne, og da jeg kom ved Indgangen, kastede jeg min halve Krone i Dørvogterens Hat. Det slaar ikke til, sagde han. Jeg kastede nok en og fik endelig en ganske god Plads.

Imedens vi stod nede i Klemme, holdt Parlamentet en Komite. Og da man aabnede Indgangen, gik Parlamentsherrerne hen for at høre paa Hastings Sag. Klokkeren var 1, da jeg kom til Sæde,

men det varede endnu til Klokken 5, inden Parlamentet begyndte.

Er Orden, Værdighed, Stilhed, Iagttagelse af et vist Ceremoniel ikke alene nødvendig, men og det, som kaster Glans paa en saa hæderlig Forsamling, saa er det en Fornærmelse imod det engelske Underhus, saaledes som det var paa denne mærkværdige Dag, at gøre en Sammenligning mellem det og den franske Nationalforsamling. Alle Bænkene i Salen var besatte.

Speakeren, Mr. Addington, sad med den Værdighed og Anseelse, som det tilkommer Formanden for et Folks Repræsentanter. Ingen gik ud eller ind uden at bukke sig for ham. Den allermindste Lyd eller Bevægelse forsvandt ved det Ord ordre af hans Mund. Man taler ikke hist og her imellem sig som i Nationalforsamlingen eller klamres om, hvem der skal tale, eller klapper ved et lykkeligt Indfald. Nej, der er kun En, som taler. Han taler til Speakeren. Og det er uden Eksempel, at Nogen falder ham ind i Talen. Her maa tillige mærkes, at Talerne læses ikke her som i Nationalforsamlingen op af Papiret, men holdes alle udenad, om de end ere nok saa lange.

I Begyndelsen kom en Deputation fra Overhuset, gik bukkende for Speakeren baglæns tilbage, indtil de naaede Døren.

Efter dette og nogle Ansøgninger forkyndte

Speakeren, at Debatterne nu angik det russiske Armement.

Forestil Dem, at Speakerens Stol eller Skur staar omtrent en fire eller fem Alen fra Døren. Paa højre Side af ham sidder det ministerielle Parti, paa venstre Oppositionen. Midt mellem dem og lige for Speakeren staar et Bord, hvorved tvende Sekretærer sidde, og hvorpaa vedkommende Papirer lægges. Naar Talerne paa begge Sider blive varme, som denne Aften, saa give de imellem deres Stemme og deres Ord Eftertryk ved Slag paa dette Bord, saa jeg er vis paa, Sekretærene vaagne, om de skulde være faldne i Søvn.

Jeg havde hørt otte Talere, da Klokken slog 1 om Natten, og den Ene begyndte med en monotonisk Gentagelse af, hvad de Forrige havde sagt og med Inddelinger, der forkyndte en lang Tale. Jeg havde i 14 Timer enten staaet trykket eller siddet muret til et Sted, da man sagde, at hverken Pitt eller Fox vilde tale denne Nat. Jeg trængte baade til Føde og til frisk Luft, og gik bort glad over at have set det engelske Underhus i al sin Glans“.

Sneedorff hørte ogsaa Forhandlingerne i Underhuset om Slavehandlens Afskaffelse. I et Brev af 24de April 1792 fortæller han sin Broder herom, og at der af Dundos var indgivet Forslag om, at denne beskæmmende Handel skulde afskaffes

„gradualiter“, medens Pitt og Fox holdt for en øjeblikkelig Afskaffelse.^{261b} Han fik forinden Efterretning om, at Danmark havde besluttet at afskaffe Slavehandlen inden tolv Aar. I denne Anledning udbryder han:

„Hvor usigelig glad er jeg over denne kloge og menneskelige Forordning, og hvor stolt er jeg af, at mit Fødeland har givet Evropa det første Eksempel i denne vigtige Sag.“²⁶²

Til Westminster Abbediet gik han ofte for at betragte de ærværdige Mindesmærker, hvorved det engelske Folk har hædret saa mange af dets store Mænd.²⁶³

Bogsamlingerne, Teatret, Fængslerne og Folkelivet, som det udfolder sig paa Gader og Stræder, blev flittigt iagttaget af Fr. Sneedorff.

Ved Professor Thorkelins Anbefalinger fandt han en gæstfri Modtagelse i flere af de anseteste Huse i London. Ved det gode Rygte, han selv havde bragt med sig, blev han optaget som Medlem af „det nordiske Selskab“ i London.

Som en Følge heraf var det, at Professor Sneedorff under sit Ophold i den engelske Storstad atter betraadte Talerstolen, den han nu over i et Aar paa Grund af sin Rejse havde været udelukket fra. Vi har denne Fr. Sneedorffs sidste Tale aftrykt efter hans eget Udkast.²⁶⁴

Talens Titel er: „Vigtigheden af de tre

nordiske Rigers Forening“, en Tekst, der i og for sig selv aabenbarer os, at Fr. Sneedorff var Skandinav.

Efterat han har bedet om Selskabets milde Øjne, fordi han „langt fra alle Hjælpemidler har haft liden Tid og ingen Kilder uden sin Hukommelse“, opfordrer han Tilhørerne til at kaste et roligt Blik paa de nærværende evropæiske politiske Forhold. „Se der Skandinavien, vort Fædreland, liggende midt imellem Rusland og Tyskland. Paa den ene Side det kolossalske Rige, der er mere en Verden end en Stat, som for et Aarhundrede siden næppe var kendt af Navn i Evropa . . . paa den anden Side Tyskland, der . . . efter Alt, hvad menneskelige Øjne kan se, synes at nærme sig en stor Forandring; Alting synes at være banet for dets Enevælde . . .

Naar Rusland og Østerrig forbundne i dette Øjeblik ved mange Baand udstrække deres Hænder til hinanden ved Østersøen, da vil det være for sildigt at forene os i Norden, da bliver der Intet tilbage for os uden enten at skjule os bag Fjældene eller dø lig vore Forfædre bag deres Skjolde og forsvinde blandt Staterne. —

Men hvilken Magt paa Jorden kan være farlig for det forbundne Skandinavien? Vore Bjerge, vore Øer, vore forbundne Flaader, vort haarde Klima, vor gamle Kærlighed til Friheden,

til Fædreland, til vore Konger, vil gøre det umuligt for nogen Magt paa Jordkloden at sønderrive os fra Nordpolen og vor Selvstændighed.“

I dette historiske Foredrag om Skandinavismen dvæler Fr. Sneedorff hovedsagelig ved Kalmar-Unionen, som han mener var fortræffelig udkastet, men som blev slet varetaget af en Række svage Konger, hvis Linie sluttedes af en Tyran.

Efter til Slutning at have givet en kort historisk Fremstilling af de mislykkede Unionsforsøg under Karl den 10de og Kristian den 6te, ender han sit Foredrag saaledes:

„Fremtiden staar i Alherrens Hænder. Hans uransagelige Visdom har draget et Slør over Eftertiden, idet han gav os Evne og paalagde os det som en Pligt at nytte det Nærværende saaledes, at det under alle Omstændigheder kunde være til Fordel for Efterslægten. Jeg er overbevist om, at der er ingen i dette Selskab, Svensk, Norsk eller Dansk, som jo føler Vigtigheden af at udbrede Fortrolighed og Venskab imellem tvende Stater, som eet Sprog, eens Sæder, een Religion, een Oplysning og Naboskab sætte i en nøje og uophørlig Forbindelse; imellem tvende Stater, som gennem 70 Aars Fred har vist Evropa, at det er muligt, at Nabostater kan være enige. — At en saadan udbredt Fortrolighed og Udryddelse af al

Slags Nationalhad ikke alene i og for sig selv er ædel og vigtig, men under uforudsete tilfældige Omstændigheder kunde være af største Vigtighed for Nordens Styrke, Ære og Sikkerhed, behøver intet Bevis. Det er ved Selskaber, at alle Planer, som ere for store for enkelte Personer, begyndes og udføres. Her arbejder man med fælleds og større Varme. Her tændes Lyset til forskellige Kanter; saa udbreder det sig i mer og mer forstørrede Cirkler.

Fra Selskaber, oprettede i de tre nordiske Riger og fornemlig i Hovedstæderne, kunde denne Agtelse, dette Venskab, denne indbyrdes Fortrolighed bedst udbredes; og hvilket Selskab kunde være værdigere til at være Stammer for disse Selskaber, hvor kunde Sæden bedre lægges for dem end i det nordiske Selskab i London, hvis Genstand er at udbrede Almenkærlighed til Fædrelandet og til Norden, hvor vi forenede Svenske, Norske og Danske betragte os som kun hørende til eet Fædreland — Skandinavien.“

En lille Kres af nordiske Historikere paa svensk og dansk Grund var i Slutningen af det 18de Hundrebaar Skandinavismens tidligste Vaarbedudere.

Ved denne sin Tale er Frederik Sneedorff indføjet i denne Kres. Hans Foredrag blev siden hen oversat paa Svensk af Sekretær Granberg.²⁶⁵

Fra London gjorde Sneedorff en lille Afstikker til Cambridge.

Her besaa han Kollegierne og Biblioteket. En Aften overværede han Bønnen i Kapellet. Her saa han en Række af omtrent hundrede Studenter staa langs med Gulvet paa begge Sider. Alle vare de klædte i hvide Skjorter og sang deres Aftensang.

I Anledning af dette Skue udbryder han:²⁶⁶

„Min Gud, hvor rørte dette højtidelige Syn mig. Det svang mine Tanker i et Øjeblik fra det første Menneske op til det første Væsen. Aftenbønnen varede omtrent en halv Time og skete med megen Andagt. Det var en herlig Aften, da jeg forlod dette til Religionen og Filosofien helligede Kapel, og jeg gik ind i nogle mørke Alleer, for der at tilbringe den.

Mig syntes, at Religionen havde aldrig været saa vigtig, at aldrig saa store Pligter havde hvilet paa dens Lærere som imod Slutningen af det 18de Aarhundrede. Der er en kogende Gæring i Evropa, en indstyrtende Strøm imod alle Stater, hvoraf der hører Visdom til at indlede det, som vander, og stanse det, som overskyller“

Da Fr. Sneedorff efter sit „yderst behagelige og lærerige fem Dages Ophold i Cambridge“ var vendt tilbage til London, skrev han hjem til Suhm:²⁶⁷

„I England har jeg fundet hidindtil Alt, hvad jeg ventede, og dette, véd De, var meget. Dets Rigdomme, dets Renlighed, dets Orden, dets mange herligt tænkende og meddelende Mænd, den Agtelse, hvori Alt det staar her, som har været helliget, siden det selskabelige Liv fik nogen Styrke, deres guddommelige Fruentimmer; -- Alt dette og meget mere gør dette Land dobbelt interessant, naar man for Nærværende kommer herover fra Frankrig.“

Først i Majmaaned 1792 gik Rejsen videre til Oxford, hvor det første Besøg galdt hans gamle gøttingske Ven, Professor Sibtorp, der var Læremester i Oxford i Botaniken. Siden de skiltes i Göttingen, havde Sibtorp været i Grækenland og paa Øerne i Archipelagus, forat studere den græske Flora.²⁶⁸

En to, tre Uger dvælede Fr. Sneedorff i Oxford, hvor ikke mindst det bodleyanske og radcliffske Bibliotek tiltrak sig hans Opmærksomhed.

Et Brev til Andreas Birch, dateret Oxford den 16de Maj 1792, var det sidste, han sendte hjem til Fædrelandet. Han slutter dette Brev saaledes:

„I Morgen rejser jeg til Birmingham og derfra ind i Derby-schire, som skal være Englands Sweitz.“

Af Sneedorffs efterladte løse Papirer se vi, at han naaede endnu videre frem.

Han kom ind i Chester-schire, hvor han lærte det engelske Landliv at kende i al sin Behagelighed hos en Lady Brooke.²⁶⁹

Derfra besøgte han Liverpool, Lancaster, Kendal og Matlok. Paa det sidste Sted var han ude at bese en Blymine. Da han efter en Del Anstrængelse var vendt hjem til sit fortræffelige Herberge fra denne Tur, opskrev han følgende Linier:

„For første Gang paa min Rejse, min Ven, for første Gang følte jeg Noget, som sagde mig, at dette var det eneste Sted af alle dem, jeg endnu havde set, som kunde erstatte mig Tabet af Fædreland, Venner og Modersmaal.

Der var Noget hos Menneskene, Noget i Naturen og maaske Noget hos mig selv den Dag, som stemmede med Alt, hvad jeg saá, i saa høj en Grad, som jeg ikke har følt, siden jeg forlod mit Fædreland. Lige overfor mit nydelige Værelse laa en Række af klippefulde Bjerge, begroede med Skove og Mos, hvis Navn var Thor. Jeg spurgte, om man ikke havde nogen Tradition om Oprindelsen til dette Navn, men jeg fandt Ingen, som kunde give mig Oplysning. Paa Toppen af dette Bjerg vilde jeg boet; og skulde det hænde sig, at Naturens fortryllende Skønhed, Egnens Arbeid-

somhed, Folkenes jævne Høflighed og maaske en Pige skulde ladet mig glemme Dig, mit elskte Fødeland, saa skulde disse Fjælde bebrejdende kalde mig tilbage, hvad jeg havde glemt.“

Om end Frederik Sneedorff i saadan et enkelt Øjeblik, som dette, kunde drømme sig ind i den Tanke, at tage fast Bo paa denne Plet af det fremmede Land, vel nærmest fordi han her som intet andet Steds i England blev levende mindet om det ældgamle Blodets Baand imellem Angul-Øens og Højnordens Indbyggere, saa er der dog ingen Tvivl om, at, alt som hans aandelige Vikingetog nu nærmede sig sin Ende, voksede dermed hans Lyst efter atter at staa i sine kære danske Landsmænds Kres.

Han vidste, at der her var hundreder af Ører, som med Opmærksomhed vilde bøje sig henimod den Oplysningstale, han nu i rigere Maal var i Stand til at bære frem.

Lige traadt ind i Manddomsalderen, knap 32 Aar gammel, men med en lykkelig og lys Fortid at se tilbage til, hvor han som ung Professor i Livets Kamp leg alt havde vundet sig en sjelden skøn Æreskrans, saa han nu frejdig og haabfuld ud imod en lang og solbelyst Fremtidsbane.

Men Mennesket spaar og Gud raa'er. Det næste Budskab, vi nogle faa Dage efter hin lyk-

kelige Time i Matlok faar om ham fra det fremmede Land, bliver det sidste. Det bringes os ikke fra hans egen Haand, men fra Fremmedes og melder om hans Død.

Et engelsk Blad, „Gentlemans magazine“,²⁶⁹ bragte en udførlig Efterretning om den sørgelige Tildragelse, der lød saaledes:

„Den 15de Juni døde i Værtshuset Kronen i Penrith Hr. Frederik Sneedorff, Professor i Historien ved Universitetet i København og Correspondent af dette Magazin (se Side 491).

Den 13de Juni om Aftenen ankom Manchester Postkaret ved sædvanlig Tid til Penrith med fire indesiddende Passagerer, nemlig et Fruentimmer og tre Herrer, og en udesiddende Passager, en Mandsperson.

Omtrent ved første Station fra Penrith, da alle fire Heste gik en jævn langsom Gang, hændtes det, at en af Hestene rev Bidslet af sig og med Et vendte sig for at komme tilbage til Penrith.

Den udesiddende Passager og Postføreren, hvilke begge vare stegne af Vognen for at lede Hestene op ad Højen, ligesaa Postillonen, som var fuldkommen ædru, anvendte al deres Flid for at hindre Hestene fra at vende om. Men deres Bestræbelser vare forgæves, da den ene Hest, som havde tabt Bidslet, ikke var til at styre. Postillonen, som havde kastet sig ned af Bukken,

troede at kunne med Postførerens og den udesiddende Passagers Hjælp stanse Hestene. Men de kunde Intet udrette. Hestene satte af i fuld Galop.

Hr. Sneedorff og en anden Herre, hvis Navn ikke vides, sprang herpaa ud af Vognen. Den sidste slap med en liden Skramme i Ansigtet. Den Første, vi ere bedrøvede ved at fortælle det, er, idet han sprang ud af Vognen (saaledes formoder man), falden paa Hovedet og fik et Stød paa Hjærnen og droges indtil Klokken Eet om Morgenen den 15de Juni, da han døde. Fruentimmeret og Herren, som blev siddende i Vognen, kom ikke i mindste Maade til Skade; og man har Grund til at formode, at de andre to, vare de blevne siddende i Vognen, havde haft samme Held.

Postillonen fik nogle Stød, da han var i Færd med at stanse Hestene, men er i Bedring. Hestene slap med nogle ubetydelige Strejfninger“.

Penrith er en Flække i Cumberlandschire, 4 Mile Syd Sydøst for Carlisle. Den har for Tiden 7000 Indbyggere. Paa Penrith Kirkegaard viser man endnu en Grav, hvor den sidste af de brittiske Konger skal ligge begravet. Det er to elleve Fod høje Stenpiller med sære Tegn paa, som staar 15 Fod fra hinanden. Saa lang har Kæmpen været, siger de. Imellem dem er to

Rader mindre, flade Sten, sat paa Kant, med lignende Tegn paa.²⁷⁰

Paa denne Kirkegaard kom Frederik Sneedorff ogsaa til at ligge. Efter den Udskrift af Penrith Kirkebog (the registers of the parish), som jeg besidder, faar vi at vide, at Frederik Sneedorff blev begravet to Dage efter sin Død, den 17de Juni paa Penrith Kirkegaard.

Han staar saaledes opført i Kirkebogen: „1792 -- June -- 17th -- mr. Sneedorff a Danish gentleman aged 30 -- buried.“

Nu at kunne finde paa Penrith Kirkegaard et synligt Minde om Fr. Sneedorffs Grav er vel vanskeligt.

Derimod tør vi nok tro, at hans Støv hviler derovre for at opmuntre Fremtidens nordiske Historikere til at fortsætte den Gang i England, som han saa tidligt blev afbrudt i, og til at tage et kærligt Hensyn til det minderige Slægtskab, der er inellem Englænderen og Nordboen.

Da Dødsbudskabet sidst i Juni naaede til Danmark, vakte det almindelig Sorg. Man havde knyttet et stort Haab til Frederik Sneedorff. Nu laa det brudt.

Broderen Hans Kristian skriver Aaret efter: „Det er den største Sorg, jeg paa 17 Aar havde: at miste min uforglemmelige Fritz; naar

jeg har været alene, har jeg raabt hans Navn og har grædt meget over hans Bortgang“.

Der var vel Faa, Frederik Sneedorffs Død ramte saa haardt som Suhm. Han var jo nu til Aars, hened 64 Aar gammel. Berøvet alle sine ældre, lærde Venner, berøvet sin eneste Søn, havde han ligesom samlet sit Haab for den danske Histories Fremtid paa den unge Sneedorff, der havde sluttet sig til ham som en Søn til sin Fader. Rigtignok bares det Suhm for ved Fr. Sneedorffs Afrejse, som om han aldrig skulde se ham igen.²⁷²

Men da saa Budskabet traf ham paa hans Landsted i Øverød, knugede det den gamle hjærtelige Mand helt ned. Han fik først Luft i et lille Mindedigt, hvori han paa Latin fortæller, at der er Ingen, der græder som han over den unge Ven.²⁷³

Den 3die Juli skrev Suhm et Mindeord over Fr. Sneedorff, som ligeledes blev indrykket i Minerva. Heri skriver han tilsidst: „Pennen falder mig af Haanden. Jeg formaar Intet videre at sige, end at Guds Hensigter ere usporlige, at Danmark har megen Vanheld i at miste brave og duelige Mænd i deres unge Aar; at han var en beskeden, trofast og dydig Mand, og at jeg i ham har mistet en tro Ven, som jeg tænkte længe at skulle have overlevet mig“.²⁷⁴

F. G. Sporon (senere Højesteretsassessor) udtalte sit Hjertesuk i et latinsk Sørgedigt, der blev indrykket i Minerva.²⁷⁵ Han sammenligner heri Sneedorff med Phaeton, der kom saa ulykkelig af Dage, da han kørte Solgudens Vogn, og Fr. Sneedorffs Landsmænd med Phaetons sørgende Søstre.

I „Københavnske lærde Efterretninger“ anmeldtes dette Dødsfald som et Tab af en af Danmarks talentfuldeste unge Mænd.²⁷⁶

Rahbek mindes Fr. Sneedorff saavel i „den danske Tilskuer“²⁷⁷ som i Minerva.²⁷⁸ Paa sidste Sted fremhævede han med Varme Sneedorffs historiske Forelæsninger, som hans ypperste Værk, hvorfor Fædrelandet skyldte ham sin Kærlighed og Anerkendelse. Paa første Sted endte Rahbek sin Anmeldelse med et Mindedigt, han havde skrevet til Fr. Sneedorffs Pris.

Da det er det eneste danske Digt, som lød ved Frederik Sneedorffs Bortgang, og da det vidner om, hvorledes Ungdomskævlerierne, som havde fundet Sted mellem Rahbek og Sneedorff, nu ogsaa helt var glemte af den godmodige Knud Lyne Rahbek, vil vi meddele Digtet her:

„Han var saa god, som han var vis og lærd“, —
saa ved Din Faders Grav lød Alles. Alles Klage:
vi ved Din tomme Gravhøj den gentage:
o Sneedorff. Du var den ej mindre værd.

Glad Musers yngre Søn gik med Dig Haand i Haand
 og agtede med Lyst paa det, Du lærte.
 Din ædle Blidhed vandt hans Hjærte
 i det, Din Lærdom dannede hans Aand.

Og hvo blandt Landets sande, ædle Mænd,
 hvis allermindste Yndest alt er Hæder,
 hvo agted Dig ej højt, var ej Din Ven.
 Held den, en Rothe og en Suhm begræder.

O, tør min Graad med disses blande sig?
 Som disses den Dig ej kan hædre;
 Dit Værd de kende og berømme bedre;
 men mer end jeg de ikke elsked Dig.“

Da Universitetet syv Aar senere holdt Sørgehøjtid over Suhms Død, skrev Rahbek en Kantate, i hvilken han skildrer, hvorledes Suhm bliver modtaget i Elysium af Gram, Holberg, Langebek, Schønning, Tyge Rothe og Luxdorff. Men videre skildrer han, hvorledes denne Sidste „rørt ham atter overlader til Frederik Sneedorff, til hans Hjærtes Søn, der raaber jublende: hvis Lod som min var skøn? jeg har igen min anden store Fader“. ²⁷⁹

Ogsaa i Udlandet beklagede man Fr. Sneedorffs tidlige Bortgang.

I den tyske Nekrolog-Tidende, der udkom i Gotha, blev han omtalt som en Mand, der stod i sine blomstrende Aar og hvis Hæder just var begyndt at aabenbares. ²⁸⁰

Sneedorffs trofaste Discipel, J. K. Høst, erfarede i Udlandet sin kære Læremesters Død. Nogle Dage efter mødte han uden for Wiesbaden en Franciskanermunk, Pastor Alexius, der skulde ind i Byen for at forrette Gudstjeneste i et Kapel. Munken havde kendt Fr. Sneedorff, som han særdeles roste. Med Deltagelse hørte han nu om hans bratte Bortgang.²⁸¹

En Genlyd af Sorgen over det store Tab ved Fr. Sneedorffs Død har holdt sig lige til vor Tid.

Saaledes skriver N. M. Petersen: „Alle Historiens Venner sørgede, og Historien sørger endnu.“²⁸²

Naar Frederik Sneedorff imidlertid kun fik saa kort en Manddomsgerning at øve, laa det aabenbart i, at Guds Tanker ere over vore Tanker.

Frederik Sneedorff har i sine Strøbemærkninger efterladt en, hvori han siger²⁸³: „Forsynet bevare mig fra al for megen Lykke i Verden; jeg tror, at jeg ikke kunde bære den“.

Var nu end Frederik Sneedorffs Liv og Løbebane kort som et Stjærneskud, saa lyste det dog ogsaa op i den kolde Vinternat, som nu bredte sig over Menneskelivet.

Aldrig maa det glemmes, at ved Frederik Sneedorffs lyse Tale vaagnede Henrik Steffens Kærlighed til det virkelige Menneskelivs Historie,

og ved den blev Grundtvigs nordisk-historiske Mund og Pen hjulpen paa Gled.

Naar derfor den store Højskole er bygget færdig, som i et aandeligt Syn legede for Grundtvigs Øje under Navn af Skolen for Livet eller Skolen i Sorø, da er det i sin historiske Orden, at et Billede af Frederik Sneedorff, det soranske Ridderakademis sildigfødte Søn, findes paa Væggen i dens Højsal.

Efterskrift.

Det andet og tredie Billede i denne Bog forestille Frederik Sneedorffs Forældre. Billedet af Jens Schelderup S. er taget efter et Oliemaleri, som er i Kammerherre C. J. Ankers Eje i Kristiania, og som velvilligt er mig meddelt af denne H. C. Sneedorffs dygtige Biograf.

Det første Billede forestiller Frederik Sneedorff. Det er taget efter et Pastel-Maleri af Juel, som har holdt sig overordentlig godt. Stikket er af J. G. Preisler. Det findes foran i Fr. Sneedorffs samlede Skrifter. Paa dette er hans Fødselsdag, som ellers intet Steds er at finde, angivet til den 1ste September 1760.

Henvisninger.

1. Fr. Sneedorffs samlede Skrifter 2den Del. S. 278.
2. N. F. S. Grundtvig: det danske Firkløver. S. 53 flg.
3. N. M. Petersen: dansk Litteratur Historie IV. 1. S. 106 flg.
4. N. F. S. Grundtvig: Skolen for Livet. S. 126.
5. Fr. Sneedorffs saml. Skr. 2det Bd. S. 279.
- 6a. Meddelt mig skriftligt af afdøde Kommandør G. Sneedorff i Helsingør, der havde hørt sin Fader Hans Christian Sneedorff fortælle herom.
- 6b. Jens Møller: Mnemosyne II. 1831. S. 277.
7. Kammerherre C. J. Anker: Hans Christian Sneedorffs Personlighed og Virksomhed. Se Stamtavlen.
8. Grundtvig: Skolen for Livet. S. 126.
9. N. M. Petersen V. 1. S. 126.
10. Grundtvig: kort Begreb af Verdens Krønike. 1812. S. 319 og 404.
11. Joh. Evalds saml. Skr. (den Thaarupske Udgave) VIII. S. 149.
12. Frederik Sneedorffs saml. Skr. I. S. XXVIII.
- 13—14a. Anker: Hans Christian Sneedorffs Personlighed og Virksomhed. S. 7, 215.
- 14b. Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. XXIII flg.
15. Rahbek: Erindringer I. S. 203.
16. Smst. Anm.
17. Jens Møller: nyt theologisk Bibliotek. 1830. 18de Bd. S. 341.

18. Anker: H. C. Sneedorff. S. 9.
19. Fr. Sneedorff: Kort Udsigt over de vigtigste europæiske Staters Forfatning imod Slutningen af det 15de Aarhundrede (1787). S. 1. Denne Bog er dediceret Hs. kongelige Højhed Arveprinsen.
20. C. E. Rejnhardt: Kommunitetets Historie i kort Oversigt. S. 63—77.
21. Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. XXXVI og VIII.
- 22—33. Fr. Sneedorff: mine Tanker. S. 68, 34, 21, 66, 65, 2, 3, 16, 6, 35, 68, 36.
34. Fr. S.: saml. Skr. I. S. XXVI.
- 35—40. Fr. S.: mine Tanker. S. 86, 139, 54, 55, 169—78, 156.
41. Fr. S.: saml. Skr. I. S. VIII.
42. Fr. S.: mine Tanker. S. 69.
- 43—45. Fr. S.: saml. Skr. I. S. VIII, 74, XXVII.
46. Oluf Worms Levnedsskildring i Jens Møller: nyt theologisk Bibliotek 19de Bd. S. 44 flg., og Indbydelsesskrift til den offentlige Eksamen i Horsens Skole. 1848. S. 69 flg.
47. Jakob Badens Levnet ved Gustav Baden. 1800.
- 48—50. Jens Møller: nyt theol. Bibl. 19de Bd. S. 59 og 269, S. 228 jvf. ogsaa S. 215, 223, 225, 230, 231, 264, 268, 271, 277, 279 (om Grundtvig), S. 48.
51. Fr. Sneedorffs saml. Skr. 1ste Del. S. 166.
52. Rasmus Nyerups Levnedsløb. 1829. S. 21—22.
53. Jens Møller: nyt theol. Bibl. 19de Bd. S. 142.
54. N. M. Petersen: Litteraturhistorie V. 2. S. 222.
55. Rahbek: Erindringer I. S. 195.
- 56—57. J. Møller: nyt theol. Bibl. 19de Bd. S. 50 og 18de Bd. S. 331 flg.
58. N. M. Petersen: Litteraturhistorie V. 1. S. 185.
59. Kristian Hornemans efterladte filosofiske Skrifter (uden Aarstal; skal vist være 1796). S. X.
60. Kr. Arentsen: fra det 18de Aarhundrede. 1884. S. 151 flg.

- 61—62.** N. M. Petersen: Litteraturhistorie V. 2. S. 108 og S. 472 Anm.
- 63.** Fr. Sneedorffs saml. Skr. 1ste Del. S. 1 og 41, S. 54, S. 1.
- 64.** S. Birket-Smith: til Belysning af litterære Personer og Forhold. 1884. S. 209 flg.
- 65.** N. M. Petersen: Litteraturhistorie V. 2. S. 222.
- 66.** Jens Møller: nyt theol. Bibl. 19de Bd. S. 51.
- 67—73.** Fr. Sneedorffs saml. Skr. 1ste Del. S. XII, XIV, XI, XXIV flg., XXXVI, XI, XXIV og XI.
- 74.** Rahbek: Erindringer 2den Del. S. 64.
- 75.** Den danske Tilskuere. 28nde Juni 1792.
- 76—77.** Fr. Sneedorffs saml. Skr. 1ste Del. S. XIV, XXX.
- 78—79.** Mine Tanker. 1780. S. 65 og 195.
- 80.** Rahbek: Erindringer 3die Del. S. 35.
- 81.** N. M. Petersen: Litteraturhistorie V. 2. S. 299 og 404.
- 82.** H. Steffens: Hvad jeg oplevede II. S. 34—37. Jvf. N. M. Petersen: Litteraturhistorie V. 2. S. 308 flg.
- 83.** J. P. Mynster: Meddelelser om mit Levned. S. 19.
- 84.** Rasmus Nyerup: historisk-statitisk Skildring af Tilstanden i Danmark, Norge 3die Bd. 2det H. S. 411.
- 85.** Fr. Sneedorffs saml. Skr. 1ste Del. S. XXVIII.
- 86.** Jens Møller: Biskop Balles Levned. 1817.
- 87—88.** Mine Tanker. S. 86 og S. 2.
- 89.** Rasmus Nyerups Levnedsløb. 1829. S. 18.
- 90.** Fr. Sneedorffs saml. Skr. 1ste Del. S. XXXVI.
- 91.** N. M. Petersen: Litteraturhistorie V. 2den Del. S. 106.
- 92.** Grundtvigs Saga. 1812. S. 410 flg.
- 93.** Mine Tanker. S. 55—63 og 75.
- 94.** Grundtvig: Verdens Krønike. 1812. S. 318. — Grundtvig: Dannevirke. 1816 (om scriptores) S. 77 flg. og S. 345 (om Krønikens Dyrkning).
- 95.** R. Nyerup: Udsigt over P. F. Suhms Levned og Skrifter. 1798 samt „Nationaltidende“. 1880 Nr. 1397 flg. („Blade af P. F. Suhms Livshistorie“ ved Niels Sejdelin.)

- 96.** Dansk Litteraturtidende. 1829. S. 505.
97. Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. XXXV.
98. Joh. Evalds saml. Skr. I. S. 99.
99—100. Suhms saml. Skr. 10de Del. S. 141.
101—103. Suhms saml. Skr. 15de Del. S. 473, 475, 118.
104. Rahbek: Erindringer I. S. 357.
105. N. M. Petersen: Litteraturhistorie V. 1. S. 367.
106. O. J. Samsøs efterladte Skr. ved Rahbek. 1805.
 I. S. XXXII flg.
107. Rahbek: Erindringer II. S. 64.
108. Grundtvig: Kirkespejl. S. 343.
109. Balles Levned ved J. Møller. 1817. S. 31.
110. Grundsvigs Kirkespejl. S. 337.
111. Rahbek: Erindringer II. S. 145.
112. C. L. N. Mynster: Fra den ældre Tid. 1882. S. 77 flg.
113. S. Birket-Smith: Til Belysning af literære Personer.
 1884. S. 203 flg.
114. Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. 3.
115. Mine Tanker. 1780. S. 208—9.
116—121. Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. 2, 59, IX.
 10 flg., 14 flg., 154.
122. Jens Møller: nyt theol. Bibl. 9de Bd. S. 66 flg.
123—24. Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. 55 flg., S. 14
 og 16.
125. J. Møller: nyt theol. Bibl. 19de Bd. S. 143 flg.
126—27. Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. XXXVII.
 S. 5, 44.
128. Grundtvig: Verdens Krønike. 1817. S. 642 flg.
129—37. Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. 54, 6, 9 flg.,
 54, 63, 49, 21 flg., 58, 69 og 71 flg.
138. Samsøs efterladte Skr. 1805. S. XXXVIII.
139. Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. 75.
140. Et Eksemplar af denne Bog findes paa det konge-
 lige Bibliotek. — Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. XXXVI.

- 141.** Göttingische Anzeigen von gelehrten Sachen, 1786. S. 2103.
- 142.** Nr. 39.
- 143.** Jens Møllers ny theol. Bibl. 19de Bd. S. 54.
- 144—145.** J. Møller: nyt theol. Bibl. 19de Bd., S. 53; 18de Bd., S. 331, samt A. D. Jørgensen: Georg Zoega. S. 57.
- 146—49.** Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. XI, XVIII, XXXVII, XIX.
- 150—51.** Grundtvig: Mandsminde. 1877. S. 53 flg.; 548 flg.
- 152.** Grundtvig: Sakses Danmarkskrønike. 1818. S. XXVIII.
- 153.** Henrik Steffens: Hvad jeg oplevede II. S. 22 flg.
- 154.** „Erindringer om mig og mine Samtidige“ af Jens Kragh Høst, Dr. jur., Medlem af det skandinaviske Litteraturselskab o. s. v. 1835. S. 9.
- 155.** Jens Peter Tønder (Kandidat og forhen literær Telegraf-Bestyrer): mit Levnedsløb eller Skildringer af min videnskabelige Vandel og mine antagne bestemte Leveregler. 1832. S. 4 flg. — J. P. Mynster: Meddelelser om mit Levnet. 1854. S. 42.
- 156.** R. Nyerup: Magasin for Rejseiagttagelser 4de Bd. 1825. S. 373.
- 157—60.** Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. XXXVII; III. S. 51; I. S. XVII; III. S. 1—46.
- 161.** Indbydelsesskrift fra Horsens lærde Skole. 1844. S. 16.
- 162.** R. Nyerup: hist. statist. Skildr. 3die Bd. 2det H. S. 428.
- 163.** XI. Acta Consistorii a die 25 Junii anni MDCCL. XXXVIII. S. 58 Nr. 7 (findes i Haandskrift paa Universitetsbibl.).
- 164.** Jakob Baden: Universitets Journal. 1793. S. 99.
- 165—66.** Rahbek: Erindringer 3die D. S. 193; S. 332.
- 167.** Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. XVIII.

168. Findes paa Universitets-Biblioteket.
- 169—71. Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. XIX; XVIII: XXV.
172. Rahbek: Erindr. III. S. 193.
173. N. M. Petersen: Litteraturhist. V. 1. S. 368 flg.
174. J. P. Mynster: Meddelelser om mit Levned. 1854. S. 43.
175. Rahbek: Erindr. 3die D. S. 203.
176. Suhms saml. Skr. 10de D. S. 19 Noten og Rahbeks Erindr. 5te D. S. 326.
177. N. M. Petersen: Litteraturhist. V. 2. S. 107.
178. J. K. Høst: Erindringer. 1835. S. 129.
179. Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. XXXIX.
180. N. M. Petersen: Litteraturhist. V. 2. S. 107.
- 181—82. L. Engelstoft i det schouboeske Instituts Indbydelsesskrift. 1802. S. 26 Anm.; S. 38.
183. Beyträge zur Veredlung der Menschheit 2det II. S. 58.
184. Frederik Hammerich: Et Levnedløb. S. 11c.
- 185—92. Fr. Sneedorffs saml. Skr. 3die D. 1. S. 255 flg.; S. 315 flg.; 2den D. S. 107; 257; 282: 274 flg.; 1ste D. S. 34; 4de D. 1. S. 38 Noten.
193. Grundtvig: Mands-Minde. S. 549 flg.
194. Fr. Sneedorffs saml. Skr. 3die D. S. 526 flg.
195. Minerva 1790. S. 366 flg., jvf. Fr. Sneedorffs saml. Skr. 3die D. 2. S. 535 flg.
196. Fr. Sneedorffs saml. Skr. 3die D. 2. S. 574.
197. Fr. Sneedorffs saml. Skr. 1ste D. S. V.
- 198—99. Suhms saml. Skr. 15de D. S. 461 flg.; S. 481.
200. O. J. Samsøes efterl. Skr. 1805. S. LI flg. og Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. XX.
201. Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. XXXVIII.
202. Københavns lærde Efterretninger. 1791. S. 303. og 1792. S. 413.
203. Suhms saml. Skr. 15de Del. S. 481.

- 204—6.** Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. XXXVIII; XXXIX: S. 87--581.
- 207.** Suhms saml. Skr. 15de Del. S. 469 flg.
- 208.** C. J. Anker: H. C. Sneedorff. 1884. S. 9.
- 209.** Grundtvig: Mandsminde. S. 548.
- 210.** H. N. Clausen: mit Levnedes og min Tids Historie. 1877. I. S. 61 og 65 Anm.
- 211—23.** Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. 111; 87; 92; 94; 105; 97; 112; 126 flg.; 144 flg.; 139; 149 (jvf. Suhms saml. Skr. 15de Del. S. 470); 150 flg.; 153.
- 224.** Suhms saml. Skr. 15de Del. S. 470.
- 225—34.** Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. 157; 159; 239 og 250; 213 flg.; 267; 252; 270; 274; 260 flg.; 278.
- 235—44.** Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. 278; 384; 284; 286; 287 og 344; 328; 293 og 328 Anm.; 317; 312; 321.
- 245—49.** Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. 325; 327; 364; 293 flg.; 362.
- 250.** Suhms saml. Skr. 15de Del. S. 475.
- 251—55.** Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. 347 Anm., 341 Anm.; 318; 341 flg.; 403.
- 256.** Suhms saml. Skr. 15de Del. S. 481.
- 257—263.** Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. 420; 422; 467; 424; 425; 468; 443.
- 261 b.** C. J. Anker: H. C. Sneedorff. S. 9.
- 264.** Skandinavisk Museum. 1798 II. S. 122 flg.
- 265.** Nordisk Tidsskrift af Hamilton. 1869. S. 210 og 230. (Fr. Bajers „det skandinaviske Litteraturselskab“); J. K. Høsts Erindringer. 1835. S. 87.
- 266.** Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. 477.
- 267.** Suhms saml. Skr. 15de Del. S. 482.
- 268.** Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. 509; 550.
- 269.** Gentleman magazine Juni. 1792. S. 581.
- 270.** V. Bennicke: Skildringer fra England i „nordisk Maanedsskrift“. 1879 II. S. 158.
- 271.** C. J. Anker: H. C. Sneedorff. S. 10.

- 272.** Suhms saml. Skr. 1ode Del. S. 141.
273. Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. XI. 1.
274—75. Minerva. 1792 III. S. 108 flg.; 111.
276. Københavnske lærde Efterretninger. 1792. S. 413.
277. Den danske Tilskuer 28de Juni 1792.
278. Minerva. 1792 II. S. 445.
279. Iris og Hebe. 1799 II. S. 100.
280. Nekrolog aus d. Jahr. 1792 von F. Schlichtegroll.
 1794. S. 228.
281. J. K. Hosts Erindr. 1835. S. 17.
282. N. M. Petersen: Litteraturhist. V. II. S. 108.
283. Fr. Sneedorffs saml. Skr. I. S. XXVII.
284. C. J. Ancker: H. C. Sneedorff. S. 9 Anm.
-

